

**DRETS HUMANS
I
COOPERACIÓ INTERNACIONAL**
Cap a un món més civilitzat

Gerardo Andrés Moreno

Perquè triomfe el mal, només cal que els bons no facen res.

Edmund Burke

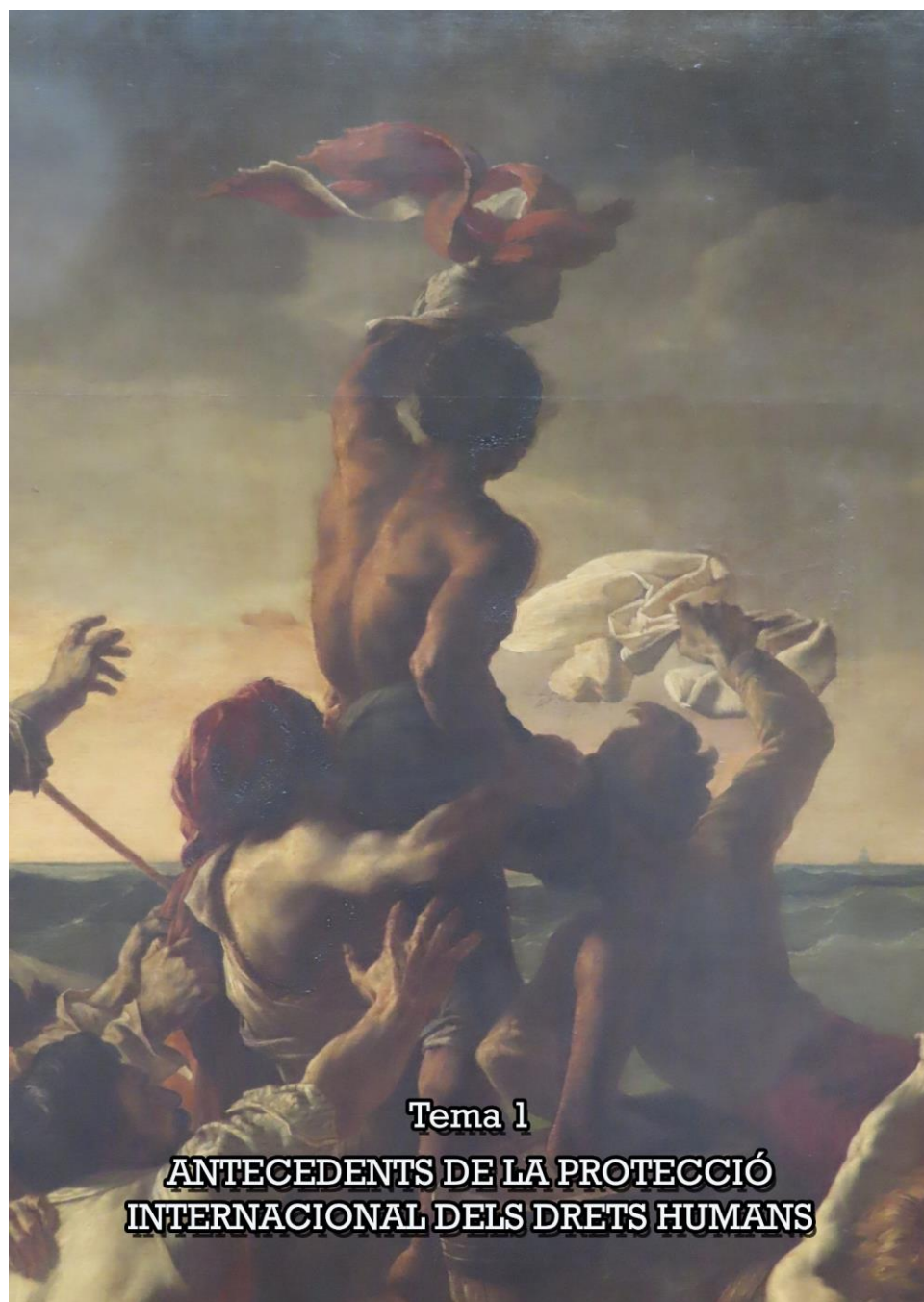
No es pot anar construint un món millor per a la gent. Només la gent pot
construir un món millor per a la gent. Si no, és només una gàbia.

Terry Pratchett

1. INTRODUCCIÓ: ANTECEDENTS DE LA PROTECCIÓ INTERNACIONAL DELS DRETS HUMANS.....	5
1. SOBRE EL DRETS	6
2. FONAMENTACIÓ.....	7
3. ELS DEBATS SOBRE EL DRETS HUMANS.....	8
a. <i>El debat entre minimalistes i maximalistes</i>	8
b. <i>La crítica marxista</i>	8
c. <i>La crítica identitària o cultural</i>	9
4. FRONTERES DELS DRETS HUMANS.....	9
5. EL PROCÉS D'INTERNACIONALITZACIÓ DELS DRETS HUMANS	11
a. <i>El món antic i medieval</i>	11
b. <i>Els canvis polítics i legals dels segles XVII i XVIII</i>	12
6. L'ESTRETA RELACIÓ ENTRE COOPERACIÓ INTERNACIONAL INSTITUCIONALITZADA I PROTECCIÓ INTERNACIONAL DELS DRETS HUMANS	14
a. <i>La internacionalització dels drets</i>	14
b. <i>La protecció dels nacionals fora del territori de l'Estat</i>	15
7. LA LABOR DE LA SOCIETAT DE NACIONS	17
8. ELS DRETS HUMANS DURANT LA II GUERRA MUNDIAL	18
9. CARÀCTER DEL DRET INTERNACIONAL DELS DRETS HUMANS	19
2. LA PROTECCIÓ INTERNACIONAL DELS DRETS HUMANS EN L'ÀMBIT UNIVERSAL. LA PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS EN L'ÀMBIT UNIVERSAL: ONU (I).....	21
1. LA CARTA DE LES NACIONS UNIDES.....	22
2. LA DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS DRETS HUMANS	22
a. <i>L'elaboració de la Declaració Universal dels Drets Humans (1945-1948)</i>	22
b. <i>La rellevància jurídica de la Declaració Universal de Drets Humans</i>	26
3. ELS PACTES INTERNACIONALS DE DRETS HUMANS DE 1966.....	27
a. <i>El Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics</i>	27
b. <i>Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals</i>	28
4. LA PROTECCIÓ INTERNACIONAL EN ÀMBITS ESPECÍFICS	29
a. <i>Refugiats</i>	29
b. <i>Discriminació racial</i>	30
c. <i>Contra La tortura i tractes inhumans</i>	30
d. <i>Infància</i>	31
e. <i>Dones</i>	31
f. <i>Migrants</i>	32
g. <i>Discapacitat</i>	32
5. DRETS HUMANS DE DARRERA GENERACIÓ, ALTRES CONVENIS I FUTURIBLES	32
6. PRINCIPALS TRACTATS.....	33
3. MECANISMES DE GARANTIA EN L'ÀMBIT UNIVERSAL: ONU (II).....	34
1. MECANISMES CONVENCIONALS I EXTRA CONVENCIONALS	35
2. ELS MECANISMES CONVENCIONALS: INFORMES PERIÒDICS. LES COMUNICACIONS ENTRE ESTATS. LES COMUNICACIONS O QUEIXES INDIVIDUALS.	36
a. <i>Primer nivell. Informes dels Estats</i>	37
b. <i>Segon nivell. Comunicacions d'altres Estats</i>	37
c. <i>Tercer nivell. Comunicacions de particulars</i>	37
3. MECANISMES EXTRA CONVENCIONALS: RELATORS ESPECIALS I ALTRES MECANISMES.	38
a. <i>Relators especials / Procediments especials</i>	41
b. <i>Altres mecanismes</i>	41
4. EL CONSELL DE DRETS HUMANS: L'EXAMEN PERIÒDIC UNIVERSAL	41
4. EL SISTEMA EUROPEU DE PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS	43

1.	EL SISTEMA DE PROTECCIÓ DEL CONSELL D'EUROPA: ORIGEN, ESTRUCTURA INSTITUCIONAL, FUNCIONS	44
2.	DESENVOLUPAMENT DE LA PROTECCIÓ DE DRETS HUMANS: CONVENI EUROPEU PER A LA PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS I LES LLIBERTATS FONAMENTALS (1950) I PROTOCOLS ADDICIONALS.....	46
c.	Àmbit territorial.....	47
d.	Competència contenciosa i consultiva.....	48
3.	CARTA SOCIAL EUROPEA.....	48
4.	ALTRES CONVENIS.....	48
5.	MECANISMES DE PROTECCIÓ EN EL MARC DEL CONSELL D'EUROPA	48
a.	El mecanisme de protecció del cedhlf: òrgans i procediment.....	48
b.	El procediment.....	49
6.	EL MECANISME DE PROTECCIÓ DE LA CARTA SOCIAL EUROPEA: ÒRGANS I PROCEDIMENT.....	50
7.	EL COMISSARI DE DRETS HUMANS DEL CONSELL D'EUROPA.....	50
8.	ALTRES MARCS DE PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS A EUROPA.....	50
a.	La protecció dels drets humans a l'organització per a la seguretat i cooperació a europa (osce)	50
b.	La protecció dels drets humans a la unió europea	51
5.	SISTEMES AMERICÀ I AFRICÀ DE PROTECCIÓ INTERNACIONAL DELS DRETS HUMANS.....	52
1.	SISTEMA INTERAMERICÀ DE PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS.....	53
a.	Antecedents.....	53
b.	Carta de l'organització d'estats americans (oea)	53
c.	La declaració americana sobre els drets humans i la convenció americana de drets humans	54
d.	Comissió Interamericana de drets humans	56
e.	Cort Interamericana de drets humans. El sistema indirecte.....	56
2.	SISTEMA AFRICÀ DE PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS.....	57
a.	La Unió africana (UA)	57
b.	Instruments de defensa dels drets humans.....	58
c.	Mecanismes de garantia dels drets humans.....	59
d.	Comissió dels drets humans i dels pobles.....	59
e.	Tribunal africà dels drets humans i dels pobles.....	59
6.	ALTRES JURISDICCIONS I ORGANISMES PER A LA PROTECCIÓ DE LES VÍCTIMES PER VIOLACIONS GREUS DE DRETS HUMANS	60
1.	LA RESPONSABILITAT DE PROTEGIR I EL CONSELL DE SEGURETAT.....	61
2.	TRIBUNALS PENALS INTERNACIONALS AD HOC I MIXTOS.....	62
a.	El llarg camí cap a la responsabilitat penal internacional.....	62
b.	Responsabilitat de l'Estat.....	62
c.	Responsabilitat personal dels polítics.....	63
3.	TRIBUNAL PENAL INTERNACIONAL	64
4.	JURISDICCIÓ UNIVERSAL	65
5.	COMISSIONS DE LA VERITAT. EL CAS SUD-AFRICÀ	66
7.	DRETS HUMANS I EMPRESES TRANSNACIONALS.....	68
1.	PRECEDENTS A L'ONU FINS AL PACTE GLOBAL.....	69
2.	ELS PRINCIPIS RECTORS SOBRE LES EMPRESES I ELS DRETS HUMANS: POSADA EN PRÀCTICA DEL MARC DE LES NACIONS UNIDES PER A «PROTEGIR, RESPECTAR I REMEJAR»	71
3.	ELS PLANS D'ACCIÓ NACIONAL: ESPECIAL REFERÈNCIA AL PLA ESPANYOL	73
4.	CAP A UN INSTRUMENT JURÍDICAMENT VINCULANT	73
8.	COOPERACIÓ INTERNACIONAL AL DESENVOLUPAMENT: ORIGEN I EVOLUCIÓ.....	74
1.	POBRESA I DESENVOLUPAMENT.....	75
a.	La pobresa objectiva.....	75
b.	La pobresa relativa.....	76
c.	És tot economia, és tot productes i serveis?.....	76

d. <i>Les causes de la pobresa / subdesenvolupament</i>	77
2. DE LA DESCOLONITZACIÓ AL MOVIMENT DE PAÏSOS NO ALINEATS	79
a. <i>L'imperialisme</i>	79
b. <i>Les colònies</i>	81
c. <i>El cas japonès. La Segona Guerra Mundial i el col·lapse dels imperis</i>	82
d. <i>Descolonització vs. independències</i>	82
3. EL NOU ORDRE ECONÒMIC INTERNACIONAL. LA MIRADA AL COMERÇ.....	84
4. NOUS PARADIGMES DE DESENVOLUPAMENT DES DE LA POSTGUERRA FREDA. DISCIPLINA PRESSUPOSTÀRIA I CONSENS DE WASHINGTON	85
5. DELS OBJECTIUS DEL DESENVOLUPAMENT DEL MIL·LENNI ALS ODS	86
1. <i>Erradicació de la pobresa</i>	86
2. <i>Educació primària universal</i>	87
3. <i>Igualtat entre els gèneres</i>	87
4. <i>Mortalitat infantil</i>	87
5. <i>Mortalitat materna</i>	87
6. <i>VIH/sida</i>	87
7. <i>Suport del medi ambient</i>	87
8. <i>Associació Mundial per al Desenvolupament</i>	88
9. ACTORS I INSTRUMENTS DE LA COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT	90
1. LA COOPERACIÓ INTERNACIONAL MULTILATERAL I DE LA UNIÓ EUROPEA	91
a. <i>L'ajuda és necessària i està funcionant. La clau són fons suficients i un bon pla</i>	91
b. <i>L'ajuda és necessària però alguna cosa no funciona. La clau és partir des de les circumstàncies locals, evitar plans generals i fer protagonistes els receptors</i>	94
c. <i>L'ajuda no funciona. La clau és entendre les dinàmiques burocràtiques</i>	95
2. LA COOPERACIÓ ESPANYOLA: ELS PLANS DIRECTORS.....	95
3. LES ONG. LA SOCIETAT CIVIL	97
4. EL CONDICIONANT DELS DRETS HUMANS A LA COOPERACIÓ	97
10. ABREVIATURES.....	98
11. REFERÈNCIES	99
12. BIBLIOGRAFIA	100

1. SOBRE EL DRETS

Abordar un tema tan complex com els drets humans requereix fer una parada prèvia per a pensar, almenys per damunt, que és un dret. Hem de tenir clar que quan es parla de dret estem usant una paraula polivalent que té diferents significats depenent del context.

De forma senzilla, en primer lloc, el dret podria ser la capacitat per a acudir a un tribunal o una instància superior per a demanar justícia, és un remei. Si, per exemple, ens donen un producte en mal estat tindriem un dret a reclamar, primer, davant de la persona que ens ha donat el producte, i després, al poder polític o a un mediador. Podríem usar-lo o no, però hi tenim el dret.

En segon lloc, el dret també pot ser entès com un conjunt de normes legals amb alguna mena de connexió. Seria el cas del dret civil, del dret de l'Estat espanyol o, en aquest cas, dels drets humans. Aquest conjunt de normes formarien un corpus més o menys coherent segons l'assumpte i l'època.

Finalment, el terme *dret* també es pot interpretar com un element o tret inherent a l'individu, part de la seua persona que ha de ser respectada en tot moment, com el dret a la vida o la dignitat. També són coneguts en alguns contextos com a *llibertats*. El tercer nivell formaria un sistema ètic essencial o de mínims que en principi és universalista i natural. Per la seua natura, aquests Drets Humans, en majúscula, són força dogmàtics i formen part del conjunt de creences més interioritzades de cada societat.

El drets humans, per les seues característiques especials, s'inclouen sobretot dins de la segona i tercera aproximacions. Les persones més legalistes intentarien comprendre quins són els drets humans reconeguts pel dret internacional públic i per les legislacions nacionals, segona aproximació. El més pràctics pensarien en quants d'aquests drets poden ser reclamats als tribunals, primera aproximació. Finalment, les persones més polítiques o més ideològiques intentarien anar més enllà i lluitar perquè els Drets Humans que es consideren, en aquest context en majúscules, siguin reconeguts, reclamables davant dels tribunals i més important, que estiguen normalitzats.

Dret	Dret	Drets o llibertats
Capacitat d'elevat una petició davant d'un tribunal o instància superior.	Conjunt de normes legals reconegudes internacionalment o nacional.	Element o tret de les persones no sotmès a discussió.

Una altra distinció a l'hora de parlar de dret o drets és la que fa referència a la resta de persones. Aquesta distinció és particularment important perquè té molta relació amb la dificultat de portar-los a la pràctica, i també perquè els drets positius normalment requereixen l'acció de l'Estat o qualsevol altra instància superior.

Els drets o llibertats negatius requereixen la no acció de la resta. Obliguen la resta de persones, o els Estats, a no fer. Per exemple, el dret a la vida obliga la resta a la no agressió o la no ingerència. La llibertat d'expressió obliga a abstenir-se de qualsevol mesura que pugui limitar-la. Els drets o llibertats negatius són relativament fàcils de dur a terme perquè bàsicament no s'ha de fer res. Simplement, no s'ha d'agredir.

Un cas molt diferent són els drets positius, que obliguen a l'acció. El dret a la vida també pot ser entès de forma positiva, i en aquest cas obligaria la resta a pagar un caríssim tractament mèdic mitjançant l'Estat o una donació obligatòria. Són també drets positius el dret a l'habitatge o al treball, que obligarien la resta bé a proporcionar una casa, bé una feina, en cas que la persona no poguera, per alguna raó, aconseguir-ne. És clar que fer reals aquests drets és moltíssim més complicat i moltes vegades les declaracions de drets positius es queden en declaracions d'intencions. Les persones que aposten pels drets positius argumenten que els negatius són clarament insuficients i que no fer res és estar col·laborant amb les situacions d'opressió que es donen.

Un autor en aquesta línia és Philip Pettit, que distingeix entre el dret a la interferència, propi dels partidaris dels drets negatius, i el dret a la no opressió, que permetria l'acció de l'Estat o dels drets positius sempre que no suposaren una situació de domini sobre l'afectat. Òbviament, responen a plantejaments liberals i socialdemòcrates. Pettit és un dels grans referents del republicanisme.

Aproximació negativa	Aproximació positiva
Liberal, Isaiah Berlin Drets negatius. No ingerència. L'Estat ha d'actuar molt poc respectant les llibertats negatives.	Philip Pettit Drets positius. No dominació. Impliquen l'activitat de la resta (deure de l'altre). L'Estat podria actuar sempre que no creara una situació de dominació.

Un tema rellevant és en quines circumstàncies es poden limitar, suspendre o eliminar els drets. Encara que hi ha alguns drets, vida o llibertat, que alguns consideren més importants, sempre hi ha circumstàncies excepcionals o altres drets que poden usar-se per a limitar-los.

2. FONAMENTACIÓ

Una altra qüestió bàsica és com fonamentar els drets humans. Estem d'acord que són importants, bàsics o fonamentals, però per què? Algú pot negar-los i no sentir-s'hi vinculat? Durant la dècada dels trenta, el feixisme alemany o nazisme sostenia que la natura havia de ser el model i que al món natural el fort domina el feble. Quan es parlava de pietat i cooperació s'entenia com una feblesa. Algunes cultures al llarg de la història ha defensat aquesta ètica del depredador i en moltes ocasions, encara que no es mantenia oficialment, es practicava *de facto*.

Les persones que defensen la validesa i importància dels drets humans poden fer-ho de tres maneres:

La primera legitimació és essencialista. Els drets humans són valors mínims i naturals que no tenen discussió. Podem arribar a aquesta conclusió mitjançant un raonament transcendent (religiós), per una tradició no discutida, o de forma més laica / no transcendent, utilitzant la raó per a deduir regles universals, el dret natural. Un autor que apostà per aquesta via va ser el filòsof prussià E. Kant, qui digué la frase: «*Fiat iustitia et pereat mundus*» (Que es faci la justícia, encara que muira el món), en seu llibre sobre la pau perpètua.

No tothom està convençut d'aquesta fonamentació. Al cap i a la fi, tot és discutible i és complicadíssim trobar normes universals que no puguin ser discutides per ningú. Per aquesta raó, d'altres han fonamentat els drets humans, bàsics o fonamentals, en un pacte. Aquest pacte pot ser nacional, com el que defensava John Locke per a la nació anglesa al segle XVII, o mundial. Els drets humans serien producte d'un pacte universal entre tots els pobles i cultures sobre el que és correcte. David Held, un autor britànic, ha parlat d'un pacte global. Sens dubte, l'autor pactista contemporani més conegut és John Rawls, que ha usat aquest model en la seua teoria de la justícia. John Rawls argumenta que per a arribar a aquest pacte o pactes, s'hauria de negociar sense conèixer la nostra posició *a priori*, el famós vel de la ignorància. Per exemple, a l'hora de prohibir cap idea, no sabriem si som conservadors o progressistes, amb la qual cosa la solució lògica seria permetre la llibertat d'expressió.

Finalment tenim el fonament utilitarista. És impossible saber què és correcte o incorrecte, però sí que podem saber què proporciona utilitat, plaer. Jeremias Bentham deia: «La natura ha col·locat la humanitat sota dos amos, el plaer i el dolor.» D'aquesta manera, una bona política és la que proporciona «la major felicitat per al major nombre de persones». Molts autors i antropòlegs han defensat que molts costums, tradicions religioses o pràctiques culturals tenen sentit per raons higièniques o econòmiques. Un defensor dels drets humans podria defensar-los dient que porten la pau, la prosperitat i la felicitat a les societats on s'han normalitzat. Estem vivint un procés de civilització que va moderant, suavitzant, els modals de la humanitat. El problema de

l'utilitarisme és que a vegades oblida les minories, que són ignorades o directament atacades. Seguint un raonament radical, una persona podria ser assassinada per a obtenir els seus òrgans i salvar-ne sis o set.

3. ELS DEBATS SOBRE EL DRETS HUMANS

Des del 1948 s'han normalitzat i actualment és molt complicat trobar persones, estats o institucions que s'hi oposen obertament. Tanmateix, això no significa que no hi haja debats i que molts temes encara estiguen en disputa. El primer debat és entre els maximalistes i els minimalistes. Alguns parlen dels Drets Humans en majúscules, com a referents clars i indiscutibles de les coses bones i desitjables, d'altres consideren que haurien de ser entesos de forma instrumental, en minúscula.

a. EL DEBAT ENTRE MINIMALISTES I MAXIMALISTES

MINIMALISTES

Els que advoquen per l'enfocament minimalista segueixen l'estela del pensador britànic Edmund Burke, que durant la Revolució francesa va afirmar que els drets eren una violació de la realitat per part de la raó. El pragmàtic Burke només acceptava aquells drets que foren reals, que s'aplicaren als tribunals, i no principis que no es pogueren complir¹.

El minimalistes solen fonamentar el drets humans en el pacte i els consideren instrumentals. Són un mitjà per a aconseguir un món millor, no el fi. Pensen que cada cultura i cada persona tenen un model de vida bona diferent. Els drets humans permetrien que tothom tinguera la seua oportunitat. Un autor en aquesta línia és Michael Ignatieff, que ha criticat la visió essencialista o maximalista com una idolatria dels drets humans. Per a ell han esdevingut una idea religiosa, encara que laica, i perden, quan es plantegen de forma maximalista, la utilitat pràctica per a aconseguir un món millor.

Els drets humans podrien ser menys imperialistes si foren més polítics, és a dir, si foren vistos com un llenguatge no per a la proclamació de veritats eternes, sinó com un discurs per a la mediació en els conflictes. (Ignatieff, 2003, p. 71).

Els crítics dels drets humans en majúscules també diuen que s'ha produït una «inflació de drets» i que caldria distingir el nucli dur dels Drets Humans dels accessoris.

MAXIMALISTES

Aquells que sostenen, en diversos graus, postures maximalistes defensen que els drets humans van néixer com un projecte utòpic i que convertir-los en instrumentals és rebaixar-ne la importància. L'escriptor Dant col·loca al últim cercle de l'infern a la *Divina Comèdia* aquells que sabien que es feia el mal i no hi van fer res.

Els maximalistes consideren que el gradualisme i la negociació desdibuixen el valor dels Drets Humans i els converteixen en una retòrica buida. Stephen Hopgood ha parlat d'«*Eastphalia*», comparant la situació del Tractat de Westfàlia a l'Europa del segle XVII amb la d'Àsia en l'actualitat. Aquest autor és força pessimista i sosté que els drets humans han perdut el seu esperit utòpic, que els europeus i nord-americans no tenen ni la voluntat ni la força per a fer-los respectar.

b. LA CRÍTICA MARXISTA

La segona gran crítica/matís als drets humans és d'origen marxista. Al segle XIX, Marx i d'altres van incidir que el que realment és important són les condicions materials en què vivim. De què serveix la llibertat d'expressió si dorms en un abocador? Al segle XX els països comunistes afirmaven que els drets humans eren una superestructura burgesa que en el fons justificava la dominació de la minoria sobre la majoria. Per això van defensar la inclusió de drets econòmics, socials i culturals a la Declaració i als pactes posteriors. Els països

¹ *Reflexions sobre la Revolució a França.*

capitalistes prefereixen els drets negatius, on els altres o l'Estat simplement s'hagen d'abstenir. Un dels pensadors més interessants que ha aprofundit en aquest debat és el bengalí Amartya Sen, que ha reflexionat sobre la necessitat de vincular el desenvolupament econòmic amb els drets humans. Per a aquest filòsof, el desenvolupament està relacionat amb l'agentivitat, la capacitat de fer, que està molt lligada a l'economia i també als drets polítics. Una persona en un país pròsper i democràtic té molta més capacitat, agentivitat, que si viu en un país pobre i dictatorial. Una mesura fonamental per a proporcionar agentivitat a les persones és l'educació. Una conclusió d'aquesta posició és que els drets humans estarien més protegits en una dictadura pròspera que en una democràcia no pròspera.

C. LA CRÍTICA IDENTITÀRIA O CULTURAL

La tercera gran crítica o debat prové des de posicionaments identitaris, que descriuen els drets humans com a occidentals, antropocèntrics, burgesos o masculins. La més important, sens dubte, és la crítica asiàtica, africana i musulmana, que incideix que els Drets Humans reflecteixen els valors occidentals i són una forma d'imperialisme cultural igual que l'ecologisme. Des d'Àsia en particular, es ressalta la importància que els valors comunitaris tenen en la seva forma de veure la vida i es posen en contrast amb l'individualisme i l'egoisme d'Occident².

En aquesta qüestió, els defensors dels Drets Humans han posat en relleu que aquest discurs antioccidental és generat per dictadures opressores que impedeixen el progrés dels seus pobles i que és una forma de justificar règims molt poc justificables.

Debat sobre la seua aplicabilitat	Debat sobre la seua importància	Debat sobre la seua universalitat
Maximalistes (Drets Humans com a referent comú i idea utòpica de progrés). Minimalistes (drets humans instrumentals, com a forma de diàleg).	Liberals (consideren que els drets polítics són més rellevants, drets negatius). Socials (consideren que els drets econòmics, socials i culturals haurien de tenir més importància, drets positius).	Els Drets Humans són patrimoni de totes les cultures. S'entén la manera occidental? Crítica sobre els Drets Humans com a imperialisme cultural.

4. FRONTERES DELS DRETS HUMANS

El drets humans s'han d'aplicar en un temps i en un espai determinat i afecten determinats grups i persones. El drets civils i polítics, normalment de tipus negatiu, es consideren normals en els règims democràtics. Són un poc com l'aire, solament es consideren importants si falten. El drets econòmics, socials i culturals, normalment positius, són objecte de discussions polítiques i guerres culturals. No obstant, independent de la seua viabilitat i ètica, es consideren objectius desitjables com a resultat. Per exemple, tots els plantejaments ideològics consideren que la població ha de gaudir d'un habitatge digne, les discrepàncies són sobre com s'arriba a aquest resultat, amb més Estat o menys Estat.

No obstant això, hi ha moltes ocasions en què els drets no estan tan clars i hi ha discussions sobre el seu gaudi. Són les fronteres del drets humans, que poden variar i varien. Normalment cada generació té les seues pròpies prioritats. Els proponents més maximalistes intentarien expandir aquestes fronteres al màxim possible i els minimalistes insistirien a consensuar, debatre i matisar.

² En aquest aspecte també es pot dir que el comunitarisme pertany a la tradició europea conservadora i social. Les societats tradicionals en general són conservadores i socials.

Les fronteres són producte de moltes coses. En primer lloc, podem parlar de la importància del canvi tecnològic. Les noves tecnologies creen noves situacions i fan desaparèixer-ne d'altres. Per exemple, les TIC han provocat que s'haja de parlar dels drets relacionats amb les noves formes de comunicació: el dret a l'oblit a Internet és un dret humà? La millora de l'atenció sanitària ha provocat que es pugui mantenir amb vida de forma indefinida persones en situacions que abans hagueren mort. Els exemples són innumerables.

El canvi cultural també és molt important: noves mentalitats i nous contextos culturals canvien les prioritats i poden provocar el naixement de nous drets. Qüestions que fa algunes dècades ni es plantejaven, com la diversitat sexual, ara són una de les fronteres.

També tenen importància els canvis institucionals i polítics que tenen lloc al món. No són el mateix unes relacions internacionals en què les democràcies tenen el prestigi, el poder econòmic i la iniciativa cultural, que no que aquest paper siga exercit per règims menys liberals. Particularment tenen importància les superpotències, que solen usar els drets humans com a eines de la seua política exterior per a impulsar les seues agendes.

LES FRONTERES NACIONALS

En teoria, els drets humans, per la seua natura, són universals i són patrimoni de tots els éssers humans. No obstant això, com que la seua protecció i garantia correspon a l'Estat, a la pràctica en alguns països estan molt més protegits que en altres. Per altra banda, els Estats solen graduar els drets garantits depenent de la situació legal de cada persona. Normalment, els nacionals estan més protegits que els no nacionals amb permís, i molt més que el emigrants que es troben en situació irregular. El drets humans, lamentablement, depenen en gran mesura del passaport.

FRONTERES VITALS

Quan apareix i quan desapareix un ésser humà? Alguns dels debats més intensos en el camp dels drets humans estan relacionats amb aquestes qüestions. En la mesura que no hi ha un ésser humà, el dret desapareix. La bioètica tracta principalment sobre aquestes qüestions.

FRONTERES SOBRE EL SUBJECTE

Alguns proponents dels drets humans consideren que la seua perspectiva és massa individualista i aposten per atorgar drets a col·lectius diversos, com poden ser la humanitat, les nacions o els pobles, o determinades agrupacions, com són els infants, els migrants o altres. Com que aquests grups no tenen una existència material, són idees abstractes, el dret és exercit per alguna institució política. En altres casos els debats són sobre si alguns grups o col·lectius tenen drets diferenciats per la situació especial que tenen. Els crítics d'aquestes proteccions especials diuen que a la pràctica es crearien privilegis, lleis privades, per a aquests grups. Els partidaris indiquen que no hi ha res tan injust com tractar de forma igual coses que són diferents.

FRONTERES TEMPORALS

Els drets humans també es generen sobre els temps. Tenen drets els morts? Per exemple, ser respectats a les tombes. És el cas dels mariners de vaixells de guerra enfonsats del passat. Tenen drets els nostres descendents? En el cas del medi ambient, és molt comú afirmar que hem de deixar un planeta habitable i millor als nostres descendents.

FRONTERES ESPACIALS

En aquest cas no hi ha gaire discussió, ja que s'accepta que l'espai no té gaire rellevància. Els drets humans s'aplicarien a tot el planeta sense excepció, i inclús a fora, com a l'espai ultraterrestre. La discussió normalment hi és quan es creen zones fosques i opaques on els abusos no es poden conèixer.

FRONTERES CIRCUMSTANCIALS

Finalment, es pot dir que la principal frontera d'un dret humà normalment és un altre dret humà. No hi ha una jerarquia oficial, encara que es pot deduir, i cada cas s'ha de valorar de forma individual. El pes que es dona a cada dret i com interacciona amb altres drets forma part de la discussió política nacional i internacional.

5. EL PROCÉS D'INTERNACIONALITZACIÓ DELS DRETS HUMANS

Probablement, si tinguérem una màquina del temps i parlàrem de drets humans a una persona del passat, els consideraria absurds. És molt complicat imaginar les condicions de vida en les quals vivien els nostres avantpassats. La vida, per a la majoria de les persones del planeta, era curta, dura i normalment miserable³. No era impossible viure molts anys però sí molt improbable. Això no significa que la gent del passat fora estúpida o necessàriament infeliç: molt del pensament religiós o filosòfic antic s'explica des de la perspectiva que tothom havia de complir la seua funció perquè tot marxés com era degut.

a. EL MÓN ANTIC I MEDIEVAL

En general els sistemes ètics antics estan basats en la idea del deure i les obligacions positives. Les obligacions positives comprenien deures sobre un mateix (una vida ordenada), sobre la resta (no mataràs), sobre el sobirà (pagar impostos) i amb la divinitat o divinitats (pietat religiosa). El romans definien aquest tret de la devoció als deus *pietas*. Aquests deures responien a la força del costum i també tenien una explicació pràctica, ja que permetien l'harmonia social, a més d'evitar violències innecessàries. El sociòleg de tradició marxista Marvin Harris, a la seua famosa obra *Vacas, cerdos, guerras y brujas*, explica com moltes tradicions i supersticions antigues tenien clares implicacions pràctiques i materials. Els sistemes ètics premoderns es fonamentaven tots sobre una idea religiosa-transcendent i menor mesura filosòfica-pràctica. La virtut personal i religiosa suposava el favor diví, l'èxit. Era un cas clar de la famosa fal·làcia *post hoc ergo propter hoc*. Maquiavel diria: «Faça, doncs, el príncep el que és necessari per a vèncer i mantenir l'Estat, i els mitjans que use sempre seran considerats honrats i seran lloats per tots.» (Maquiavel, 1991, original 1513, p. 121)

El concepte de dret també és molt antic i podem considerar que a Europa comença a prendre la seua forma actual durant l'Edat Mitjana, agafant de base el dret romà. Durant l'època grecoromana es va desenvolupar un dret civil molt complex que permetia la cooperació social i la resolució de disputes entre particulars. Els drets enfront del poder polític es van desenvolupar durant l'Edat Mitjana i tenien una base germànica; el dret públic romà es basava en l'autoritat suprema de l'emperador. La visió idealitzada del món romà ara mateix és discutida (Scheidel, 2019).

El feudalisme normalment ha tingut molta mala premsa, però el fet que els feudals foren tants va limitar moltíssim la seua discrecionalitat. Si un senyor/senyora abusava dels seus súbdits, dels mercaders o del clergat era relativament fàcil per als afectats marxar o fins i tot depositar el tirà. El fet que el món medieval fora una poliarquia, amb molts poders en competència, feia molt fàcil canviar les lleialtats o acudir a altres instàncies, com l'emperador, el rei o el papat.

Els drets articulaven les obligacions dels altres i també les del sobirà o senyor, que tenia el seu poder limitat. Hi ha nombrosos documents contractuals on s'especifiquen les obligacions i els drets de cada una de les parts. No és gaire conegut, però durant l'Edat Mitjana es negociava moltíssim. Per suposat, cada persona sempre podia forçar els límits però si no tenia el consentiment, almenys tàcit, de l'altre el conflicte podia sorgir. Com en el cas dels deures, la fonamentació bàsica era transcendent, la pau de Déu, o terrenal, la pau del rei. Per motius pràctics, tots aquests drets a vegades s'unificaven en codis. A la Península Ibèrica, per exemple, es varen crear els furs, on se sistematitzaven els deures i drets que tenien els ciutadans de la urbs. Aquests no parlaven

³ Hobbes, a la seua obra *Leviatan*, va descriure la vida en estat de natura com «solitària, pobre, desagradable, brutal i curta».

tant de drets com de llibertats, ja que els furs posaven límits a les ingerències del rei, dels poders eclesiàstics i dels nobles.

Com que estava poc sistematitzat, el dret medieval i modern podia ser molt confús i depenia moltíssim de la força negociadora de les parts en conflicte. Un rei feble havia d'acceptar les pretensions nobiliàries: un clar exemple d'això és la Magna Carta de 1215, que establia drets enfront del rei. Cal recordar que als documents reials es descrivia la gent del regne com a súbdits; ells mateixos es definien com homes lliures, *freemen*.

MAGNA CARTA, 1215. XXIX

No es prendrà ni s'empresonarà cap home lliure, ni se n'usurparà la propietat vitalícia, o llibertats, o duanes lliures, ni se'l prohibirà, ni se l'exiliarà, ni se'l destruirà de cap altra manera; ni serà trepitjat, ni el condemnarem, sinó per judici legítim dels seus parells, o per la llei de terres. No vendrem ningú, ni negarem ni postergarem justícia o dret a cap home.

Durant l'època moderna els reis, que tenien més fons, intentaven evitar situacions d'enfrontament amb els seus súbdits que tenien lloc en les institucions representatives medievals. Lluís XIV o Lluís XV no convocaren els Estats Generals, el Parlament tradicional de França, ja que tenien fons suficients. Quan varen ser convocats per Lluís XVI va començar la Revolució.

b. ELS CANVIS POLÍTICS I LEGALS DELS SEGLES XVII I XVIII

LA FI DE LA TRANSCENDÈNCIA COM A BASE LEGITIMADORA

Com és sabut, durant el segle XVI a Europa va tenir lloc la reforma protestant i des d'aquest moment es va qüestionar el poder terrenal dels papes. Va ser el principi d'un canvi molt important perquè progressivament els arguments religiosos, que eren la base o estructura de tot el sistema cultural-mental de deures i drets (llibertats), també van ser qüestionats. L'ampliació dels horitzons geogràfics va posar els europeus davant d'altres cultures i formes de veure el món.

El jurista neerlandès Hugo Grocio va plantejar a la seua obra la necessitat de comptar amb unes normes / drets que anaren més enllà de l'existència de Déu i que foren indiscutibles per a totes les nacions i les cultures. Grocio pertanyia a una minoria religiosa perseguida a les Províncies Unides i es va haver d'exiliar a París, on va escriure el seu llibre *De iure belli ac pacis* (1625)⁴. En aquesta obra va escriure la seua famosa frase «etiansi daremus»: «Atrevim-nos a imaginar amb la major de les maldats que Déu no existeix o, si existeix, no intervé en els assumptes humans.» Eren els primers passos del jusnaturalisme o teoria del dret natural, que és una de les bases fonamentals dels drets humans.

La reforma religiosa, l'augment del poder dels reis i la disminució del poder dels nobles i les institucions intermèdies (parlaments regionals, gremis, ciutats etc...) va permetre sistemes jurídics més homogenis i cartesianes. L'esperit científic, per una banda, va afavorir l'avenç científic, però per altra també va conduir a sistemes de poder sobre el territori únics i monopolístics.

ELS CANVIS LEGALS EN EL MARC DELS ESTATS – NACIÓ. ELS DRETS COM A DEFENSA CONTRA UN SOBIRÀ MÉS PODERÓS

A nivell nacional, als segles XVII i XVIII els prínceps varen augmentar el seu poder, entès com a capacitat. Eren capaços de recaptar més impostos, tenien més servidors reials i el seu poder d'iniciativa els feia possible aïllar les institucions del passat que podrien haver plantejat objeccions.

La pèrdua de força del relat religiós donava més capacitat als prínceps per a perseguir polítiques que en el passat hagueren tingut més problemes. Per altra banda, les mentalitats racionalista, del segle XVII, i il·lustrada, del segle XVIII, consideraven que les col·leccions de drets i deures del passat necessitaven ser sistematitzades i clarificades.

⁴ Grocio va estudiar les relacions entre les nacions / Estats.

L'increment del poder reial també va causar l'augment de les reflexions sobre l'origen del poder i com es podien limitar els abusos. Hobbes considerava que l'estat de natura no era bo i era partidari d'una monarquia. Locke, pactista, creia que els drets fonamentals eren la vida, la propietat i la llibertat. Quan els homes entren en societat cedeixen la capacitat de fer complir aquests drets, no renuncien als drets en si mateixos.

Els il·lustrats, molt populars a tota Europa i en gran mesura part de l'*establishment* del segle XVIII, van fer moltes propostes en els seus llibres i assajos. Algunes de les seues propostes més barates, com l'abolició de la tortura, van ser adoptades pels reis; la resta de propostes es van convertir en motiu de debats i discussions als salons de l'època. L'alfabetització era molt superior, havia aparegut una classe mitjana-alta mercantil rica i educada que volia accedir al tots els càrrecs públics sense restriccions. La noblesa, educada i civilitzada, era molt més nombrosa que abans i tenia molts problemes per a accedir als alts càrrecs que en teoria li corresponien. Es pot parlar que hi ha havia una inflació de nobles.

La relativa estabilitat política del segle XVIII es va trencar tímidament en 1776, amb la Revolució Americana, i definitivament en 1789, quan la principal potència europea, França, es va convertir en un Estat pària ideològic i agressiu. La nova situació política tant als Estats Units com a França explica les primeres declaracions de drets que per primera vegada sistematitzaven les tradicions del passat, flexibles i mutables, i les articulaven d'una forma racionalista i il·lustrada.

En el cas dels Estats Units les declaracions de drets naixen des del radicalisme polític com una forma de limitar el poder dels nous Estats. En aquest moment no es tenia clara la viabilitat del projecte d'unitat i era una forma de controlar les legislatures dels Estats. Quan es va aprovar la Constitució les declaracions de drets, la primera la de Virgínia, es transformaren en les famoses esmenes.

ARTICLE 1 DE LA DECLARACIÓ DE L'ESTAT DE VIRGÍNIA (12.6.1776)

Que tots els homes són per naturalesa igualment lliures i independents, i tenen certs drets inherents, dels quals, quan entren en estat de societat, no poden, per cap pacte, privar o despollar la seva posteritat; és a dir, el gaudi de la vida i la llibertat, amb els mitjans per adquirir i posseir propietat, i perseguir i obtenir felicitat i seguretat.

En el cas de França, la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà naix en un context diferent. En aquest moment Lluís XVI ja era una monarca constitucional i bàsicament estava presoner a les Tuileries. Al principi la declaració francesa va tenir una importància simbòlica, com l'abolició del feudalisme, ja que el nivell de violència política era altíssim. A la França revolucionària tenia lloc un aristocidi, tota la classe política estava sent substituïda per un nou grup que va fer de la Declaració de Drets una mena de senyera ideològica que es va sintetitzar amb el famós lema «Llibertat, igualtat i fraternitat».

EL NAIXEMENT DELS DRETS CIVILS O FONAMENTALS. LA PROTECCIÓ NACIONAL

Al llarg del temps, aquestes declaracions es van traduir en normes legals concretes i reclamables davant dels tribunals. Com que apareixien a les declaracions de drets, es van considerar drets fonamentals. Els drets que apareixien a les constitucions no eren directament reclamables però sí la seua traducció en lleis de rang inferior. La primera constitució en què els drets que hi apareixien podien ser reclamats davants d'un tribunal va ser la Constitució alemanya de Weimar de 1919. En les relacions internacionals, els drets fonamentals no es materialitzaren ja que el dret internacional públic es considerava un dret bàsicament interestatal.

Declaracions de drets. La protecció retòrica.	Drets fonamentals. La protecció nacional.	Dret internacional públic. El camí per a recórrer.
• Contextos revolucionaris. • Basades en el dret natural. • No reclamables davant dels tribunals.	• Apareixen en algunes constitucions (per exemple la de Weimar). • Es tradueixen o traslladen a lleis nacionals, on tenen eficàcia jurídica.	• Com que és un dret «interestatal» els drets de les «declaracions» es veuen com a irrellevants.

6. L'ESTRETA RELACIÓ ENTRE COOPERACIÓ INTERNACIONAL INSTITUCIONALITZADA I PROTECCIÓ INTERNACIONAL DELS DRETS HUMANS

a. LA INTERNACIONALITZACIÓ DELS DRETS

Durant els segles XVIII i XIX també es va desenvolupar una mena de sistema, no jurídic, que intentava gestionar les relacions internacionals en la mesura que afectaven els éssers humans. Es va avançar en tres camins: l'eliminació de la guerra, la creació de normes de humanitat per als conflictes i l'abolició de l'esclavatge.

El primer camí naix a l'Edat Moderna, ja que es tenia clar que evitar les guerres era la millor forma de protegir les poblacions. Les guerres medievals, encara que podien ser brutals, afectaven molt poca població. Les guerres des del segle XVII varen augmentar en mortalitat i extensió. Particularment important va ser la Guerra dels Trenta Anys, que va despoblar moltes regions de l'actual Alemanya. Això es pot veure a les pintures de Rubens, a l'obra del Pare Fénelon criticant Lluís XIV per la seua política imperialista o en els diferents projectes de pau perpètua. El més conegut és el d'Immanuel Kant. Després de les guerres napoleòniques l'ínterestable tsar Alexandre va proposar un sistema de pau cristiana al Congrés de Viena. El tsar era impossible d'ignorar, al capdavall, els cosacs tenien el seus cavalls abeurant-se al Sena, però els participants en el Congrés van trobar el raonament místic del tsar ridícul i fora d'època. La *realpolitik* es va imposar i si el nombre de guerres va disminuir, probablement va ser perquè els prínceps sentien que eren un potencial perill per al seu poder.

La guerra no va ser abolida i a més, al segle XIX, les armes van augmentar la seua capacitat mortífera. En 1859 va tenir lloc la batalla de Solferino entre les tropes franceses i piemonteses, per una banda, i les tropes austrohongareses, per l'altra, que al final van ser derrotades. Henri Dunant, un suís, va ser testimoni del que passava després de la batalla. Milers de soldats ferits esperaven la mort sense cap tipus d'atenció mèdica. L'experiència va afectar profundament Henri Dunant, que va iniciar una campanya internacional per a evitar situacions similars. Va escriure un llibre, *Record de Solferino*, que va enviar a tots els governs de Europa. La campanya va tenir èxit i en 1863 es va fundar la Creu Roja a la ciutat de Ginebra.

RECORD DE SOLFERINO (DUNANT, 2017, ORIGINAL DE 1862, PÁG. 38)

Els dissortats ferits recollits durant tot el dia estan pàl·lids, lívids, anorreats; uns, i més en particular els molt mutilats, tenen la mirada atordida i sembla que no comprenen el que se'ls diu; els seus ulls són de somnàmbuls, però aquesta visible prostració no els impedeix sentir els seus patiments; a d'altres els agiten una commoció nerviosa i una tremolor convulsiva; aquells, amb ferides obertes, en les quals la inflamació ja ha començat, estan com bojós de dolor; demanen que els rematen i, amb el rostre contret, es recargolen en les darreres raneres de l'agonia. Més enllà, desafortunats no només tocats per bales o per fragments d'obús que els han abatut, sinó també amb les cames o els braços trencats perquè sobre els seus cossos han passat les rodes de les peces d'artilleria. L'impacte de les bales cilíndriques fa que els ossos s'estellen en totes les direccions, de manera que la ferida resultant és sempre gravíssima; els fragments d'obús, les bales còniques produeixen també fractures extremadament doloroses i, a sovint, terribles estralls interns. Esquerdills de tota mena, fragments d'os, retalls de vestimenta, partícules de objectes d'equip o de calçat, terra, trossos de plom compliquen i irriuen les ferides i dupliquen els patiments.

En tercer lloc, moltes persones a Europa i als Estats Units consideraven incompatible la institució de l'esclavatge amb la civilització. En el passat hi havia hagut intents de millorar les condicions de vida de les persones esclavitzades, ara l'atac era contra la institució, que es considerava incompatible amb la dignitat humana. En aquesta empresa van cooperar rigoristes cristians amb revolucionaris liberals de perfil jacobí.

L'abolició de l'esclavatge ara pareix evident però va ser molt complicada pel problema econòmic que suscitava. Els propietaris d'esclaus i de les plantacions eren un grup poderós i se sentien amenaçats. No volien desprendre's de les seues propietats. També va ser rellevant la por que tenien a les revoltes d'esclaus. De fet, quan el govern revolucionari francès va abolir l'esclavatge, els esclaus negres d'Haití (jacobins negres) van posar fi a la població blanca.

No obstant, els idealistes, religiosos o no, van continuar pressionant per tractar d'incorporar les seues idees als tractats internacionals. Durant la primera meitat del segle XIX els proponents de l'abolició de l'esclavatge van aconseguir tenir la iniciativa política i progressivament els diferents països del món van abolir el tràfic d'esclaus i després, l'esclavatge.

Segons Piketty, les elits britàniques van abolir l'esclavatge perquè consideraren que el treball assalariat era més productiu. També van ser importants les revoltes de la Guaiana britànica en 1815 i de Jamaica en 1831, que se sufocaren amb execucions massives (Piketty, 2019, p. 263). L'abolició britànica va ser gradual i va tenir lloc entre 1833 i 1844. Es va indemnitzar als propietaris d'esclaus mitjançant deute públic.

Als Estats Units l'abolicionisme va caminar de la mà del moralisme i era una de les seues reformes socials. Les altres eren la prohibició de l'alcohol i el sufragi femení. El moviment abolicionista era molt fort i usava tota mena de mitjans per a promoure la seua causa. Una de les grans novel·les del segle XIX va ser *La cabana de l'oncle Tom*, que denunciava la institució.

Una vegada abolit l'esclavatge, l'esperit humanitari es va convertir en una eina de política exterior dels estats europeus i una justificació per a la conquesta d'Àsia i la promoció del lliure comerç. Encara que foren lliures, el pensament occidental era clarament condescendent i considerava els africans com a salvatges necessitats de civilització. Una de les persones que es va aprofitar d'aquest discurs va ser el rei Leopold de Bèlgica, que va aconseguir per a la seua empresa personal el Congo, una regió on es produïa cautxú. La seua tasca en teoria era civilitzadora. Durant uns quant anys el rei Leopold es va convertir en la imatge de la benevolència. No obstant, durant la dècada de 1880 van començar a haver-hi denúncies sobre el que estava passant al Congo. Pareix que la Companyia era implacable amb qualsevol oposició i l'extracció del cautxú es va convertir en l'única prioritat. Encara que no està clar el nombre de morts, sembla clar que la població del Congo va disminuir de forma considerable. Estem parlant de la mort de milions de persones i probablement del primer genocidi contemporani. La campanya contra Leopold va ser internacional i molt intensa. Pot ser entesa com una defensa de les idees de civilització i decència o, si som més cíncics, com una resposta contra el proteccionisme del rei i la seua empresa, que no deixava entrar-hi empreses estrangeres. La campanya, molt intensa, té el seu referent més conegut en *El cor de les tenebres*, de l'escriptor britanicopolonès Joseph Conrad.

Dret humanitari	Dret natural	Dret de les minories
Normes de la guerra (normes sobre l'inacceptable).	Principis de civilització. Contra l'esclavatge.	Imperi otomà.

b. LA PROTECCIÓ DELS NACIONALS FORA DEL TERRITORI DE L'ESTAT

La protecció diplomàtica és una institució antiquíssima dins del dret internacional públic i fa referència al dret de l'Estat a protegir els seus nacionals lesionats en un altre país per actes contraris al dret internacional i que no hagen pogut ser reparats per les vies ordinàries.

Durant el segle XIX els països occidentals van practicar amb molts Estats del món la diplomàcia de les canones, de tal manera que si un dels seus nacionals era atacat en un altre país, s'enviava la flota per intimidar o, si escau, atacar el país. La guerra de l'opi entre el Regne Unit i la Xina va sorgir precisament per aquests motius. El Regne Unit no defensava el dret a la droga, sinó que protegia els seus nacionals traficants

al port de Canton (actualment, Guangzhou). Els vaixells de guerra també es feien servir per a exigir el pagament dels deutes que un Estat tenia amb altres.

Doctrina Calvo i Doctrina Drago

Durant el segle XIX, després de les independències, nombroses empreses van invertir a Amèrica Llatina i van prestar als seus governs. Moltes vegades aquests deutes no eren pagats i els Estats usaven la protecció diplomàtica per defensar els seus interessos. De vegades van arribar a fer servir la força. Per exemple, l'Imperi Britànic, Alemany i França van bloquejar el port de Caracas com a represàlia pels deutes impagats. Els Estats Units no van voler aplicar la Doctrina Monroe i entrar en guerra contra potències europees.

En el marc del Dret Internacional Públic, el jurista Carlo Calvo havia defensat a la seua obra que els Estats no podien reclamar deutes si no havien exhaurit els recursos interns. La Doctrina Drago, més restringida, prohibia l'ús de la força per cobrar un deute financer. L'autor de la mateixa, Luis María Drago, la va enunciar durant el bloqueig.

Caricatura del New York Herald on el Regne Unit (esquerra) i Alemanya (dreta) despiomen el president Castro de Venèçuela. Gener 1903

Al cas Mavromatis (1924) la CPIJ va indicar clarament «el dret de l'Estat a ser respectat en els seus ciutadans», i consolidava així una pràctica que ja tenia lloc. D'aquesta manera, la protecció diplomàtica és un recurs potestatiu que pot fer servir a conveniència, cosa que suscita la qüestió de si hi pot renunciar per a satisfer els seus interessos polítics o geoestratègics. Un Estat podria no exercir-la si ho considera convenient.

EL CAS DEL CÀMERA JOSÉ COUSO A LA GUERRA DE L'IRAQ
 El càmera José Couso va morir el 8 d'abril del 2003 a causa del tret d'un tanc nord-americà durant la guerra de l'Iraq mentre es trobava filmant des de l'hotel de la premsa. Els hotels de la premsa són un objectiu prohibit en el Dret humanitari. Els Estats Units van decidir no perseguir els responsables de la mort i el govern espanyol no va exercir la protecció diplomàtica pel fet que no volia indisposar-se amb un aliat poderós. El cas encara està en judici, però és possible que la família reba una indemnització per la manca d'acció de l'Estat espanyol.

CONDICIONS DE LA PROTECCIÓ DIPLOMÀTICA

La protecció diplomàtica s'exerceix quan un Estat trenca el dret internacional públic i perjudica el ciutadà de l'altre Estat. Hi ha d'haver algun tipus d'incompliment d'un tractat internacional o costum internacional. Aquest ha d'haver esgotat els recursos interns del país per a resoldre el problema i la infracció no ha d'haver tingut lloc a causa del comportament del país reclamant, l'anomenat requisit de les mans netes. L'esgotament dels recursos interns per a reclamar implica que els mecanismes, no només judicials sinó de tota mena, han de ser efectius i realistes.

EL CAS DE ROBERT BROWN I L'OR SUD-ÀFRICA
 Robert Brown era un ciutadà nord-americà que demanava una llicència per a extreure or a Sud-àfrica. No se li va concedir pel fet que el govern sud-africà hi estava en contra. Va apel·lar als tribunals, que li van donar la raó, però el jutge va ser destituït. El senyor Brown va anar al seu país sense esgotar el procediment al·legant indefensió jurídica.

Acte contra al dret internacional	Nacionalitat	Esgotament dels recursos interns	Mans netes
•S'entén que els actes contraris al dret nacional es persegueixen als tribunals locals.	•Un Estat només pot protegir els seus «nacionals»	•Això és coherent, per motius de practicitat.	•No tots els autors ho consideren un requisit. Però l'Estat o el particular no pot haver estat la causa de l'acte contrari al DIP.

7. LA LABOR DE LA SOCIETAT DE NACIONS

La Primera Guerra Mundial va suposar un terratrèmol polític, social i cultural que va posar en dubte la superioritat moral i civilitzadora d'Occident. També va permetre als proponents del dret internacional introduir, encara que tímidament, els «drets humans o principis d'humanitat» dins del dret internacional públic.

El Tractat de Versalles (1919) va crear la Societat de Nacions, que encara que no parlava de drets humans, va introduir per primera vegada de certs deures dels Estats respecte a les persones. Aquests deures obligaven les potències que tenien mandats a respectar alguns principis.

ARTICLE 22. A aquelles colònies i territoris que, com a conseqüència de la darrera guerra, han deixat d'estar sota la sobirania dels Estats que antigament els governaven i que estan habitats per pobles que encara no poden mantenir-se per si mateixos sota les dures condicions del món modern, s'ha d'aplicar el principi que el benestar i el desenvolupament d'aquests pobles formen un fideïcomís sagrat de la civilització i que els valors per a l'execució d'aquest fideïcomís s'han d'incorporar en aquest Pacte.

ARTICLE 23. Amb subjecció i d'acord amb les disposicions de les convencions internacionals existents o que s'acordaran en endavant, els Membres de la Lliga:

(a) s'esforçaran per assegurar i mantenir unes condicions de treball justes i humanes per a homes, dones i nens, tant als seus països com a tots els països als quals s'estenen les seves relacions comercials i industrials, i amb aquesta finalitat establiran i mantindran les organitzacions internacionals necessàries;

(b) es comprometen a garantir un tracte just als habitants nadius dels territoris sota el seu control⁵;

Els articles 22 i 23 es referien als mandats i eren una forma de justificar la presa de control de França i el Regne Unit d'aquest territoris. Es varen incorporar perquè els implicats ho van veure convenient.

De fet, l'únic intent de incloure un dret universal va vindre de la mà de Japó, que proposà la prohibició de la discriminació racial. El govern japonès intentava lluitar contra les lleis d'immigració dels Estats Units, que varen posar límits a la immigració asiàtica a la costa oest. El ministre d'Afers Exteriors Uchida Kōsai va proposar a la conferència de pau l'esmena, que va ser rebutjada pels Estats Units i alguns dominis britànics, com Nova Zelanda i Austràlia.

El Tractat de Versalles va crear la Organització Internacional del Treball (OIT) a la seua part XII – a l'article 427 no estableix drets però sí que marca clarament els principis que els Estats haurien de complir. Al mateix temps a Moscou s'estava fundant la Internacional Comunista, la *Komintern*. Els drets defensats des de l'OIT poden ser entesos com la resposta liberal a totes les qüestions i situacions de manifesta vulnerabilitat que s'observaven en el món del treball.

Art. 427. — Les altes parts contractants, reconeixent que el benestar físic, moral i intel·lectual dels treballadors assalariats és d'una importància essencial des del punt de vista internacional, han establert, per a arribar a aquest objecte elevat, l'organisme permanent previst a la Secció I i associat al de la Societat de les Nacions.

Reconeixen que les diferències de clima, de costums i d'usos, d'oportunitat econòmica i de tradició industrial fan difícil assolir d'una manera immediata la uniformitat absoluta en les condicions del treball. Però, persuadides com estan que el treball no ha de ser considerat simplement com un article de comerç, pensen que hi ha mètodes i principis de reglamentació de les condicions del treball que totes les comunitats industrials hauran d'esforçar-se a aplicar, així que ho permeten les circumstàncies especials que puguin trobar-se.

Encara que la Societat de Nacions no tinguera en el seu articulat referències als drets humans, en l'activitat quotidiana es va implicar en la mesura de les seues possibilitats en activitats molt relacionades. Per exemple, l'alt comissionat dels Refugiats Fridtjof Nansen va crear en 1922 una cèdula de protecció, el passaport Nansen, per als nombrosos refugiats que el conflicte va produir. La guerra mundial va acabar en 1918 però de seguida es va iniciar la guerra civil russa i la guerra greco-turca, que també va ser molt intensa. El comissionat va rebre el premi Nobel de la Pau en 1922.

⁵ Pacte de la Societat de Nacions.

Finalment, durant la dècada dels vint es van signar i ratificar diversos tractats internacionals que van complementar el Tractat de Versalles; la idea era impedir una nova guerra. El més conegut va ser el Tractat de París o Tractat Briand-Kellogg, que prohibia la guerra com instrument polític⁶.

8. ELS DRETS HUMANS DURANT LA II GUERRA MUNDIAL

Durant la dècada de 1930 els règims autoritaris i feixistes van portar la iniciativa política i els intents de reconciliació i pau de la dècada anterior van ser ignorats o directament sabotejats per les potències feixistes. Els governs democràtics no volien una altra guerra però la política exterior de Hitler va fer-la probablement inevitable.

Durant el conflicte que va tenir lloc, la Segona Guerra Mundial, no sols es van cometre crims de guerra, relativament freqüents durant els conflictes, sinó que també es van perpetrar sobre la població civil i específicament contra minories, com la jueva. També afectar greument les gentes d'Àsia, on el conflicte va ser especialment dur a la Xina, les Filipines o Indonèsia. Inclús una zona relativament apartada dels combats com l'Índia va patir una fam canina de proporcions descomunals, que va deixar milions de morts.

Durant el conflicte, els Aliats democràtics van generar un discurs idealista per a explicar a les seues poblacions, especialment l'estatunidenca, que hi era molt reticent, per què calia lluitar. En aquesta línia, el carismàtic president F. D. Roosevelt va parlar de les quatre llibertats, de religió i d'expressió, i també llibertat davant de la necessitat i davant de la por. Churchill i Roosevelt van també enunciar la Carta de l'Atlàntic, on descrivien la seua visió del futur.

DISCURS DEL PRESIDENT ROOSEVELT 1941

En els dies futurs, que intentem fer segurs, anhelem un món fundat en les quatre llibertats humanes essencials: La primera és la llibertat de paraula i expressió, a qualsevol lloc del món.

La segona és la llibertat de cada persona per adorar Déu a la seua pròpia manera, a qualsevol lloc del món.

La tercera és la llibertat davant de la misèria, que, traduïda en termes mundials, significa acords econòmics que asseguruen a cada nació una vida saludable i en pau per a tots els seus habitants, a qualsevol lloc del món.

La quarta és la llibertat davant de la por, que, traduïda en termes mundials, significa una reducció a escala mundial de l'armament fins a tal punt i de manera tan profunda que cap nació estiga en situació de cometre un acte d'agressió física contra cap veí, a qualsevol lloc del món.

Fotos de la signatura de la Carta de l'Atlàntic (prop de Canadà) al cuirassat Prince of Wales. A la fotografia FDR, Winston Churchill, Harry Hopkins, W. Averell Harriman, Ernest King, George Marshall, General Dill, Almirall Starck & Pound. 10 agost de 1941.

CARTA DE L'ATLÀNTIC (14 D'AGOST DE 1941)⁷

4. S'han d'esforçar, respectant totalment les seves obligacions existents, a estendre a tots els estats, petits o grans, victoriosos o vençuts, la possibilitat d'accés a condicions d'igualtat al comerç i a les primeres matèries mundials que són necessàries per a la seua prosperitat econòmica.

5. Desitgen realitzar entre totes les nacions la col·laboració més completa, en el domini de l'economia, per assegurar totes les millores de les condicions de treball, el progrés econòmic i la protecció social.

⁶ Un altre pacte o tractat rellevant va ser el que se signà a Locarno, Suïssa, en 1925.

⁷ De moment, Alemanya estava en guerra contra l'URSS però els Estats Units, encara no. No obstant, ja eren l'arsenal de la democràcia.

Els Estats Units i l'Imperi Britànic eren dues potències, amb totes les reticències que s'hi puguin posar, democràtiques, que es van trobar aliades amb l'URSS, un país comunista dirigit per Ióssif Stalin, que fins aleshores havia sigut l'encarnació del mal. No obstant això, el realisme polític es va imposar i començaren a cooperar. Winston S. Churchill va declarar a la Cambra del Comuns: «Si Hitler envaís l'infern faria almenys una referència favorable al Diable a la Cambra dels Comuns».

A partir de 1943 les Nacions Unides sabien que guanyarien la guerra, la pregunta no era si sinó quan, i començaren a preparar la pau. A la Conferència de Teheran es varen trobar els tres junts per primera vegada. Que el malalt Roosevelt creués el planeta en dues ocasions per a trobar-se amb Stalin reflecteix l'interès del polític per crear un sistema de cooperació per al futur. Roosevelt creia en les relacions personals i probablement va aconseguir una certa connexió amb Stalin.

Entre les preparacions tots tenien relativament clar que els alemanys i els japonesos haurien de respondre per diversos crims. Era la justícia del vencedor però s'havia d'aplicar de forma legal i garantista. Durant la Conferència de Teheran, Stalin va comentar a Churchill que afusellaria milers de oficials alemanys i Churchill es va retirar indignat. Van haver d'anar-lo buscar perquè tornara a la reunió⁸. Potser fou un acudit de Stalin, aquesta va ser la versió oficial, però estava clar que els culpables del conflicte serien jutjats. L'òrgan que gestionaria la rendició seria l'European Advisory Commission (EAC), que s'havia creat el 30 d'octubre de 1943 i va ser confirmada a la Conferència de Teheran.

La Comissió va aprovar un decret, la Carta del Tribunal Internacional Militar, també coneguda com la Carta de Nuremberg o de Londres, que establia les normes i procediments per al judici dels criminals de guerra nazis⁹. El model de la Carta de Londres també va ser seguit als judicis de Tòquio. El judici de Nuremberg i Tòquio poden ser criticats com a justícia del vencedor, i és veritat, però van ser la primera vegada que persones van ser jutjades per crims internacionals comesos. Van ser jutjats per crims contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat. La tercera categoria és especialment interessant, ja que va ser el primer reconeixement que els éssers humans tenen drets que han de ser respectats internacionalment independentment del país o la situació política.

Poc després, en 1948, al palau de Chaillot, a París, s'aprojava la Declaració Universal de Drets Humans, de la qual es parlarà al següent capítol. Havia començat el sistema de protecció internacional contemporani, i actual, de protecció dels drets humans.

Tres camins		
Garanties constitucionals	Tractats internacionals globals	Sistemes de protecció regional
Camí nacional. Drets civils o drets fonamentals.	Conveni contra el genocidi. Convencions de Ginebra. Tractats de drets humans (tardariens).	Consell d'Europa. Sistema de protecció regional (Amèrica, Àfrica etc...).

9. CARÀCTER DEL DRET INTERNACIONAL DELS DRETS HUMANS

Els drets humans, nascuts formalment en 1948 però amb una gran tradició, es diferencien de la resta de normes legals nacionals i internacionals.

El seu principal tret és la seua fonamentació ètica / moral. Són producte de l'idealisme polític i han sigut usats políticament en moltes ocasions, però que el dret no es complisca o es faça de forma recargolada no els

⁸ Churchill podia ser implacable i brutal. Va permetre els bombardejos sobre Alemanya i en certa manera va decidir ignorar la fam que tenia lloc a l'Índia perquè la guerra era més important.

⁹ Acord de Londres per a l'establiment d'un Tribunal Militar Internacional (1945).

invalida. De fet, el drets humans es caracteritzen per estar vivint un procés de juridificació internacional mitjançant el qual, de forma progressiva, són exigibles davant d'institucions i tribunals internacionals. Es poden definir com l'ideal vital de la humanitat per a tots el seus integrants. Per aquesta raó, són universals tant per a les persones com pel que fa als territoris. Cap persona pot ser exclosa del gaudi dels drets humans ni pot haver-hi territoris exclosos, zones fosques.

Quant al contingut dels drets humans, es pot dir que són històrics. Encara que és temptador suposar que existeixen drets immutables i no sotmesos a discussió, com feien el jusnaturalistes, la veritat és que el drets humans estan sotmesos a tota mena de discussions producte de les diferències entre els éssers humans i també són producte de cada època. Els debats sobre el drets humans estan relacionats amb assumptes relacionats amb les seues fronteres, a com poden adaptar-se, si és que es pot, a les diferents cultures i tradicions, a com es poden compaginar quan diferents drets són incompatibles, i com poden evolucionar depenent de les noves inquietuds i necessitats. En general, el drets humans es poden entendre com un procés de civilització en què el consens, la cooperació i l'acord acaben imperant en front de la violència i la coacció.

Trets del sistema de protecció internacional dels drets humans ¹⁰	
1. Sistemes de protecció de l'individu en si mateix davant de l'Estat	En general només davant de l'Estat. Se suposa que la protecció enfront d'altres individus està garantida per l'Estat.
2. Sistemes de protecció subsidiaris	Primer – Dret nacional.
3. Vinculats a les organitzacions internacionals	Els promocionen i dependents / basats en el seu suport ideològic, institucional i material.
4. Sistemes que integren un doble bloc normatiu	Un que codifica i estableix drets fonamentals, l'altre està encaminat a garantir-ne la protecció. Ambdues categories apareixen conjuntament en el mateix instrument.
5. La protecció s'exerceix de manera diferenciada però tenen pautes comunes	a. Responen com a regla a models no jurídics (a excepció del TEDH). El control es fa en comissions i comitès. b. Els sistemes de control es plantegen de manera escalonada. Només els informes periòdics funcionen de manera immediata, la resta només és possible si prèviament l'Estat ha acceptat aquesta possibilitat. c. El control té lloc sobre casos individualitzats i de vegades, via altres òrgans, també de violacions massives. d. L'objectiu no és la condemna de l'Estat infractor, sinó garantir la protecció dels DDHH.
6. En ser sistemes finalistes es combinen	Activitats de protecció (control i supervisió). Activitats de promoció (desenvolupament normatiu, programes de serveis consultius, assistència tècnica).

¹⁰ Díez de Velasco, M. (2010). *Instituciones de Derecho Internacional Público*. Madrid: Tecnos. Pp. 651 – 652.

Tema 2

LA PROTECCIÓN INTERNACIONAL DE LOS DERECHOS HUMANOS EN EL ÁMBITO UNIVERSAL. LA PROTECCIÓN DE LOS DERECHOS HUMANOS EN EL ÁMBITO UNIVERSAL: ONU (1)

1. LA CARTA DE LES NACIONS UNIDES

Des de la batalla de Stalingrad, en 1943, els aliats sabien que guanyarien la guerra, la qüestió no era si sinó quan. El secretari d'Estat Cordell Hull i el president Roosevelt volien crear una organització internacional que substituïra la Societat de Nacions i funcionara. L'espenta inicial va ser del secretari d'Estat encara que, com era costum en ell, el president Roosevelt va intervenir-hi a través del seu cercle personal. Van aconseguir l'aquiescència de Stalin, que no creia en el dret internacional públic, i van començar a treballar. El punt clau era aconseguir un sistema de seguretat eficient i, per tant, havien d'eliminar el requisit d'unanimitat que havia imperat a la Societat de Nacions.

En 1944, amb Cordell Hull ja retirat, se celebrà una conferència a Dumbarton Oaks (Washington) liderada pels Estats Units. La idea era redactar una carta de l'ONU provisional que després seria esmenada i aprovada en una conferència posterior. El nou secretari d'Estat no tenia gaire experiència i aquesta tasca preparatòria va ser liderada per Dean Acheson, que no era idealista ni tenia gaire confiança en les institucions internacionals. Es per això que la Carta, com el cas de la Societat de Nacions, no parla directament de drets humans. Solament es limitava a afirmar que les persones havien de ser tractades de forma igualitària i amb dignitat. El principal objectiu de la Carta era evitar una nova guerra. De moment no es relacionava amb el respecte als drets humans i la pau internacional, una relació que actualment quasi es fa de forma directa.

No obstant, la Carta de l'ONU té algunes referències en el seu articulat que mostren que la intenció era crear alguna mena de sistema internacional de protecció dels drets.

PREÀMBUL

Nosaltres, els pobles de les Nacions Unides decidits a preservar les generacions venidores del flagell de la guerra, que durant la nostra vida ha infligit dues vegades uns sofriments indicibles a la Humanitat; a refermar la fe en els drets fonamentals de l'home, en la dignitat i en el valor de la persona humana, en la igualtat de drets dels homes i les dones, com també de les nacions, grans i petites a crear les condicions necessàries per al manteniment de la justícia i del respecte a les obligacions derivades dels tractats i d'altres fonts del dret internacional, i a promoure el progrés social i instaurar unes millors condicions de vida dintre d'una llibertat més àmplia; a practicar la tolerància i a conviure en pau com a bons veïns, i, amb aquestes finalitats, unir les nostres forces per a mantenir la pau i la seguretat internacionals; a acceptar els principis i adoptar els mètodes que assegurin que no es farà ús de la força de les armes si no és en l'interès comú, i a recórrer a les institucions internacionals per promoure el progrés econòmic i social de tots els pobles, hem decidit associar els nostres esforços per a realitzar aquests desigis...

Altres articles on apareixen el drets humans a la Carta de l'ONU són els art. 1.2, art. 13, art. 55c, art. 56, art. 62 i 68 i art. 76. En general no es pronuncien sobre drets substantius sinó que organitzen quin òrgan de l'ONU en serà responsable, l'ECOSOC, i com es defensaran.

2. LA DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS DRETS HUMANS

a. L'ELABORACIÓ DE LA DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS DRETS HUMANS (1945-1948)

Als inicis de les Nacions Unides encara hi havia un cert esperit de cooperació entre l'URSS i els Estats Units, que va desaparèixer durant els primers tres anys. El pròleg de la Guerra Freda es va iniciar el 1947, amb el discurs del Bolshoi de Stalin, la Doctrina Truman i el discurs de Churchill a Fulton, i es va fer oficial el 1948, durant el primer bloqueig de Berlín i la divisió definitiva d'Alemanya.

Durant aquest període, les joves Nacions Unides van començar a funcionar, encara no s'havien construït els edificis actuals i tot era provisional. Durant 1945 i 1946 les expectatives posades en l'Organització eren immenses, la gent dormia al carrer per assistir a les sessions del Consell de Seguretat. Els primers mesos es va dotar de personal l'Organització. Els alts càrrecs de l'Organització varen ser elegits per consens però el personal de segon rang eren principalment nord-americans i britànics. La delegació soviètica era important, encara que menor, i comptava, usant la seua immunitat diplomàtica, amb molts agents d'informació.

Un dels òrgans de la Carta, l'ECOSOC, va decidir formar una comissió *ad hoc* que treballara en algun tipus de conveni per a protegir els «drets humans». Era una tasca relativament menor i l'administració Truman va decidir enviar com a representant per a aquesta missió Eleanor Roosevelt, vídua de l'antic president F. D. Roosevelt. Eleanor era una figura pública molt coneguda tant als Estats Units com a fora. No s'havia conformat amb ser una primera dama tradicional i durant el mandat del seu home havia estat una activista pels drets civils dels afroamericans i altres causes progressistes. E. Roosevelt va donar un suport a la II República espanyola i va rebre el *Guernica* quan va arribar a Nova York en 1939¹¹. Estava molt a l'esquerra del seu home i les seues relacions, tant personals com polítiques, eren força fredes quan va morir. També s'havia guanyat els odis de molts, sobretot al sud dels Estats Units.

Quan li varen encarregar la tasca, ella pensà que era poc important i l'havien posat al càrrec perquè tenia menys experiència en diplomàcia internacional. Tot i això, la resta de membres de la Comissió eren juristes i polítics de segona fila i el seu pes polític, indubtable, es va imposar. Tot seguit es va trobar al capdavant de la comissió. Roosevelt era una idealista però també era un animal polític acostumat a jugar les seues armes¹² i tenia una superpotència darrera. Va discutir de forma vehement amb Vixinski, uns dels pesos pesats soviètics a l'Assemblea General.

Alguns participants en la Comissió de Drets Humans

E. Roosevelt (1884 – 1962)	Americana, no especialista, drets civils.
Charles Malik (1906 – 1987)	Àrab, tomista, libanès. Doctor en Filosofia per la Universitat Harvard . Va fundar el Departament de Filosofia a la Universitat Americana de Beirut . Cristià ortodox grec.
Karim Azkoul (1915 – 2003)	Libanès. Va participar en la redacció de la declaració i en la convenció sobre el genocidi. Universitat Jesuïta de Beirut. Substitut de Charles Malik.
William Hodgson (1892 – 1958)	Australià.
Alexander E. Bogomolov (1900 – 1969)	Soviètic. Perfil diplomàtic.
A. P. Pavlov	Soviètic. Va ser el substitut a la III Sessió. Familiar del famós Ivan Petróvitx Pávlov.
René Cassin (1887 – 1976)	Francès. Va participar en la Societat de Nacions, en 1938 es va retirar després dels acords de Munic, va aconseguir que la seu de la UNESCO fora a París, el 1958 va ser membre del TEDH, que va presidir en 1965 – 1968- Doctorat a París
Peng Chun Chang (1892–1957)	Confucià, xinès, doctorat a la Universitat de Colúmbia.
J. Humphrey (1905 – 1995)	Canadenc. Secretaria General de les Nacions Unides. Va redactar l'esborrany inicial.
Hernán Santa Cruz (1906 - 1999)	Xilè. Advocat i diplomàtic. Aposta pels drets socioeconòmics.
Hansa Jivraj Mehta (1897 – 1995)	Índia. Escriptora, política i feminista. Va fer diverses propostes, acceptades, per a fer més neutra la Declaració.

¹¹ Pareix que no varen rebre Negrín, acusat de comunista.

¹² A les seues memòries comenta que es va posar en contacte amb les escasses dones de les altres delegacions i va intentar establir-hi bones relacions.

ELS LOBBIES DE LA DECLARACIÓ. DONES, JUEUS, CATÒLICS I SINDICALISTES

A l'informe final sobre els treballs de la III sessió, que elaboraria la proposta final sobre una Declaració Universal dels Drets Humans, apareixen els grups i persones externes al Comitè que van intervenir aportant les seves idees. Se'n citen 32. Hi ha representants de l'OIT, la UNESCO i de la no nascuda Organització Internacional de Refugiats. Destaquen també les organitzacions jueves, els sindicats i associacions cristianes (catòliques i protestants) i les organitzacions de dones. Dels 32 representants que van presentar papers o van intervenir en els debats, deu eren dones, normalment integrades als grups amb un rerefons religiós. Tots els noms que apareixen semblen d'origen anglosaxó i/o jueu¹³.

Durant el següent any la Comissió es va reunir per a elaborar una Declaració. Malgrat les acusacions d'eurocentrisme sobre la Declaració Universal dels Drets Humans, els membres eren força diversos. Per part de Xina participà Chang, confucista i comunitarista; hi havia Malik, un libanès cristià i tomista; el representant soviètic defensava el model comunista; Cassin, de França, pertanyia a la tradició laïcista francesa. Eleanor Roosevelt, pertanyent l'ala progressista del Partit Demòcrata, va coordinar els debats. Varen comptar amb el suport de Mahatma Gandhi i també de l'aleshores nunci a París, Angelo Roncalli, futur Papa Joan XXIII. És cert que tots havien estudiat en institucions educatives occidentals, la Universitat Americana a Beirut, o Harvard en el cas de Chang, però en les seues aportacions la seua cultura hi va tenir un paper. Malik, per exemple, no compartia la posició pro-Israel de Roosevelt; P. Chang estava molt orgullós de la seua tradició.

Com que era una declaració de mínims, s'abandonà qualsevol referència transcendent a la divinitat al pròleg. França i l'URSS s'hi haurien oposat. Durant la discussió de l'articulat les principals diferències van estar entre les aproximacions més individualistes i les més socials. L'URSS va intentar redactar els drets humans com una obligació de l'Estat; Roosevelt i d'altres defensaven una perspectiva més individualista, encara que podien acceptar una certa intervenció estatal. La presidenta i els altres no van tenir problema a acceptar els drets socials, al capdavant, el marit d'ella havia estat el promotor del New Deal el 1933 i ella mateixa n'havia sigut un dels grans proponents.

Els articles més problemàtics van ser els referents a la família i al canvi de religió, que suposaven que podia causar guerres en cas de proselitisme. L'URSS va posar objeccions a la llibertat d'expressió i de moviment, que no acceptava.

Les discussions van ser intenses però cap a 1948 la Declaració ja estava elaborada i va ser presentada a un Comitè de l'Assemblea General de les Nacions Unides, que la va transmetre per a la seua aprovació en desembre de 1948. El context internacional era particularment complicat i va ser un dels últims actes del Secretari d'Estat George Marshall, que es retiraria el gener de 1949.

¹³ Mr. R. W. Cox i Dr. R. A. Metall (OIT), Mr. Pierre Lebar (UNESCO), Miss B. Howell i Mr. Ge. E. Hill (OMS), Mr. Oliver Stone (Comissió Preparatòria de l'Organització Internacional de Refugiats), Miss Toni Sender i Mr. Peter Garvan (American Federation of Labor), Mr. August J. A. Van Instendael (Federació Internacional de Sindicats Cristians), Mr. Joseph Botton i Miss Julia Stuart (Federació Mundial d'Associacions de les Nacions Unides), Dr. Solomon Goldsmith, Dr. Isaac Levin i Dr. M.L. Munk (Agudath Israel World Organization), Miss Juliet H. Drenan (Sindicat Catòlic Internacional per a Assumptes Socials) Dr. O. Frederick Molde i Mr. Sartell Prentice Jur. (Comissió de les Esglésies per a assumptes internacionals) Mr. Moses Moskowitz (Consell Consultiu d'Organitzacions Jueves), Mr Barnett Janner, Mr. A. G. Brotman i Mr. Arthur C. A. Liverhant (Grup Coordinador d'Organitzacions Jueves de Consulta amb l'ECOSOC), Mrs. Marian Baker van den Berg (Aliança Internacional de dones), Miss Margherita Strahler (Comitè Internacional de la Creu Roja), Mrs. W. P. Parsons (Consell Internacional de Dones), Miss Mildred Burgess (Federació Internacional de Dones Empresàries i de Negocis), Miss Catherine Schaefer (Unió Internacional de Lligues de Dones Catòliques), Dr. Janet Robb (Comitè d'Enllaç d'Organitzacions internacionals de Dones), Dr F. R. Bienenfeld i Mr Stephen D. Wolkowicz (Congrés Mundial Jueu), Miss Elisabeth A. Smart (Lliga de la Societat, Unió Mundial de Dones), Miss Anne Guthrie World's (YWCA).

The image shows the front page of The New York Times from December 10, 1948. The main headline is "Human Rights Declaration Adopted by U.N. Assembly". Other headlines include "Churchill Favors China as Under Martial Law", "U.S. Seeks Seat for Spain", "S. Korea, 17 Countries Oppose Sea Pact", "U.S. Seeks Seat for Spain", "Churchill Favors China as Under Martial Law", "S. Korea, 17 Countries Oppose Sea Pact", "U.S. Seeks Seat for Spain", "Churchill Favors China as Under Martial Law", "S. Korea, 17 Countries Oppose Sea Pact", "U.S. Seeks Seat for Spain".

La Declaración de los Derechos Humanos

La Declaración fue una noticia media para el New York Times. Quedó enseguida oscurecida por lo que estaba teniendo lugar en el mundo. Entre otros problemas serios habían tenido lugar ese año.

- Crisis de Berlín 1948
- Creación de estado de Israel (1948). En seguida el nuevo estado y los países árabes entraron en guerra. El envío de la ONU el conde Bernadotte sería asesinado por radicales judíos.
- Golpe estado comunista en Checoslovaquia (Febrero-marzo 1948) Jan Masaryk, primer ministro checo muy conocido que había sido uno de los protagonistas de la Conferencia de San Francisco, saltó sospechosamente por la ventana.
- Elecciones italianas (1948). Ante el peligro de victoria comunista la CIA usó toda la propaganda que pudo. Los Estados Unidos amenazaron con intervenir en caso de una victoria comunista
- Guerra civil en Grecia
- Guerra civil en China. Los nacionalistas de Chiang eran derrotados por los comunistas y el país se colapsaba
- Indonesia
- Comienzo de las matanzas en la India y Pakistán. M. Gandhi fue asesinado.
- Salió a la luz el escándalo de Alger Hiss quien fue acusado públicamente de ser un espía soviético. Alger Hiss había presidido la Conferencia de San Francisco!!

La votació va tenir lloc el 9 i 10 de desembre al Palau de Chaillot, a París, prop del Trocadero. El popular secretari d'Estat George C. Marshall hi havia donat tot el suport uns dies abans. Marshall, que havia coordinat l'exèrcit dels Estats Units durant la guerra, era immensament respectat als Estats Units i també a Europa¹⁴. Va ser probablement el seu gran últim acte polític i èxit com a secretari d'Estat.

La votació del 9 de desembre va ser article per article; la majoria van ser aprovats per unanimitat (23 de 30). Hi va haver abstencions sobre la llibertat de moviment, religió, expressió i ordre internacional. Hi va haver vots negatius quant a la prohibició de discriminació (1 vot), família (6 vots) i la llibertat d'expressió i opinió (7 vots). El dia 10 l'URSS va demanar posposar la votació, proposta que va ser rebutjada, i després de la intervenció de molts delegats la votació va tenir lloc a les 11.56. La Declaració Universal dels Drets Humans va ser aprovada per 48 vots a favor, 8 abstencions i cap vot en contra.

Mediàticament, la repercussió va ser mínima. Només va obtenir un espai limitat a la premsa el dia 11 de desembre, però va ser un raig de llum en un panorama internacional absolutament enarrit pels conflictes i la por a una tercera guerra mundial. La DUDH no era un document vinculant però de seguida es va constituir com un referent, en el futur seria considerada *soft law*, i des de molts àmbits es va intentar fer un pas més i transformar-la en un tractat vinculant. Juntament amb la Declaració es va adoptar el Conveni contra el Genocidi (1948) i es van revisar els Convenis de Ginebra (1949) sobre el dret humanitari.

No obstant això, el consens de la Declaració era artificial. Com que era una declaració i una resolució de l'Assemblea General, no vinculant jurídicament, molts països van pensar que era irrellevant. La Comissió de Drets Humans es va veure atrapada dins de la Guerra Freda, Eleanor Roosevelt va deixar-ne la presidència poc després.

¹⁴ En 1947 havia proposat l'European Recovery Program, el Pla Marshall, per a ajudar a la recuperació europea. Uns mesos abans havia participat a Bogotà en la Declaració americana

Seria dins de l'Europa democràtica on s'avançaria. Els membres del Consell d'Europa van adoptar de seguida el Conveni Europeu de Drets Humans, que generaria un Tribunal Regional en poc temps. A les Nacions Unides els tractats només veurien la llum molts anys més tard.

En paral·lel a l'aprovació de la Declaració, es va signar la Convenció contra el genocidi. En 1945 l'holocaust o xoà no havia sigut diferenciat pels guanyadors com un crim específic, era un crim contra la humanitat. En 1948 es va aprovar, signar i ratificar una convenció específica. El terme *genocidi* era nou i va ser creat pel jurista jueu polonès Raphael Lemkin. També es varen revisar el Convenis de Ginebra, que tractaven sobre les formes de fer la guerra, *ius in bellum*. La Segona Guerra Mundial havia mostrat que els convenis anteriors estaven desfasats.

Els Drets Humans a la immediata postguerra			
Estatut dels tribunals de Nuremberg i Tòquio (1945)	Declaració Universal de Drets Humans (1948)	Conveni contra el genocidi (1948)	Revisió dels Convenis de Ginebra (1949)
Estatuts per a la creació de tribunals <i>ad hoc</i>. Dret internacional penal.	Resolució de l'Assemblea General.	Tractat internacional.	Adaptació dels convenis després de la II Guerra Mundial.

b. LA RELLEVÀNCIA JURÍDICA DE LA DECLARACIÓ UNIVERSAL DE DRETS HUMANS

La Declaració va ser aprovada mitjançant una Resolució de l'Assemblea General de l'ONU, de manera que no és vinculant jurídicament parlant. No obstant això, el grau d'acceptació d'alguns dels seus articles és tal que podrien ser considerats com a dret consuetudinari o costum internacional. Alguns, com ara la prohibició de la tortura o l'esclavatge, es consideren normes de *ius cogens*. La Cort Internacional de Justícia així ho va indicar en el cas de la Barcelona Traction¹⁵:

"... an essential distinction should be drawn between the obligations of a State towards the international community as a whole, and those arising vis-à-vis another State in the field of diplomatic protection. By their very nature, the former are the concern of all States. In view of the importance of the rights involved, all States can be held to have a legal interest in their protection; they are obligations erga omnes. [at 34] Such obligations derive, for example, in contemporary international law, from the outlawing of acts of aggression, and of genocide, as also from the principles and rules concerning the basic rights of the human person, including protection from slavery and racial discrimination. Some of the corresponding rights of protection have entered into the body of general international law . . . others are conferred by international instruments of a universal or quasi-universal character."

Per descomptat, la Declaració ha adquirit tanta força moral i rellevància que també serveix d'interpretació de les normes i els tractats internacionals.

El 1975 es va signar una Declaració a Hèlsinki que posava fi a la Conferència sobre Pau i Seguretat celebrada en aquesta ciutat. A la Declaració final els signants, inclosa l'URSS, es comprometien a respectar els drets humans entre els quals estava la llibertat d'expressió. La Declaració no era vinculant, però va servir com a argument a l'oposició dins de l'URSS i va rebaixar considerablement la tensió de la Guerra Freda. Els acords d'Hèlsinki també van suposar la fundació de Hèlsinki Watch, un grup jurídic d'alt nivell en defensa dels DDHH, que després es va convertir en Human Rights Watch. Hèlsinki és una bona mostra del "poder tou" dels Drets humans.

A la foto es poden veure Erich Honecker, (RDA) i Gerald Ford, president dels Estats Units. 1 d'agost de 1975

¹⁵ Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment of February 5th 1970, I.C.J. Reports 1970, p. 3.

3. ELS PACTES INTERNACIONALS DE DRETS HUMANS DE 1966

La Declaració, malgrat la seua importància, era un document eminentment simbòlic i declaratiu. El pas següent era convertir-la en un tractat intencional, adoptat i ratificat pels Estats, que fos vinculant. El Comitè de 1948 no havia pogut proposar un tractat perquè era conscient que no hauria sigut acceptat. Feia falta més temps, més reflexió i, sobretot, que les tensions de la Guerra Freda disminuïren en intensitat. Les crisis del període, que en van ser moltes, van impedir un debat saludable i constructiu.

El problema tècnic era com incorporar les dos grans cosmovisions del món, la liberal-capitalista i la igualitària-socialista, en un tractat. Els dos blocs intentaven portar les seves idees al dret internacional públic i aquestes no sempre eren compatibles. L'URSS era molt combativa i els Estats Units eren, i són, molt reticents a vincular-se mitjançant tractats internacionals¹⁶.

La solució més raonable per a la Comissió va ser la generació de dos Tractats separats en 1966, els Pactes de Nova York. L'individualista Pacte Internacional Drets Civils i Polítics¹⁷ seguia la línia política de les democràcies liberals i capitalistes, el comunitarista Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals incidia en aspectes col·lectius. El primer insistia en els anomenats drets negatius i el segon, en drets positius. L'URSS no va veure amb bon ulls el sistema de doble tractat perquè pensava que era una jugada política. No tenien per què estar equivocats, una part substancial dels juristes pensen que els drets humans són indivisibles.

Pacte Internacional de Drets, Civils i Polítics	Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals
• Drets negatius. • Genera drets de forma automàtica. • Comitè de Drets Humans (Protocol de 1966).	• Drets positius. • De compliment progressiu. • Comitè DESC (Protocol 2008).

En la majoria dels sistemes legals se signa o s'adopta un tractat internacional en una cerimònia que no vincula l'Estat, en el cas de tractats internacionals poc importants. En el cas del Pactes de Nova York feia falta ratificar-los, és a dir, tornar a consentir-los. El dret internacional usa aquest sistema de doble consentiment per a assegurar el compliment dels tractats i que no hi haja problemes amb les lleis o les dinàmiques internes del país o els agents socials.

Procediments constitucionals	Pes del legislatiu	Influència de <i>lobbies</i> i grups de pressió
Els procediments constitucionals són complicats. Els Estats han d'assegurar-se que el Pacte estiga d'acord amb la seua constitució.	En molts països el balanç del poder entre l'executiu (qui signa el tractat) i el legislatiu (qui el ratifica) no està clar. És millor tenir un doble consentiment.	Alguns tractats són sabotejats localment. És millor tenir un doble consentiment.

a. EL PACTE INTERNACIONAL DE DRETS CIVILS I POLÍTICS

El Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, PIDCP, va entrar en vigor deu anys més tard, el 23 de març de 1976. Era molt més fàcil de portar a la pràctica i responia a la tradició liberal i democràtica de molts estats. El Pacte també va crear un comitè que s'encarregaria de vigilar-ne el compliment. Els drets del tractat són molt pareguts als de la Declaració, amb l'excepció del dret a la propietat, que no apareix al Pacte. La raó és que

¹⁶ El principal problema sol estar en la ratificació, que és competència del Senat. Sovint, el President dels Estats Units és d'un partit diferent al de la majoria de la Cambra.

¹⁷ Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics. Adoptat a Nova York el 16 de desembre de 1966. Entrada en vigor el 23 de març de 1976.

molts països africans estaven expropiant, recuperant terres en els processos d'independència. Era un tema altament sensible i, com és comú en el dret internacional públic, es va obviar.

El Pacte té, a més, dos protocols: el primer aborda aspectes procedimentals relacionats amb el funcionament del Comitè de Drets Humans creat pel tractat, el segon tracta sobre l'abolició de la pena de mort¹⁸.

En general, el Pacte té uns mecanismes molt limitats per a fer-se complir. El Comitè genera informes anuals i demana informes als Estats, els Estats han de presentar-los i poden acceptar la competència del Comitè per examinar al·legacions d'altres Estats comunicant que no compleix les seves obligacions.

ARTICLE 41 DEL PIDCP

1. D'acord amb aquest article, tot Estat part en aquest Pacte pot declarar en qualsevol moment que reconeix la competència del Comitè per a rebre i examinar les comunicacions en què un Estat part al·legue que un altre Estat part no compleix les obligacions que li imposa aquest Pacte. Les comunicacions fetes en virtut del present article només es poden admetre i examinar si són presentades per un Estat part que haja fet una declaració per la qual reconega respecte a sí mateix la competència del Comitè. El Comitè no admet cap comunicació relativa a un Estat part que no haja fet aquesta declaració. Les comunicacions rebudes en virtut d'aquest article es tramitaran de conformitat amb el següent procediment:

El sistema no és judicial, ni de lluny, i s'ha demostrat molt limitat. Per aquesta raó, alguns països han adoptat i ratificat el Protocol primer, que permet que els individus puguin elevar peticions al Comitè, en condicions força estrictes. El Protocol descriu les denúncies eufemísticament com a «comunicacions», que, a més, es gestionen de forma confidencial. Tot i això, el Comitè no és cap tribunal i bàsicament pot emetre opinions que els Estats, que han ratificat el Tractat, haurien de complir seguint el principi de bona fe. No obstant, poden discrepar respectuosament i ignorar-los.

El Comitè també té una altra funció, que és elaborar comentaris generals dels articles, que serveixen com a guia per a la interpretació dels Drets Humans de la convenció¹⁹.

b. PACTE INTERNACIONAL DE DRETS ECONÒMICS, SOCIALS I CULTURALS

El PIDESC²⁰ (1966) aborda drets econòmics, socials i culturals, és molt més col·lectiu que l'anterior i se centra en temes de labors, socials i referents a la cultura, com el seu nom indica. En comparació amb el PIDCP, els drets d'aquest pacte han sigut considerats com drets de segona categoria. Els Estats, als articles 2 i 3, es comprometen a dur els drets a terme encara que siga de forma gradual. El Comitè del Pacte sosté que les obligacions són tant de comportament com de resultat. Els Estats han d'usar «tots els mitjans apropiats» i no només mesures legislatives. Igualment, han de fer possibles els recursos judicials als particulars perquè puguem reclamar els drets justiciables.

Les limitacions als Drets estan a l'article 4. Han d'estar determinades per llei i només són possibles en la mesura que siguin compatibles amb la naturalesa dels drets esmentats. Han de tenir l'objectiu exclusiu de promoure el benestar d'una societat democràtica.

Com que el PIDCP també té un Comitè i es generen informes anuals, si els Estats han signat i ratificat el protocol de 2008, els individus poden presentar peticions. Això no obstant, la naturalesa dels drets protegits en fa molt més difícil la protecció. Quant a l'àmbit d'aplicació, la solució és la mateixa que per al PIDCP. S'aplica sobre territoris amb sobirania, però també sobre territoris sobre els quals s'exerceix jurisdicció territorial²¹.

¹⁸ La pena de mort és un tema molt controvertit. Alguns la consideren un crim estatal, en altres és irrenunciable. El protocol facultatiu segon va ser adoptat el 15 de desembre de 1989.

¹⁹ Vegeu: <[https://conf-](https://conf-dts1.unog.ch/1%20SPA/Tradutek/Derechos_hum_Base/CCPR/00_2_obs_grales_Cte%20DerHum%20%5BCCPR%5D.html)

[dts1.unog.ch/1%20SPA/Tradutek/Derechos_hum_Base/CCPR/00_2_obs_grales_Cte%20DerHum%20%5BCCPR%5D.html](https://conf-dts1.unog.ch/1%20SPA/Tradutek/Derechos_hum_Base/CCPR/00_2_obs_grales_Cte%20DerHum%20%5BCCPR%5D.html)>

²⁰ Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals. Adoptat a Nova York el 16 de desembre de 1966. Entrada en vigor el 3 de gener de 1976.

²¹ Dictamen de 9 de juliol de 2004 (sobre el mur palestí).

Drets del PIDESC
Dret a treballar.
Dret a gaudir de condicions de treball equitatives i satisfactòries.
Drets sindicals i de vaga.
Dret a la Seguretat Social.
Protecció i assistència a la família (art. 10).
Dret a un nivell de vida adequat (art. 11).
El comitè parla d'una alimentació adequada.
Dret a l'habitatge.
Dret al gaudi del nivell més alt possible de salut (art. 12).
Dret a l'educació (art. 13 i 14) – obligatòria.
Dret a participar a la vida cultural i a gaudir del progrés científic (art. 15).

4. LA PROTECCIÓ INTERNACIONAL EN ÀMBITS ESPECÍFICS

Els pactes internacionals no han estat l'únic mètode o camí de les Nacions Unides per a protegir els Drets Humans. Des del mateix inici s'han generat altres convenis que intenten protegir grups humans en situació de vulnerabilitat o abordar assumptes específics. Cadascun té les seues particularitats, encara que cal reconèixer que molts drets es repeteixen o es reformulen de manera lleugerament diferent. Es pot parlar d'un fenomen d'inflació i de redundància de drets.

En general, els Estats solen ratificar aquests tractats a causa del desprestigi internacional que suposa no fer-ho, en particular si la gran majoria dels Estats del món els ha subscrit. Tot i això, no tot és tan senzill. Molts tractats són ratificats amb moltes reserves, cosa que matisa molt la protecció. Per altra banda, una cosa és comprometre's i una altra de molt diferent, complir les normes internacionals a la pràctica. La paradoxa és que alguns Estats que no han ratificat algun tractat internacional tenen un estàndard de protecció molt més alt que alguns que sí. Els Estats Units en són el cas paradigmàtic, ja que no han ratificat molts dels tractats internacionals i tenen reserves més que discutibles en els que sí, però en general, amb l'excepció de la pena de mort, tenen un sistema jurídic molt garantista. Louis Henkin sostenia en 1979 que els Estats Units recolzaven els drets humans des de fora, com si foren els contraforts d'una catedral, i no des de dins, com a pilars, que era el que feia la resta dels Estats²².

a. REFUGIATS

Després de la Segona Guerra Mundial hi havia milions de desplaçats i refugiats a Europa. La situació era absolutament terrorífica. L'Organització Internacional per als Refugiats, creada el 1946, va ser víctima de la Guerra Freda i va ser substituïda per l'ACNUR, l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats. Sota el seu patrocini es va aprovar el 28 de juliol del 1951 el Conveni per al Reconeixement de l'Estatut dels Refugiats.

El Conveni va haver de ser complementat i ampliat pel Protocol sobre l'Estatut dels Refugiats el 1967, per a adaptar-se als nous temps.

ARTICLE 1 DE LA CONVENCIÓ ESMENADA PEL PROTOCOL DE 1967

Una persona que, a causa d'una por fundada de ser perseguida per raons de raça, religió, nacionalitat, membre d'un grup social o d'opinió política en particular, es troba fora del seu país de naixement i és incapaç, o, per aquest motiu, la por, no està disposat a servir-se de la protecció d'aquell país; o de qui, per no tenir nacionalitat i estar fora del país de la seua antiga residència habitual com a resultat d'aquests esdeveniments, és incapaç, per aquesta por, d'estar disposat a tornar-hi.

²² No només no ha ratificat gaires convencions, sinó que a més té un gran nombre de reserves en les que sí que ho ha fet, per exemple, en la Convenció contra la tortura, que va ratificar molt després, o la Convenció sobre el genocidi, que va subscriure el 1988. Henkin, L. (1979). *The Rights Of Man Today*. Londres: Steven.

L'Alt Comissionat de les Nacions Unides per a la protecció dels Refugiats, fins a l'actualitat, és una de les persones més poderoses dins de l'ONU, només per sota del secretari general. L'ACNUR té moltíssims fons, una gran tradició i molta experiència. El model d'ACNUR va ser replicat per Kofi Annan quan va crear l'Alt Comissionat de les Nacions Unides sobre Drets Humans.

b. DISCRIMINACIÓ RACIAL

La Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial va ser adoptada el 21 de desembre de 1965 i va entrar en vigor el 1969²³. Va ser el primer tractat internacional mundial específic de drets humans que va entrar en vigor i el seu Comitè va ser també el primer.

La signatura, no per casualitat, coincideix amb les lluites pels drets civils als Estats Units i amb les independències africanes. El cas de Sud-àfrica, on aleshores l'*apartheid* s'aplicava estrictament, era un punt molt sensible per a les persones més compromeses i sobretot, pels països africans. La discriminació racial era un dels grans arguments i línies d'atac del socialisme real contra els Estats Units, així que el Tractat va ser en certa mesura natural una vegada es va posar fi a la segregació a l'època de Lyndon B. Johnson als Estats Units. La Convenció, no obstant, permet discriminar entre persones per nacionalitat.

ARTICLE 1 DE LA CONVENCIÓ INTERNACIONAL SOBRE L'ELIMINACIÓ DE TOTES LES FORMES DE DISCRIMINACIÓ RACIAL

1. En aquesta Convenció l'expressió «discriminació racial» ha de denotar tota distinció, exclusió, restricció o preferència basada en motius de raça, color, llinatge o origen nacional o ètnic que tinga per objecte o per resultat anul·lar o menyscar el reconeixement, el gaudi o exercici, en condicions d'igualtat, dels drets humans i llibertats fonamentals en les esferes política, econòmica, social, cultural o en qualsevol altra esfera de la vida pública.

2. Aquesta Convenció no s'aplica a les distincions, exclusions, restriccions o preferències que faça un Estat part a la present Convenció entre ciutadans i no ciutadans.

c. CONTRA LA TORTURA I TRACTES INHUMANS

La Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants va ser adoptada el 10 de desembre de 1984²⁴, l'aniversari de la DUDH, i va entrar en vigor el 1987.

La Convenció contra la Tortura va sorgir de la iniciativa de diverses ONG, entre les quals Amnistia Internacional, que van portar el tema als organismes internacionals.

La tortura, una pràctica desprestigiada des de la Il·lustració, era rebutjada oficialment per tots els Estats, i generava gairebé una norma de *ius cogens*, de manera que la ratificació va ser molt ràpida. El punt més problemàtic sempre és definir quin dolor o patiment greu és tortura i diferenciar-la de les «tècniques d'interrogatori millorades». Algunes pràctiques, com la tortura per asfíxia amb aigua o *waterboarding*, que no generen danys permanents, han estat utilitzades pels governs per aconseguir informació. Altres debats sobre què constitueix tortura han versat sobre la privació de son, els càstigs lumínics o determinades músiques a gran volum. En general, els tribunals internacionals han estat molt estrictes a l'hora de definir-la.

ARTICLE 1 DE LA CONVENCIÓ CONTRA LA TORTURA I ALTRES TRACTES O PENES CRUELS, INHUMANS O DEGRADANTS

Als efectes d'aquesta Convenció, pel terme «tortura» s'entendrà tot acte pel qual s'infligisca intencionadament a una persona dolors o patiments greus, ja siguin físics o mentals, per tal d'obtenir-ne o d'un tercer informació o una confessió, de castigar-la per un acte que haja comès, o se sospite que ha comès, o d'intimidat o coaccionat aquesta persona o d'altres, o per qualsevol raó basada en qualsevol tipus de discriminació, quan aquests dolors o patiments siguin infligits per un funcionari públic o una altra persona en l'exercici de funcions públiques, a instigació seva, o amb el seu consentiment o aquiescència. No es consideraran tortures els dolors o els patiments que siguin conseqüència únicament de sancions legítimes, o que siguin inherents o incidentals a aquestes.

²³ Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial. Adoptada a Nova York el 21 de desembre de 1965. Entrada en vigor el 4 de gener de 1969. No obstant això, els Estats Units només van ratificar el tractat molts anys més tard.

²⁴ Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants. Adoptada a Nova York el 10 de novembre de 1984. Entrada en vigor el 26 de juny de 1987.

d. INFÀNCIA

La Convenció sobre els Drets dels Infants va ser adoptada el 20 de novembre de 1989²⁵ i va entrar en vigor en 1990. És un dels tractats més ratificats, ja que en formen part més de 190 països. El tractat respon a la situació específica de vulnerabilitat de la infància, encara que entén per «nen» els menors de 18 anys. La ratificació és pràcticament unànime, amb l'excepció dels Estats Units, que no n'és part perquè alguns Estats accepten la pena de mort per a menors. Altres Estats han ratificat el tractat però no l'han aplicat.

ARTICLE 6 DE LA CONVENCIÓ DELS DRETS DELS INFANTS

1. Els Estats part reconeixen que tot nen té el dret intrínsec a la vida.
2. Els Estats part han de garantir en la màxima mesura possible la supervivència i el desenvolupament del nen.

ARTICLE 27

1. Els Estats part reconeixen el dret de tot nen a un nivell de vida adequat per al desenvolupament físic, mental, espiritual, moral i social.
2. Als pares o altres persones encarregades del nen els incumbeix la responsabilitat primordial de proporcionar, dins de les seves possibilitats i els mitjans econòmics, les condicions de vida que siguin necessàries per al desenvolupament del nen.

En els darrers anys s'han adoptat dos protocols que complementen la Convenció. El primer prohibeix la participació de nens en conflictes armats, el segon aborda la venda de nens, la prostitució i la pornografia infantil. En ambdós casos aquestes activitats estan fortament penades; l'aportació principal dels dos protocols és facilitar l'extradició per aquests delictes.

e. DONES

La Convenció sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació contra la Dona va ser adoptada el 18 de desembre de 1979 i va entrar en vigor en 1981²⁶. La Convenció no aborda els drets de les dones, sinó que planteja la progressiva eliminació de les discriminacions contra aquestes pel fet de ser-ho. La seua adopció coincideix amb els primers passos del feminisme internacional i és extremadament limitada en molts aspectes. És difícil canviar patrons culturals molt arrelats en les mentalitats col·lectives d'homes i dones i no hi van faltar acusacions d'imperialisme cultural. L'alt nombre de ratificacions no ha d'ocultar el fet que és la Convenció amb més reserves. Un dels aspectes més rupturistes és que els Estats part es comprometen a modificar els patrons socioculturals. D'altra banda, la Convenció només se centra en la discriminació i no aborda altres qüestions com ara la violència de «gènere».

ARTICLE 1 CONVENCIÓ SOBRE L'ELIMINACIÓ DE TOTES LES FORMES DE DISCRIMINACIÓ CONTRA LA DONA

Als efectes d'aquesta Convenció, l'expressió «discriminació contra la dona» denotarà tota distinció, exclusió o restricció basada en el sexe que tinga per objecte o resultat menyscar o anul·lar el reconeixement, el gaudi o l'exercici per la dona, independentment del seu estat civil, sobre la base de la igualtat de l'home i la dona, dels drets humans i les llibertats fonamentals en les esferes política, econòmica, social, cultural i civil o en qualsevol altra esfera.

ARTICLE 4 CONVENCIÓ SOBRE L'ELIMINACIÓ DE TOTES LES FORMES DE DISCRIMINACIÓ CONTRA LA DONA

1. L'adopció pels Estats part de mesures especials de caràcter temporal encaminades a accelerar la igualtat *de facto* entre l'home i la dona no es considera discriminació en la forma definida en aquesta Convenció, però de cap manera no comportarà, com a conseqüència, el manteniment de normes desiguals o separades; aquestes mesures cessaran quan s'hagen aconseguit els objectius d'igualtat d'oportunitat i de tracte.
2. L'adopció pels Estats part de mesures especials, fins i tot les que conté aquesta Convenció, encaminades a protegir la maternitat no es considera discriminatòria.

ARTICLE 5 CONVENCIÓ SOBRE L'ELIMINACIÓ DE TOTES LES FORMES DE DISCRIMINACIÓ CONTRA LA DONA

Els Estats part prendran totes les mesures apropiades per a:

²⁵ Convenció sobre els Drets dels Infants. Adoptada a Nova York el 20 de novembre de 1989. Entrada en vigor el 2 de setembre de 1990.

²⁶ Convenció sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació contra la Dona. Adoptada a Nova York el 18 de desembre de 1979. Entrada en vigor el 3 de setembre de 1981.

a) Modificar els patrons socioculturals de conducta d'homes i dones, amb vista a assolir l'eliminació dels prejudicis i les pràctiques consuetudinàries i de qualsevol altra índole que estiguen basats en la idea de la inferioritat o superioritat de qualsevol dels sexes o en funcions estereotipades d'homes i de dones;

f. MIGRANTS

La Convenció internacional sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars va ser adoptada el 18 de desembre de 1990²⁷ i va entrar en vigor en 2003. És una de les Convencions més recents. Ha entrat en vigor, encara que gairebé cap dels països receptors no l'ha signat, ja que concedeix drets als treballadors migrants en situació irregular. Les paraules clau són «tots els treballadors migratoris». L'argument per no ratificar-la sol ser que aquestes persones ja estan prou protegides per les legislacions nacionals i els instruments internacionals generals. El Conveni, promocionat des de l'OIT, planteja un enfocament força economicista en considerar els migrants com a treballadors.

g. DISCAPACITAT

La Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat va ser adoptada el 13 de desembre de 2006²⁸ i va entrar en vigor en 2008. El terme *discapacitat* actualment és polèmic perquè el prefix llatí implica «no capacitat» i sovint les persones discapacitades es troben «sobrecapacitades» en molts altres aspectes. La convenció inclou en el grup les persones les deficiències de les quals puguen impedir la participació en societat i la igualtat de condicions.

ARTICLE 1. CONVENCIO SOBRE ELS DRETS DE LES PERSONES AMB DISCAPACITAT

.....
Les persones amb discapacitat inclouen aquelles que tinguen deficiències físiques, mentals, intel·lectuals o sensorials a llarg termini que, en interactuar amb diverses barreres, puguen impedir la seua participació plena i efectiva a la societat, en igualtat de condicions amb les altres.

La Convenció inclou totes les formes de discriminació, entre les quals hi ha la denegació d'ajustos raonables. L'ajust raonable implica que l'eliminació de discriminacions «no impose una càrrega desproporcionada» a l'Estat part de la Convenció.

5. DRETS HUMANS DE DARRERA GENERACIÓ, ALTRES CONVENIS I FUTURIBLES

El jurista txec Karel Vašák va proposar una interessant categorització dels Drets Humans, que els dividia en tres categories. Els polítics serien la primera generació, els econòmics i socials constituirien la segona i els col·lectius, la tercera. Entre aquest podríem incloure-hi la cultura, l'autodeterminació o el medi ambient. En els darrers temps es parla de la quarta generació o els drets a l'accés a la informació, a les dades i a la seguretat informàtica.

També és possible que s'adopten altres tractats per a grups humans o col·lectius que encara no tenen tractat internacional propi. Els pobles indígenes són objecte d'un tractat en el marc de l'OIT, el Conveni 169 de l'OIT sobre pobles indígenes i tribals. Altres grups susceptibles de tenir un tractat internacional propi podrien ser els ancians i la comunitat LGTBIQ+.

Una altra via d'expansió per als drets humans seria aprofundir en aquells ja adoptats millorant-ne els instruments de vigilància i aplicació. Això es fa normalment a través de l'adopció i la ratificació de protocols. La idea d'aquest enfocament és millorar en qualitat, no en quantitat.

²⁷ Convenció internacional sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars. Adoptada a Nova York el 18 de desembre de 1990. Entrada en vigor el 14 de març de 2003.

²⁸ Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat. Adoptada a Nova York el 13 de desembre de 2006. Entrada en vigor el 3 de maig de 2008.

6. PRINCIPALS TRACTATS

Sigles en anglès	Tractat	Data d'adopció	Data d'entrada en vigor	Òrgan de supervisió (anglès)
ICERD	Convenció Internacional sobre l'eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial	21 de desembre de 1965	4 de gener de 1969	CERD
ICCPR	Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics	16 de desembre de 1966	23 de març de 1976	CCPR
ICESCR	Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals	16 de desembre de 1966	3 de gener de 1976	CESCR
CEDAW	Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona	18 de desembre de 1979	3 de setembre de 1981	CEDAW
CAT	Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants	10 de desembre de 1984	26 de juny de 1987	CAT
CRC	Convenció sobre els Drets del Nen	20 de novembre de 1989	2 de setembre de 1990	CRC
ICRMW	Convenció internacional sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars	18 de desembre de 1990	14 de març de 2003	CMW
CED	Convenció Internacional per a la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçoses	20 de desembre de 2006	23 de desembre de 2010	CED
CRPD	Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat	13 de desembre de 2006	3 de maig de 2008	CRPD
ICESCR - OP	Protocol Facultatiu del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals	10 de desembre de 2008	5 de maig de 2013	CESCR
ICCPR-OP1	Protocol Facultatiu del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics	16 de desembre de 1966	23 de març de 1976	CESCR
ICCPR-OP2	Segon Protocol Facultatiu del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, destinat a abolir la pena de mort	15 de desembre de 1989	11 de juliol de 1991	CCPR
OP-CEDAW	Protocol Facultatiu de la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona	10 de desembre de 1999	22 de desembre de 2000	CEDAW
OP-CRC-AC	Protocol facultatiu de la Convenció sobre els Drets del Nen relatiu a la participació de nens en els conflictes armats	25 maig de 2000	12 de febrer de 2002	CRC
OP-CRC-SC	Protocol facultatiu de la Convenció sobre els Drets del Nen relatiu a la venda de nens, la prostitució infantil i la utilització de nens a la pornografia	25 maig de 2000	18 de gener de 2002	CRC
OP-CAT	Protocol facultatiu de la Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants	18 de desembre de 2002	22 de juny de 2006	SPT
OP-CRPD	Protocol facultatiu de la Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat	12 de desembre de 2006	3 de maig de 2008	CRPD

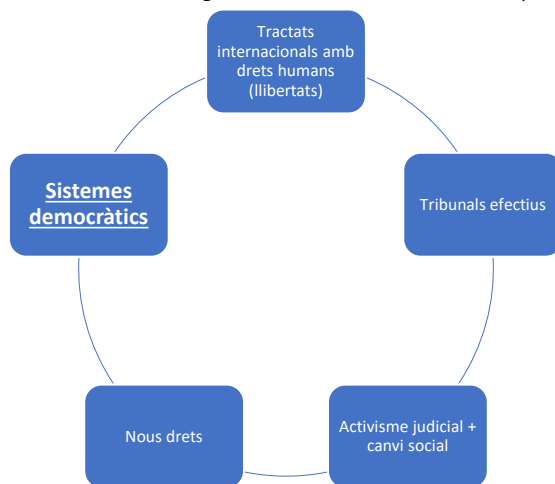

Comentado [CM1]: "en l'àmbit"

1. MECANISMES CONVENCIONALS I EXTRA CONVENCIONALS.

El sistema de protecció internacional del drets humans de l'ONU ha generat dos mecanismes o sistemes per a protegir els drets establerts a les convencions. Uns formen part de les convencions i foren acceptats pels Estats signants, d'altres formen part de l'estructura de les Nacions Unides i foren acceptats tàcticament quan els Estats s'incorporaren a la Organització. Hem de recordar que les Nacions Unides no són la policia internacional i el tractats, encara que vinculants, no són un codi penal o una Constitució mundial.

El sistema de protecció internacional se sosté sobre la base de la bona fe i el compromís dels Estats. Si un dels comitès fa una crítica a un Estat membre la idea és que l'Estat, *motu proprio*, arregle la situació dins del seu perfil polític, cultural i social. Els informes també es poden entendre d'una manera positiva: són una forma de promoció amable i concertada. Es pot dir que el sistema de protecció internacional dels drets humans adopta la forma d'un diàleg constructiu. Els funcionaris de l'ONU saben molt bé que si no tenen la bona voluntat del Estats, el seus informes són paraules al vent.

Mecanismes convencionals	Mecanismes extra convencionals	
Apareixen en els diferents pactes internacionals de drets humans	Formen part de l'estructura organitzativa de les Nacions Unides	
-Comitè sobre discriminació racial -Comitè sobre Drets Econòmics, Socials i Culturals -Comitè de Drets Humans -Comitè per a la eliminació de la discriminació contra les dones -Comitè contra la Tortura -Comitè sobre els drets de l'infant -Comitè sobre els treballadors migrants -Subcomitè sobre la Prevenció de la tortura i altres tractes cruels, inhumans o degradants -Comitè sobre els drets de les persones amb discapacitat -Comitè sobre les desaparicions forçoses	Consell de Drets Humans (Assemblea)	-Procediments especials -Mandats sobre països i temàtics
		Examen periòdic universal
	Secretaria	Investigacions independents
		Oficina de l'Alt Comissionat per als Drets Humans

2. ELS MECANISMES CONVENCIONALS: INFORMES PERIÒDICS. LES COMUNICACIONS ENTRE ESTATS. LES COMUNICACIONS O QUEIXES INDIVIDUALS.

Quan un tractat és signat / ratificat pel nombre de països suficients, es converteix en vinculant i els Estats membres es comprometen a complir les normes del tractat. De fet, no han consentit una vegada sinó dues. Com dirien els clàssics, *pacta sunt servanda*, els acords han de ser respectats. El consentiment reforçat implica que els Estats intentaran complir les normes de drets humans i ho faran.

No obstant això, des del primers moments estava clar que hi hauria problemes d'interpretació, que alguns països, per tota mena de raons, podrien no complir algunes normes per falta de capacitat o inclús de voluntat. Per a solucionar-ho, es va establir un sistema de comitès. Tots el tractats en tenen un per a vigilar i promoure el compliment del tractat. És un sistema que havia funcionat raonablement bé dins de l'OIT durant el període d'entreguerres.

Els comitès no són tribunals, els Estats no ho haurien consentit si ho foren, però al mateix temps els Estats han d'intentar complir les recomanacions del seus informes, en els quals tenen oportunitat de participar aportant-hi el seu punt de vista. Els comitès reben comunicacions i informes de persones, governs i particulars, que després podran utilitzar o no en els informes que realitzen. El procediment normalment és confidencial. La millor forma d'entendre el procés és com un diàleg constructiu.

Comunicacions / requeriments	Informes i conclusions
Dels Estats al comitè	Del comitè a Estats particulars
De particulars al comitè	Del comitè a tots els Estats
Del comitè als Estats	
Informes a l'ombra (ONG) al comitè	

En la dècada de 1970 solament hi ha havia un comitè amb certa rellevància que funcionava, el Comitè de Drets Civils i Polítics o Comitè de Drets Humans²⁹, i el nombre d'informes i respostes era relativament limitat. En la mesura que més tractats de drets humans han entrat en vigor, ha augmentat el nombre de comitès i de comunicacions. Des de la dècada de 1990, els comitès dels tractats intenten coordinar-se i donar respostes semblants ja que moltes vegades aborden assumptes semblants i els drets a les convencions no són tan diferents.

Els mecanismes convencionals funcionen sobre tres nivells de confiança. El primer nivell solament obliga a enviar informes i és molt poc intrusiu, el segon nivell permet que el comitè analitzi comunicacions / queixes d'altres Estats sobre la falta de compliment de les obligacions dels tractats, i el tercer i últim nivell permet al particular reflexionar o deliberar sobre comunicacions i queixes de particulars.

Font legal (PIDCP)		Vinculant	
Primer nivell	Obligació d'enviar informes. Permís al comitè per a discutir els informes.	Tractat	No
Segon nivell	Permís al comitè per a	Tractat	No

²⁹ El primer comitè va ser el comitè anti-discriminació racial perquè el Tractat va entrar en vigor abans.

	analitzar comunicacions enviades per altres Estats.			
Tercer nivell	Permís al comitè per a analitzar comunicacions enviades per particulars.		Protocol	No

a. PRIMER NIVELL. INFORMES DELS ESTATS

El tractats de drets humans inclouen en el seu articulat l'obligació per als Estats de presentar informes cada cert període de temps. Quan ratifiquen el PIDCP han d'enviar un informe abans de dos anys i després, cada cinc, vuit o deu anys³⁰. A l'informe han de explicar quines mesures han adoptat i com s'estan complint els compromisos adquirits, el procés.

L'informe és obligatori i s'envia al secretari general de les Nacions Unides, qui ho envia al Comitè de Drets Humans. El secretari general podria enviar l'informe a altres organismes especialitzats si ho considerara convenient. Els informes enviats són analitzats en sessions públiques pel Comitè i els Estats emissors. De manera paral·lela, el Comitè pot rebre comunicacions per escrit d'ONG sobre el drets humans i pot transmetre o no aquestes comunicacions als Estats o a l'ECOSOC. Aquests informes a l'ombra poden ser utilitzats de forma discrecional i constitueixen una amenaça d'humiliació pública internacional per als no complidors.

Sobre la seua efectivitat, en podem tenir visions contraposades. Els informes són una forma de valorar per l'Estat i comunicar a la resta de països com està la situació; en alguns casos han sigut definits perquè els països confessen els seus «pecats» als altres i prometen reformar-se. Per altra banda, en moltes ocasions els informes es converteixen en una formalitat i alguns països tenen retards considerables. Els retards poden ser entesos com una falta d'interès o simplement de capacitat; per exemple, les prioritats a Afganistan són unes altres.

b. SEGON NIVELL. COMUNICACIONS D'ALTRES ESTATS

A més, el pactes també contempen una altra possibilitat, un nivell més intens. Els Estats poden acceptar que el Comitè analitze comunicacions d'un altre Estat en les quals es qüestione el seu compliment dels compromisos del pacte. Els Estats poden acceptar aquesta possibilitat o no. Si ho fan, ells també podran enviar comunicacions sobre altres països que hagen acceptat aquesta clàusula. Òbviament, si un país no accepta ser qüestionat tampoc pot qüestionar altres països. És una mena de vigilància fraterna i implica un alt grau d'autoestima i de confiança en els altres països.

El procés es complex. Els Estats han de donar-se sis mesos per a resoldre les seues diferències, i el Comitè sol oferir els seus bons oficis. Si no tenen èxit, l'Estat té dret a enviar la comunicació sempre que s'hagen exhaurit els recursos interns i es tracte d'un incompliment d'un article del pacte. A partir d'aquí, el Comitè delibera a porta tancada. Si tenen una solució, exposen el fet i la seua proposta, si no n'hi troben, exposen els fets i les aportacions de les parts. Aquest procediment no s'ha utilitzat mai, probablement perquè els països que han acceptat solen tenir un estàndard força alt.

c. TERCER NIVELL. COMUNICACIONS DE PARTICULARS

³⁰ El Comitè de Drets Humans realitza un informe anual sobre les seues activitats. En el cas del Comitè de Drets Humans han establert un cicle de vuit anys entre la presentació dels informes.

El tercer nivell implica un nivell més alt de confiança en les institucions internacionals i també d'autoestima. El país acceptaria que individuals enviaren comunicacions al Comitè i que aquest parlara sobre suposades infraccions de drets humans. El Comitè no és un tribunal i les seues conclusions no són vinculants, però això suposa una certa pèrdua de credibilitat per al país. És acceptar que els teus assumptes privats / interns / nacionals es discuteixen públicament a l'arena internacional.

El procés és complex i llarg. En primer lloc, la persona que envia la comunicació ha de haver exhaurit els recursos interns i ha de tractar-se d'una infracció de drets humans. Ha de ser escrita i no pot ser anònima. La comunicació es posa a disposició de l'Estat, que té sis mesos per a respondre i explicar-se. El comunicant rep una còpia de les explicacions estatals.

Després, el Comitè es reuneix a porta tancada i delibera. Al final es redacten observacions, que són enviades tant al país com al comunicant. Aquestes observacions són publicades per la Secretaria i, per tant, poden suposar una pèrdua de prestigi, però no són vinculants. El país pot discrepar respectuosament de l'opinió del Comitè i mantenir la seua posició. Finalment, els comitès, a l'informe anual de les seues activitats, fan un resum de les comunicacions analitzades i de les seues conclusions.

3. MECANISMES EXTRACONVENCIONALS: RELATORS ESPECIALS I ALTRES MECANISMES.

A més del mecanisme dels tractats, la comunitat internacional ha generat mecanismes fora del tractats que defensen els drets humans. Com passa amb els tractats, depenen molt de la bona voluntat dels Estats i la seua cooperació.

Per a fer-se una idea raonable de com funciona el sistema, cal fer un poc de història. Com ja s'ha comentat, l'ECOSOC i la Comissió de Drets Humans, que estava dins seu, van ser els primers organismes encarregats de promoure, defensar i educar en els drets humans. L'ECOSOC va estar darrere de moltes conferències internacionals i fins i tot es va desenvolupar un procediment de queixa, el procediment 1501, pel qual els particulars podien acudir a les Nacions Unides. No obstant, l'ECOSOC no era ni és un òrgan poderós i se sentia que no era eficaç. Per altra banda, durant la dècada dels noranta el drets humans augmentaren la seua rellevància internacional i es van crear dos òrgans subsidiaris nous, que varen substituir la Comissió i complementar els comitès dels tractats. Van ser el Consell de Drets Humans (2006), òrgan subsidiari de l'Assemblea de l'ONU, i l'Alt Comissionat de l'ONU per als Drets Humans, que imitava la poderosa ACNUR (1993).

Comissions de Drets Humans (1946 – 2006)	Consell de Drets Humans (2006 – actualitat)
Òrgan derivat de l'ECOSOC. Funció de promoció dels Drets Humans (per exemple, la Declaració Universal). Rebia comunicacions de particulars. Procediment 1503. Integrava les ONG i societat civil. Normalment es reunia una vegada a l'any.	Òrgan derivat de l'Assemblea General creat en 2006. Els membres han de mostrar un alt compromís amb els drets humans. Poden ser expulsats del Consell (2/3) en cas d'incompliments flagrants. Es reuneix tres cops l'any. A més, es poden convocar períodes extraordinaris. Integra les ONG i la societat civil.

L'alt comissionat és un alt càrrec de l'Organització, secretari general adjunt, amb seu a Ginebra i una oficina a Nova York. Tot i això, la seua posició dins de l'ONU està per sota d'altres programes amb més tradició i sobretot amb més pressupost, per exemple, el d'ACNUR.

Òrgan	Comissió de Drets Humans	Consell de Drets Humans	Alt Comissionat de l'ONU per als Drets Humans	Consell de Seguretat	Comitès del Tractats	Cort internacional de Justícia
Fundació / Mare	ECOSOC (1945 – 2006)	Assemblea de l'ONU (2006 -)		Consell de Seguretat	Tractats	

DRETS HUMANS I COOPERACIÓ INTERNACIONAL

Àrees d'actuació típiques	-Queixes -Promoció -Organització de conferències -Proposta de DUDH i de tractats.	-Queixes -Promoció -Organització de conferències -Proposta de DUDH i de tractats. -Examen Periòdic Universal.	-Perfil polític -Funcionaris -Suport tècnic al Consell de Drets Humans i als Comitès	Missions de pau	Depèn de cada tractat	Tindria competència contenciosa segons el tractats (p. ex. Convenció contra el genocidi)
Membres		47			Depèn del Comitè	15

EL BALL DEL CONSELL DE DRETS HUMANS I L'ALT COMISSIIONAT

Per a entendre com funciona el sistema extraconvencional per a la protecció dels Drets Humans, hem d'abordar-lo conjuntament. L'Alt Comissionat de l'ONU per als Drets Humans va nèixer després de la Conferència Internacional de Viena per als Drets Humans, en 1993, i depèn de la Secretaria i del secretari general³¹. És un òrgan subsidiari que compta amb funcionaris, un pressupost dins de l'ONU, que ells consideren insuficient, i també rep, de diversos països i actors privats, diners vinculats a determinats projectes. Kofi Annan, secretari general de l'ONU, va insistir a col·locar com a comissionat un polític d'alt nivell que li donara més pes.

El Consell de Drets Humans naix en 2006 com a conseqüència d'una decisió de l'Assemblea que «furtava» la qüestió dels Drets Humans a l'ECOSOC. El Consell de Drets Humans és un òrgan derivat de l'Assemblea, la qual te més importància relativa. Com la Comissió, el Consell estava format per representants dels Estats, els quals tenen la seua agenda política.

En el 2006 empezó a funcionar el Consejo de Derechos humanos que tiene su sede en el antiguo Palacio de la Sociedad de Naciones en Ginebra. La cúpula de su sala fue decorada por el artista mallorquín Miquel Barceló siendo financiada por el Estado español en el marco del Programa de Alianza de las Civilizaciones promovido por el presidente J. L. Rodríguez Zapatero. La obra respondía a las peticiones de la ONU para renovar las instalaciones antiguas del Palacio y se inauguró en el 2008. En su momento generó cierta polémica por su coste y por algunos problemas técnicos.

Sala del Consejo de Derechos humanos (Ginebra) de Miquel Barceló

El Consell va millorar alguns dels procediments existents, va imitar el sistema d'informes del comitès establint l'Examen Periòdic Universal i va promocionar els Drets Humans per dues vies. La primera permetia la creació de procediments especials sobre algun tema o país, la segona permetia enviar representants del Consell a alguns països o regions amb un mandat determinat. Normalment, aquests mandats s'usen per a obtenir informació sobre la situació. També permet un sistema de queixes.

El Consell de Drets Humans ha creat diverses redundàncies. En primer lloc, els seus procediments especials o missions d'investigació són molt pareguts als que pot dur a terme l'Alt Comissionat; l'Examen Periòdic Universal recorda el sistema d'informes dels pactes. El sistema de queixes recorda el vell procediment 1503 de la Comissió.

Comissió de Drets Humans (desapareguda)	Alt Comissionat	Consell de Drets Humans	Comitès de Drets Humans
		Examen Periòdic Universal	Sistema d'informes
Procediment 1503	Pot rebre comunicacions	Sistema de queixes	Comunicacions de particulars
	Visites de l'Alt Comissionat	Procediments especials i Missions de verificació	
	Si són membres de Nacions Unides		Només si són part del Tractat

³¹ En 1963, John Peters Humphrey, un dels pares de la Declaració, va proposar la idea d'un Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans. Tot i que la idea va ser rebuda inicialment de manera força positiva, només va ser després de més de trenta anys, sota la direcció del secretari general Dr. Boutros Boutros-Ghali, que l'oficina es va fer realitat.

	L'Alt Comissionat funciona de forma permanent, té més funcionaris i hauria de proporcionar suport tècnic als comitès i al Consell
	L'ECOSOC va integrar les ONG transnacionals en el sistema de Nacions Unides, les quals proporcionen a tots el òrgans informació no estatal sobre diversos assumptes. L'Alt Comissionat, el Consell de Drets Humans i els Comitès poden usar la informació o no.

a. RELATORS ESPECIALS / PROCEDIMENTS ESPECIALS

Un relator és una persona que conta un història i a vegades crear / narrar una bona història és canviar la realitat. Moltes vegades, des de Nacions Unides es veuen situacions o països als quals s'estan vivint situacions complicades. Un mecanisme extraconvencional per a abordar aquests problemes és la figura del relator, que compta amb un mandat específic per a investigar un tema o un país. Els relators són experts independents que informen i assessoren sobre un tema o sobre un país. No estan remunerats i el seu mandat, prorrogable, és de tres anys.

En 2021 hi havia 45 mandats temàtics i 13 de país. Els relators són figures de cert prestigi que normalment no tenen ni volen el suport d'un país. Per això solen usar el suport de l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans (ACNUDH). Les Nacions Unides han generat unes quantes normes que els relators han de seguir. La idea és aconseguir informació veraç sense ser percebuts pels Estats com a agents polítics o imperialistes. Se'ls suposa:

- Ser independents i imparcials.
- No acceptar cap mena d'instrucció d'Estats o no Estats.
- No acceptar cap honor o remuneració.
- Conduir-se amb discreció.
- També han de mantenir la confidencialitat, en particular si la font pot patir mal.
- Han de basar-se en fets.
- Han de donar l'oportunitat als representants de l'Estat de donar el seu punt de vista.
- Visites de camp – no extralimitar-se, actuar amb el consentiment de l'Estat.
- Preparar la visita en coordinació amb la oficina de Nacions Unides – «Es tractaria d'evitar independents».
- Buscar establir diàleg amb les autoritats governamentals.
- Assegurar-se que les autoritats governamentals són les primeres a ser informades.

El relators:

- Visiten països.
- Envien comunicacions als Estats i altres interessats.
- Aporten la seua experiència i *know-how* per a l'elaboració de normes internacionals.
- Fan promoció, sensibilització i assessorament tècnic.

b. ALTRES MECANISMES

Un cas paregut però diferent és el cas de les missions especials, que tenen un mandat propi. Aquestes missions de verificació són enviades a diferents països per a investigar un problema o assumpte concret, normalment una amenaça per a la pau o infraccions greus de drets humans. El seu sistema de funcionament és molt paregut als dels relators.

4. EL CONSELL DE DRETS HUMANS: L'EXAMEN PERIÒDIC UNIVERSAL.

L'Examen Periòdic Universal és un procés nou establert en 2006. És una oportunitat per als Estats de demostrar quines mesures estan adoptant per a millorar els drets humans i reflexionar com afrontar els reptes.

També és una bona oportunitat per a compartir experiències i bones pràctiques i també de lluir-se davant dels altres països en un fòrum internacional.

La idea d'aquest Examen és avaluar la situació mundial dels drets humans d'una forma relativament objectiva i amb uns indicadors fiables. Recorda moltíssim, de fet, és una clara redundància, al sistema d'informes dels tractats. La gran diferència és que tots els Estats han de participar en l'examen i no es necessita que hagen ratificat un tractat.

Òbviament, el món és un lloc molt gran i l'examen no és un tasca fàcil. Normalment es revisen 48 Estats cada any. Els revisors són els 47 membres de l'UPR Working Group, dins del Consell de Drets Humans. A més, grups de tres estats, *troiques*, exerceixen de *rapporteurs*.

Es revisa:

- Informació aportada pels Estats, l'informe nacional.
- Informació provinent de grups d'experts de drets humans, de procediments especials, de comitès del Pactes dels Drets Humans i altres organismes de l'ONU.
- Informació provinent d'ONG, institucions nacionals de drets humans.

Els exàmens consisteixen en una discussió multilateral entre l'Estat revisat i altres Estats de l'ONU. Tenen lloc durant les trobades de l'UPR Working Group. Qualsevol Estat pot fer comentaris, aportacions o preguntes. Normalment duren entre 3 hores i 3 hores i mitja. Les ONG subministren informació que pot ser utilitzada o no en la discussió, poden atendre a les reunions i inclús fer afirmacions en les sessions del Consell de Drets Humans. A l'examen es parlarà sobre els drets humans que apareixen a la Carta de l'ONU, la DUDH, els pactes internacionals dels quals l'Estat siga part, els seus compromisos voluntaris i dret humanitari.

Al final es redactarà un document per la troica on es resumiran les discussions. Inclourà les preguntes, respostes i recomanacions, un informe de resultats. L'Estat avaluat tindrà oportunitat de fer comentaris sobre les recomanacions. Pot acceptar-les o no. Fins i tot també pot editar les seues manifestacions. És com si un alumne tinguera l'oportunitat de modificar les respostes de l'examen una vegada ja fet. L'informe final serà adoptat durant una sessió del Consell de Dret Humans, on l'Estat avaluat tindrà de nou l'ocasió de respondre a les preguntes i a les recomanacions. També podran expressar la seua opinió Estats, ONG i altres òrgans.

Se suposa que l'Estat després intentarà portar a terme les recomanacions de l'informe final. Durant la segona revisió, l'Estat haurà d'informar sobre les seues polítiques i els resultats aconseguits.

Tema 4
EL SISTEMA EUROPEU DE PROTECCIÓ
DELS DRETS HUMANS

1. EL SISTEMA DE PROTECCIÓ DEL CONSELL D'EUROPA: ORIGEN, ESTRUCTURA INSTITUCIONAL, FUNCIONS

En 1945 Europa estava en ruïnes. La Segona Guerra Mundial havia causat milions de morts i la misèria i la penúria eren la norma, no l'excepció. Fins i tot al Regne Unit, que havia vençut, l'ambient era de pobresa i tristesa. L'hivern de 1946-1947 va ser un dels més freds del segle. En tots el països el principal problema era la reconstrucció i com recuperar el benestar econòmic d'abans. No obstant això, el conflicte també havia marcat de forma definitiva moltes persones per la seua barbàrie; la vida de molts europeus havia canviat de forma definitiva. El crims del feixisme van ser exposats a Nuremberg. El comunisme, de moment, eren amics però molts sospitaven del que passava a l'Europa de l'Est. A l'Europa Occidental, la classe política podia dividir-se entre els alarmistes, pels quals el comunisme era un perill clar i imminent, i els partidaris de la tranquil·litat, que creien que la pau era possible.

Les misèries de la guerra s'han esvaït amb el pas dels anys, però van ser terribles. Les fotografies de la fi de la guerra, sobretot a Europa Central, reflecteixen l'horror del conflicte. En 1945 els europeus havien viscut dues guerres mundials en trenta anys, els morts es comptaven per milions i les condicions de vida de vencedors i vençuts bàsicament eren de subsistència.

L'ONU naix precisament en aquest moment. Ningú, incloent-hi els líders polítics, volia una tercera guerra mundial en què a més farien servir bombes atòmiques.

Fotos de dones (principalment) recollint runa a Berlín. 1945.

Les relacions internacionals empitjoraren considerablement entre 1947 i 1948. La divisió política del continent es va fer efectiva i els europeus no estaven del tot segurs que els Estats Units s'implicarien en cas d'una invasió comunista. L'obsessió del president demòcrata Truman era desmilitaritzar els Estats Units i equilibrar el pressupost, davant de la desesperació de l'estament militar. Quan es va fundar l'OTAN, en 1949, els nord-americans no n'estaven convençuts del tot. Segons les males llengües, per a mantenir els alemanys davall, els russos a fora i els americans dins. Per altra banda, es van crear altres organitzacions per a coordinar la defensa (UEO), la política (Consell d'Europa) i les ajudes del Pla Marshall (OECE / OCDE).

En el terreny polític, no va haver-hi gaires avenços. No obstant, a Europa existia un cert moviment transversal i, hem de dir-ho, també elitista, que defensava l'idea d'integració, l'internacionalisme, la promoció dels drets humans i la cooperació. A La Haia, entre el 7 i 10 de maig de 1948, es va reunir el congrés europeu. El va presidir W. S. Churchill, que buscava una destinació després de la seua derrota en 1945, i hi participaren 800 delegats. Entre aquests tenim les futures elits d'Europa durant les dècades següents.

Participants al Congrés de La Haia	Propostes
Winston S. Churchill, Konrad Adenauer, Harold Macmillan, François Mitterand, Robert Schuman, Spaak, Altiero Spinelli, Salvador de Madariaga i Indalecio Prieto	Consell d'Europa Col·legi d'Europa
Intel·lectuals no comunistes ³²	

³² Durant la Guerra Freda, mitjançant societats interposades, la CIA va finançar intel·lectuals d'esquerres que no eren comunistes. Aquests intel·lectuals no sempre eren conscients d'on provenia el seu èxit. La Guerra Freda es va lluitar també al camp de batalla cultural i polític. Stonor Saunders, F. (2001). *La CIA y la guerra fría cultural*. Madrid: Debate.

El congrés va proposar una assemblea constituent per a crear a una organització internacional d'integració, que òbviament no va ser acceptada. El seu projecte era federal. No obstant això, l'espenta política va tenir èxit i va haver-hi una reunió preparatòria entre representants del Regne Unit, França i el Benelux, que acabaven de signar el pacte de la Unió Europea Occidental, una aliança militar europea occidental. Les seves conclusions van ser transmeses al Consell de Ministres de la UEO, que, entre el 28 i 29 de gener de 1949, van proposar la creació d'una altra organització internacional, amb un comitè de ministres i una assemblea consultiva.

La conferència internacional que va crear el Consell d'Europa va tenir lloc entre març i abril de 1949 a Londres. Com que era una organització expressament no militar, alguns països que no participaven en el pacte de Brussel·les (UEO), com Dinamarca, Irlanda, Itàlia i Suècia, hi van participar. El Tractat de Londres va ser adoptat en aquesta ciutat el 5 de maig de 1949 i poc després entraria en vigor: s'havia creat el Consell d'Europa.

El Consell d'Europa té els drets humans al seu articulat, tant al preàmbul com als articles 1 i 3. Són la finalitat última de la organització. El fi general és la cooperació internacional entre els països democràtics. El Consell d'Europa era conscient de les seues limitacions regionals i manifestava la seva subordinació/coordinació a l'ONU. Deixava expressament fora de la seua competència les qüestions de defensa. Probablement perquè molts Estats no volien participar en una aliança militar i també perquè no era el seu perfil.

La cooperació internacional no va funcionar a nivell econòmic, seria al Tractat de Roma, en 1957, però en poc temps el Consell d'Europa va començar de seguida amb els DH.

Integració militar	Integració econòmica	Integració política / Drets Humans
UEO (poc operativa)	Consell d'Europa podria haver constituït una via	Consell d'Europa (drets humans) i altres cooperacions tipus
OTAN (molt operativa – EUA dins)	OECE (Fons del Pla Marshall), després OCDE	UE està iniciant el camí de protecció dels drets humans (1991)
	Tractat de Roma (CEE) - 1957	

Era una organització relativament petita, els seus integrants tenien una cultura política molt similar i els drets humans servien com a ideologia cohesionadora. Ràpidament es va posar en marxa imitant el model de l'ONU. Els òrgans principals serien una assemblea formada per representants dels membres i un comitè de ministres. Amb el temps, l'arquitectura institucional es faria més complexa. El òrgans principals a dia d'avui són:

Òrgans	Rol
Secretària General	Suport tècnic
El Comitè de Ministres	Òrgan executiu
Assemblea Parlamentària (APCE)	Òrgan consultiu. 306 (612) representants dels Estats (entre 2 i 18). 30 observadors <i>30 partners for democracy</i>
El Congrés dels Poders Locals i Regionals	Òrgan consultiu
Tribunal Europeu de Drets Humans	Tribunal vinculant (operatiu des de 1959) per als membres del Consell d'Europa
Comissari de Drets Humans	
Conferència de les ONGs	Organitzacions No Governamentals Internacionals

El membres fundadors del Consell d'Europa en 1949 van ser Bèlgica, Dinamarca, França, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, els Països Baixos, Noruega, Suècia i el Regne Unit. Grècia i Turquia (1950) s'hi van incorporar

mesos després. L'Organització va acceptar que qualsevol país que tinguera un tros de territori a Europa era europeu. Amb el pas del temps, la definició s'ha fet més flexible i actualment els països del Caucas també són dins. Hi ha dues grans etapes d'ampliació. La primera està vinculada a les democratitzacions del sud d'Europa a la dècada dels setanta, la segona, després de la dissolució de l'URSS. El Consell d'Europa tenia 47 membres fins a 2022. Després de la invasió d'Ucraïna, la Federació Russa ha sigut expulsada³³. En són països observadors Canadà, la Santa Seu, el Japó, Mèxic i els Estats Units. Israel és observador a l'Assemblea Parlamentària.

2. DESENVOLUPAMENT DE LA PROTECCIÓ DE DRETS HUMANS: CONVENI EUROPEU PER A LA PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS I LES LLIBERTATS FONAMENTALS (1950) I PROTOCOLS ADDICIONALS.

En 1949 la coordinació / integració econòmica, política o militar era molt complicada però tots els Estats membres estaven molt compromesos amb la Declaració Universal dels Drets Humans i pertanyien a tradicions polítiques en què els drets civils eren importants.

És per això que el Consell d'Europa va adoptar en 1950 el Conveni Europeu de Drets Humans (CEDH), que va entrar en vigor en 1953³⁴. Això va ser possible perquè no hi havia països comunistes i els sistemes polítics dels primers membres eren similars, democràcies representatives que oscil·laven entre el liberalisme, la socialdemocràcia i la democràcia cristiana.

El Conveni Europeu es diferencia dels altres pactes perquè té un sistema de protecció complet que inclou un tribunal que jutja infraccions de drets humans que han tingut lloc als Estats part. El Conveni ha estat complementat amb més d'una quinzena de protocols, que aborden diversos temes tant procedimentals com específics. És un sistema molt més dinàmic que el de les Nacions Unides i és el més complet a nivell mundial. El Tribunal Europeu de Drets Humans, operatiu des de 1959, ha examinat més de 900.000 demandes fins a l'actualitat. Tenint en compte que les seues sentències són vinculants, podem dir que és el sistema mundial més complet i la resta de comitès i tribunals es miren a l'espill europeu per a analitzar els seus avenços.

Tractat general	Protocols
Conveni Europeu de Drets Humans (1950) Drets polítics	N'hi ha setze Alguns amplien drets i no tots els Estats en són part D'altres són procedimentals D'altres fan esmenes i modifiquen el tractat original (tots han de ser part) Només vinculen els Estats que els hagen signat i ratificat
Carta Social Europea (1961) Drets socials	

Com va passar a les Nacions Unides, els drets del Conveni eren massa limitats per als polítics i Estats més socials o d'esquerres i haurien de ser complementats per altres drets, més socials. En 1961 es va aprovar la Carta Social Europea, que és l'equivalent regional del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals. La Carta també té diversos protocols però no té tribunal propi.

LA REVOLUCIÓ DEL PROTOCOL NÚM. 11

El sistema europeu de protecció dels drets humans es va constituir en un sistema força efectiu. Tenia dos òrgans principals que decidien sobre l'assumpte, la Comissió de Drets Humans i el Tribunal Europeu de Drets Humans. No obstant això, el Comitè de Ministres va decidir simplificar i millorar el sistema. L'11 de maig de

³³ La Federació Russa se'n retirà abans de ser-ne expulsada.

³⁴ Conveni per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals. Adoptat a Roma el 4 de novembre de 1950, entrà en vigor el 3 de setembre de 1953.

1994 es va obrir a la signatura el Protocol núm. 11, que entrava en vigor el 31 d'octubre de 1998. Creava un nou tribunal que òbviament recollia l'experiència de l'anterior, i que tindria el control total sobre l'admissibilitat de les demandes i sobre el seu fons. La seu del Tribunal està a Estrasburg.

LA JURISPRUDÈNCIA DEL TRIBUNAL

Per altra banda, el Tribunal Europeu de Drets Humans, amb la seua jurisprudència, ha anat clarificant amb el temps els aspectes menys clars i ambigus dels tractats. Entre el tractats i les sentències del Tribunal han conformat un sistema de protecció relativament coherent, molt garantista en particular amb els drets democràtics i molt flexible amb els assumptes culturals morals, nacionals i ideològics.

Assumptes culturals / morals / nacionals	Drets polítics / democràtics
Les posicions del tribunal són més respectuoses amb els tribunals nacionals	Les posicions del tribunal són hipergarantistes (exemple llibertat d'expressió)
Posició del Tribunal	Posició del Tribunal (test d'Estrasburg per a mesurar si es pot limitar un dret)
Doctrina del marge d'apreciació	Mesura restrictiva prevista per la llei Proporcional (cost – benefici) Limitació justificada per algun dels fins del Conveni Necessària dins d'una societat democràtica

Una lectura ràpida del Conveni Europeu de Drets Humans i de la resta de tractats no és suficient per a fer-nos una idea de com actuarà el Tribunal. Si el cas és clar, els casos normalment no arriben al Tribunal. La majoria estan relacionats amb la possibilitat de suspendre un dret o amb un cas de conflicte entre drets. Particularment interessants són els casos de discriminació, que evidentment està prohibida. El tribunal distingeix entre discriminació directa, regles diferents per a grups diferents, i la discriminació indirecta, en la qual les normes són iguals per a tothom però els resultats mostren que un grup ha eixit afavorit clarament per causa d'aqueixa norma suposadament neutra.

En general, el Tribunal Europeu de Drets Humans és tan garantista que ha sigut acusat de practicar activisme judicial. La raó no és que tinguen més coneixements o siguin més liberals, sinó que la seua posició fora dels sistemes nacionals permet als jutges evitar les pressions socials i polítiques, dels propis companys, i veure els problemes d'una manera relativament més freda. No és el mateix jutjar un cas de terrorisme des del Regne Unit o Espanya, on era un assumpte extremadament sensible, que a Estrasburg.

El Consell d'Europa, per la seua banda, també ha contribuït a la protecció dels drets humans des d'una perspectiva més política. El 7 de maig de 1999 es va crear el comissari per als Drets Humans, que realitza tasques de promoció, difusió i coordinació entre els països membres del Consell d'Europa.

C. ÀMBIT TERRITORIAL

L'article 1 indica que s'aplicarà als territoris dels països signants, encara que també hauria d'aplicar-se en territoris on hi ha un control efectiu, per exemple, una missió humanitària en un territori extraeuropeu.

El nombre de jutges del Tribunal és igual al nombre d'Estats del Consell d'Europa. Cada Estat proposa tres candidats i l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa en tria un per majoria absoluta entre els tres candidats presentats. Encara que són jutges nacionals, han d'actuar a títol individual i amb total imparcialitat. No representen el seu país. El jutges formen part del tribunal durant sis anys i són reelegibles.

El tribunal té un ampli marge d'autonomia. Tria el president i els dos vicepresidents. També es constitueix en sales i elegeix els seus presidents. Aprova el seu reglament de funcionament i el secretariat.

Normalment se sol actuar en comitès (tres jutges), sales (set jutges) i en gran sala (disset jutges i tres suplents). Les deliberacions del tribunal són a porta tancada, secretes, i les decisions es prenen per majoria dels jutges presents.

d. COMPETÈNCIA CONTENCIOSA I CONSULTIVA

El TEDH aborda contenciosos o problemes entre Estats, demandes interestatals, i entre particulars i Estats, demandes individuals. Les demandes interestatals es poden interposar després exhaurir les vies internes i hi ha un límit de temps de 4 mesos, abans eren 6. Un Estat podria preguntar en abstracte al Tribunal una qüestió sobre el tractat.

La possibilitat de plantejar demandes individuals és una de les característiques més notables del sistema europeu. Un particular afectat que considere que el seu país no està complint amb els compromisos adquirits en el Tractat podria acudir al Tribunal. La violació del tractat no té per què haver-lo perjudicat, però l'individu ha d'estar afectat d'alguna manera. Pot ser una persona física, una ONG, col·lectius o fins i tot persones jurídiques. En teoria el Tribunal jutja fets concrets, no en abstracte o una norma general, però un advocat podria deduir de les sentències quina és la posició del Tribunal sobre un assumpte atenent a l'enorme quantitat de jurisprudència que s'ha generat durant les últimes dècades.

3. CARTA SOCIAL EUROPEA

La Carta Social Europea, adoptada el 18 d'octubre del 1961, és l'equivalent europeu al Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals. Els Estats europeus continentals són, en comparació amb els Estats Units o el Regne Unit, defensors de l'estat del benestar entès d'una forma socialista, socialdemòcrata o democristiana i, per tant, la Carta no va suposar un problema major. El 3 de maig de 1996 es va adoptar la Carta Social Europea revisada, que suposava una actualització de la primera.

4. ALTRES CONVENIS

Són molt desconeguts, però hi ha altres tractats internacionals europeus que tenen com a objectiu la protecció dels drets humans en qüestions específiques o grups específics. El més rellevants són el Conveni Europeu de 1987 per a la protecció de la tortura i de les penes o tractes inhumans o degradants, que té 2 protocols. També hi ha el Conveni Europeu (1977) per a l'estatut del treballador migrant i el Conveni marc per a la protecció de les minories nacionals.

5. MECANISMES DE PROTECCIÓ EN EL MARC DEL CONSELL D'EUROPA

a. EL MECANISME DE PROTECCIÓ DEL CEDHL: ÒRGANS I PROCEDIMENT

El principal òrgan encarregat de defensar els drets humans al sistema europeu és el Tribunal Europeu de Drets Humans. Està format per un nombre de jutges igual al nombre d'Estats, és a dir 46 / 47.

El Tribunal té un alt grau d'autonomia. Tria el president i els dos vicepresidents. Els jutges constitueixen sales i elegeixen els seus presidents. També aprova el reglament i el secretariat. Es funciona mitjançant diverses agrupacions segons la importància del cas. Els jutges poden actuar a títol individual, en comitès, de tres jutges, en sales, de set jutges, i finalment, en gran sala, formada per disset jutges i tres suplents. El jutges evidentment han de ser imparcials i aplicar la llei, el Conveni. Deliberen a porta tancada i les seues deliberacions són secretes. Les votacions es fan a mà alçada i les decisions es prenen per majoria dels jutges presents.

b. EL PROCEDIMENT

1A FASE. ADMISSIBILITAT

Que els particulars puguen acudir al Tribunal pot parèixer molt positiu però té inconvenients i molts perills. El principal és que el Tribunal muiga d'èxit i s'ofegue en demandes. Pot ser, també, que el Tribunal siga utilitzat per actors com un instrument de lluita política, *lawfare*, contra un Estat. Per això, abans d'arribar al Tribunal primer cal jutjar l'admissibilitat del cas.

El particular ha de haver exhaurit els recursos interns, encara que no cal si prova que aquests recursos interns són inadequats. Ha de ser presentant-se quatre mesos des de la resolució definitiva. La demanda no pot ser anònima ni repetida. Per exemple, davant d'una altra instància internacional, com el Comitè de Drets Humans. Tampoc pot ser incompatible amb el Tractat, absurda o abusiva.

2A FASE. EXAMEN DE L'ASSUMPTE

Una vegada superada l'admissió, el Tribunal entra a examinar l'assumpte i a dictar sentència. Hi ha una fase escrita i una altra d'oral. El tribunal té la possibilitat d'indicar mesures provisionals en les situacions que el cas ho requerisca. També es poden produir acords amistosos si les parts es posen d'acord.

Les sentències del Tribunal Europeu de Drets Humans són finals, encara que excepcionalment se'n podria demanar el reexamen en cas que hi haguera dubtes sobre la seua interpretació. Els Estats, tot i que moltes vegades les sentències suposen un xoc per a les seves judicatures i opinions públiques, les executen.

3A FASE. LA SENTÈNCIA

La sentència òbviament és motivada i és llegida en audiència pública pel president de la sala o jutge delegat. El publica per la Secretaria. És definitiva si és una sentència de la gran sala o gairebé definitiva, de la resta de sales. El seu compliment és obligatori encara que normalment hi ha llibertat de mitjans per a executar-la. De vegades el tribunal ofereix diverses vies i en algun cas excepcional podria forçar la manera d'executar-se.

El control de l'execució / compliment es confia al Comitè de Ministres que, quan s'ha executat, redacta una resolució fent-ho constar. Si no es complira, el Comitè de Ministres podria adoptar mesures polítiques.

4A FASE. REEXAMEN

No sempre s'arriba a aquesta fase. Es pot reexaminar un cas a petició de qualsevol de les parts i només si és una qüestió greu o un problema d'interpretació.

1a fase	2a fase	3a fase	4a fase (opcional)
Admissibilitat	Examen de l'assumpte	Sentència de la sala	Reexamen
Portada a terme per la secció de juristes de la Secretaria Esgotament de recursos interns (ordinaris i eficaces) Dins dels 4 mesos. No anònima i només per la víctima. Ne bis in idem No abusiva No manifestament infundada No incompatible amb disposicions del conveni	Fase escrita i oral Possibilitat d'indicar mesures provisionals Hi ha possibilitat d'arranjaments amistosos	Sentència estimatòria De vegades s'ha de fer una satisfacció equitativa a una de les parts	A petició de qualsevol de les parts i només si és una qüestió greu o un problema d'interpretació

6. EL MECANISME DE PROTECCIÓ DE LA CARTA SOCIAL EUROPEA: ÒRGANS I PROCEDIMENT

La Carta Social Europea (revisada) parla de drets socials o positius. Parla d'habitatge, salut, educació, drets laborals, plena ocupació, reducció de jornada, igual salari per igual treball, permisos, seguretat social i protecció social i jurídica contra la pobresa i l'exclusió social. També parla de la lliure circulació de persones i no discriminació i dels drets dels treballadors migrants i les persones amb discapacitat.

Com passa a les Nacions Unides, els Estats han de presentar informes on donen compte del seu progrés. En la versió revisada de 1991 es va emfatitzar la participació ciutadana i es va establir un mecanisme perquè els particulars reclamaren des de 1998³⁵. Es va crear el Comitè Europeu de Drets Socials (CEDS) com l'òrgan encarregat de supervisar el compliment dels Estats part de la Carta. Està format per 15 membres independents elegits pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa³⁶. Aquestes queixes o reclamacions també poden ser presentades per ONG. Òbviament, els Estats poden presentar el seu punt de vista i finalment el Comitè resol sobre el fons i pot recomanar.

7. EL COMISSARI DE DRETS HUMANS DEL CONSELL D'EUROPA

El comissari de Drets Humans del Consell d'Europa va ser aprovat en la reunió de caps d'Estat (1997). La primera elecció va tenir lloc en 1999. De forma similar als jutges, l'Assemblea selecciona el comissari per majoria absoluta d'una terna presentada. Sol elaborar dictàmens i fer visites.

8. ALTRES MARCS DE PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS A EUROPA

a. LA PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS A L'ORGANITZACIÓ PER A LA SEGURETAT I COOPERACIÓ A EUROPA (OSCE)

El Consell d'Europa no és l'única organització internacional europea que ha treballat en la promoció i defensa dels drets humans. Com s'ha vist, l'èxit del Consell d'Europa es va basar en la no participació dels països comunistes. En la dècada de 1970, quan les relacions havien millorat considerablement després de la fi de la Guerra del Vietnam, va aparèixer una nova oportunitat. Kissinger, amb tots els seus defectes, havia treballat incansablement per arribar a la distensió amb l'URSS. En 1975 havia tingut lloc el Watergate i Nixon estava fora de la primera plana política, però la finestra d'oportunitat seguia oberta³⁷. Gerald Ford, president des de 1974, va ser l'encarregat de signar l'Acta Final de Hèlsinki després d'haver arribat a un acord amb l'URSS i els seus aliats.

Cistella I	Cistella II	Cistella III	Cistella IV
Seguretat a Europa i respecte a la sobirania nacional	Relacions econòmiques i comercials	Drets humans i llibertat de moviment	Futures reunions

A Hèlsinki, representants de diversos països van fundar la Conferència sobre Seguretat i Cooperació a Europa (CSCE o OSCE³⁸). El seu objectiu era bastir ponts entre l'Est i l'Oest. Dins del procés de negociació, van arrancar a l'URSS un compromís no vinculant de respecte als Drets Humans que va aparèixer a l'acta final de la Conferència. El mandat de la CSCE inclou el control d'armes, la promoció dels drets humans, la llibertat de premsa i eleccions lliures i justes. La seua secretaria es troba a Viena, una ciutat internacionalista i considerada neutral.

³⁵ El Protocol Addicional de 1995 té un sistema de denúncies col·lectives que va entrar en vigor l'any 1998.

³⁶ Sis anys i renovable una vegada.

³⁷ Willy Brandt, alcalde de Berlín, va arribar a ser canceller de la RFA el 1969. La seva política cap a l'est (Ostpolitik) va ser de reconciliació.

³⁸ Avui dia té 57 membres i ocupa més de 3000 funcionaris.

Encara que el compromís sobre el respecte als Drets Humans no era vinculant, els Acords de Hèlsinki varen generar moltes esperances. Una de les conseqüències va ser la creació de Helsinki Watch, que tenia com a objectiu ajudar els grups a verificar el compliment governamental dels Acords d'Hèlsinki de 1975. En 1978 va canviar de nom i va nàixer Human Rights Watch.

HUMAN RIGHTS WATCH I AMNISTIA INTERNACIONAL

Les dos ONG van nàixer durant la dècada de 1970 i el seu perfil és diferent. La primera té un perfil jurídic, pocs membres però molt influents, i s'ha especialitzat en la lluita jurídica, demandes internacionals. Amnistia, per la seua banda, tenia i té moltíssims socis i es va caracteritzar per la pressió política i denúncia. El mecanisme típic era l'enviament massiu de cartes.

b. LA PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS A LA UNIÓ EUROPEA

La Unió Europea va nàixer en 1957 com una Comunitat Econòmica i als seus inicis estava centrada en el creixement econòmic. El Tribunal de Justícia d'Organització considerava casos en el marc dels Tractats, que no incloïen drets humans, els quals es consideraven suficientment protegits per les legislacions nacionals i també pel Tribunal Europeu de Drets Humans.

Tot i això, segons passaven els anys, en alguns d'aquests casos apareixien temes de drets humans entremesclats amb els temes comunitaris. Un dels més antics va ser la Sentència Nold, en 1974.

El problema es va abordar a l'estil europeu. A poc a poc i progressivament, els drets humans van anar entrant a l'agenda europea. A la Conferència de Niça es va aprovar la Carta de Drets Fonamentals, que es va incorporar al Tractat de Lisboa en 2007. El Tractat la UE considera els drets de la Carta vinculants sempre que la UE hi tinga atribucions respecte. El Tractat també permetia que la UE s'adherís al Conveni. En 2013 es va acabar un precord d'adhesió que encara no s'ha concretat.

1. SISTEMA INTERAMERICÀ DE PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS

a. ANTECEDENTS

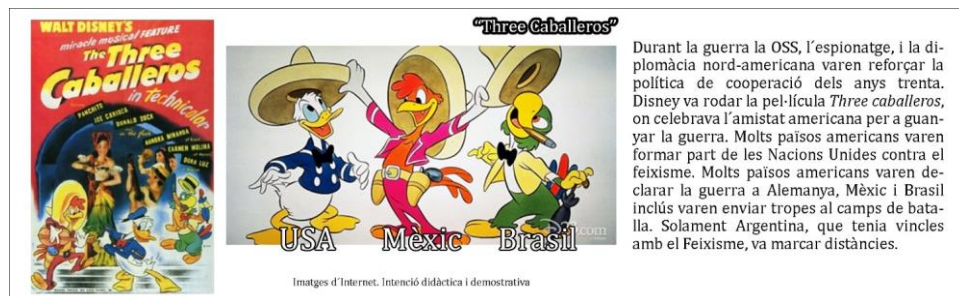
Els Estats americans, tant els del nord com els del sud, van nàixer contra la tirania dels europeus i han generat una tradició pròpia en el marc del dret internacional públic. Des del principi de les independències hi va haver projectes unificadors / federals, com el de Simón Bolívar, que no van tenir èxit.

Tots els països són relativament recents i volien marcar distància amb els seus antics dominadors. En 1823 la Doctrina Monroe deixava que no volien ingerència europea al continent, encara que en aquell moment era una declaració buida. Les potències europees continuaren intervenint al continent americà durant tot el segle XIX. El Regne Unit va inundar el continent amb els seus tèxtils, França va imposar un emperador a Mèxic i Alemanya va bloquejar el port de Caracas en 1902. Els Estats Units van intervenir en nombroses ocasions a Colòmbia, Mèxic i a l'Amèrica Central.

A Amèrica va ser particularment important la institució de l'esclavatge, que era molt important als Estats Units, el Brasil i Cuba. La seua abolicció va causar nombroses friccions amb els europeus, els quals van prohibir-la abans. No obstant, l'abolició va ser una iniciativa americana. Va causar, entre altres fets, una guerra civil als Estats Units i l'exili de l'emperador del Brasil Pere II.

Durant el segle XIX i principis del XX es van celebrar Conferències d'Estats Americans, les Conferències Panamericanes, que buscaven la cooperació comercial entre els diferents països. Encara que es poden entendre com una manifestació de l'imperialisme liberal del XIX, no van ser especialment conflictives. Per altra banda, els Estats Units va usar la «política del gran bastó» amb els països que d'alguna manera donaven problemes, en particular a l'Amèrica Central i a Mèxic, «tan lluny de Déu i tan a prop dels Estats Units».

Durant la dècada de 1930 la política nord-americana va canviar per múltiples raons. Hi havia una certa consciència que la política del passat no era correcta i al final de la dècada l'amenaça nazi a l'Amèrica Llatina es veia com a important. F. D. Roosevelt va declarar la política del bon veí, *good neighbour policy*, per tal de millorar les relacions, en 1933.

b. CARTA DE L'ORGANITZACIÓ D'ESTATS AMERICANS (OEA)

En 1947, la situació política internacional havia canviat i els Estats Units ja no estaven segurs de la bona voluntat soviètica, però a Amèrica, la situació era molt més favorable a la cooperació regional. En 1947, a Rio

es va signar un Tractat Interamericà d'Assistència Recíproca (1947), que establia la possibilitat de la legítima defensa col·lectiva³⁹.

La coordinació regional era el següent pas i es va aprofitar l'impuls polític per a una Conferència Panamericana, que se celebrava en 1947 a Colòmbia⁴⁰. A Bogotà es va adoptar la Carta de l'Organització dels Estats Americans (també coneguda com la Carta de la OEA⁴¹), que era un tractat panamericà que establia la creació de l'organització internacional. El tractat va entrar en vigor el 13 de desembre de 1951. En general la OEA es pot entendre dins del fervor internacionalista que va dominar les elits mundials en la postguerra immediata i també com a conseqüència d'una llarga tradició llatinoamericana.

ONU	Consell d'Europa	OEA
Mundial, dinàmica de la guerra freda.	Països capitalistes democràtics. Club reduït i no bel·licista.	Països llatinoamericans, no necessàriament democràtics. De moment el comunisme no era fort però tenien problemes i dinàmiques pròpies.
Drets Humans (negociacions molt complexes – comunisme / democràcia).	Drets Humans (negociacions molt més fàcils). Qüestió de la reconstrucció.	Drets Humans (negociacions molt complexes – dictadura / democràcia). Qüestió de la pobresa.

Seu OEA (Washington D.C)

L'Organització d'Estats Americans va nàixer a Bogotà el 30 d'abril del 1948 en el marc de la incipient Guerra Freda. El secretari d'Estat Marshall va estar a la seva inauguració. Se l'ha definit com un gat (Estats Units) entre coloms (repúbliques llatinoamericanes), ja que la majoria de vegades han seguit els interessos dels Estats Units. Tot i això, amb el temps ha adquirit una dinàmica pròpia i ha generat el seu propi sistema regional de protecció dels drets humans, en què els Estats Units no participen.

La seu és a Washington, a la zona monumental, i està presidida per una escultura de la reina Isabel la Catòlica.

Seu de la OEA (Foto 2020)

C. LA DECLARACIÓ AMERICANA SOBRE ELS DRETS HUMANS I LA CONVENCIÓ AMERICANA DE DRETS HUMANS

L'hemisferi occidental (Amèrica) va prendre la iniciativa quant als drets, i la Declaració Interamericana, de fet, va tenir lloc 7 mesos abans que la Declaració Universal, durant la Conferència a Bogotà. Com hem dit, la Declaració Universal no té valor jurídic, encara que alguns països de l'Amèrica Llatina, com Mèxic o l'Argentina, l'han incorporat a les seues constitucions. El drets i la fonamentació de la declaració americana són molt similars als de la Declaració Universal.

³⁹ La Carta de l'ONU prohibia la guerra excepte en cas de legítima defensa. El concepte de defensa col·lectiva era una innovació que comptava amb el suport de molts, feia la guerra més improbable, però també era criticada: si esclatava, la guerra seria mundial.

⁴⁰ Novena Conferència Internacional d'Estats Americans. Va ser una Conferència intensa, ja que va coincidir amb l'assassinat d'un líder liberal i els disturbis violents varen obligar els delegats, el general Marshall inclòs, a refugiar-se.

⁴¹ L'Organització d'Estats Americans, l'OEA, va ser fundada a Bogotà el 30 d'abril de 1948.

En 1959 es va crear la Comissió Interamericana de Drets Humans, nascuda via acord ministerial i després incorporada a la OEA, que va iniciar el camí que portaria a un tractat internacional americà sobre drets humans. Deu anys després, el 22 de novembre de 1969, es va adoptar la Convenció americana sobre els drets humans, que va ser adoptada a San José (Costa Rica)⁴². La Convenció preveia la creació d'una Cort Americana de Drets Humans però al contrari que a Europa, no hi va haver consens o impuls polític suficient i la competència de la Cort era opcional. Un altre detall que mostra les dificultats de la Convenció és que, a pesar que només calia la ratificació d'onze països, el procés va ser lent i la Convenció no va entrar en vigor fins el 18 de juliol de 1978. Probablement, l'activador va ser l'arribada a la presidència dels Estats Units de l'idealista i internacionalista Jimmy Carter. La ratificació dels Estats Units i la nova posició del Departament d'Estat van fer la resta.

Jimmy Carter i l'entrada en vigor de la Carta americana

En 1975 la Convenció solament havia segut ratificada per Colòmbia i Costa Rica i feien falta 11 països perquè entrara en vigor. El 6 de gener de 1977 va ratificar la Carta els Estats Units, presidits per Jimmy Carter, que arribà a la presidència aquell any, i tot seguit varen ratificar la convenció Hondures (1977), el Salvador, Granada, Guatemala, Jamaica, Panamà, Perú, República Dominicana, San Kitts i Nevis i Veneçuela (1978). Amb l'excepció de Colòmbia, Perú i Veneçuela eren països amb relativament poc pes polític i econòmic a la regió. La ratificació dels grans, com Mèxic, Argentina, Xile o el Brasil hauria d'esperar a la seua estabilitat política, Mèxic, o a la fi del seus règims dictatorials. El procés de ratificació de la Carta de San José és un bon exemple de com funciona el poder d'una potència hegemònica, en aquest cas a favor dels drets humans.

Jimmy Carter 1924 - (wikipedia, foto 1977)

En 1988 se li va afegir un protocol addicional sobre drets econòmics, socials i culturals, seguint el patró de la resta de tractats internacionals, el Protocol de San Salvador; i un altre protocol en 1990 contra la pena de mort. La OEA ha continuat desenvolupant tractats de forma molt pareguda a com ho han fet les Nacions Unides. Per exemple, la Convenció de Belém do Pará tracta de lluitar contra la violència contra les dones.

Decisió política núm. 1	Decisió política núm. 2	Decisió política núm. 3
Ratificar la Carta de San José	Acceptar la competència de la Cort. Clàusula d' <i>opt-in</i> .	Denunciar la Carta i retirar-se.
Prestigi internacional. És possible que la Comissió elabore informes crítics.	Les decisions de la Cort són vinculants.	Pèrdua de prestigi (probablement temporal).

La seua entrada en vigor va coincidir amb la preeminència de les dictadures autoritàries a Amèrica Llatina, moltes de les quals havien rebut el suport, per acció o omissió, dels Estats Units. Algunes països, l'Argentina, per exemple, no havien ratificat el tractat però altres països sí que ho havien fet, havien acceptat la competència de la Cort però no tenien la voluntat política suficient per a denunciar el tractat. Quan les denúncies van arribar a la Cort Interamericana, les seues sentències varen ser clares i contundents. La Comissió i la Cort molt sovint han defensat una interpretació *pro homine*, la més favorable, sempre que hi haja un cas de drets humans. Actualment està tractant drets dels pobles indígenes i de violència contra les dones.

⁴² Convenció Americana sobre Drets Humans. Adoptada a San José (Costa Rica) el 22 d'octubre de 1969. Va entrar en vigor el 18 de juliol de 1978. Coincideix en el temps amb els grans pactes mundials sobre drets humans.

Els plantejaments de la Cort i de la Comissió, d'activisme judicial, provocaren el rebuig d'alguns Estats. En 1998 Trinitat i Tobago va denunciar la Carta per problemes sobre la pena de mort. Veneçuela se'n va retirar en 2012, perquè Hugo Chávez al·legava que no era imparcial.

La crisi més important va tenir lloc en 2011, quan la Comissió va demanar al Brasil que parés la construcció d'una presa al riu Xingu, a la selva amazònica. Brasil va retirar el seu ambaixador a l'OEA i va deixar de pagar la seua part. Es va procedir a una reforma i sembla que la Comissió va frenar el seu activisme. Després de la reforma de 2009 la Comissió ja no pot presentar testimonis o posicions de les víctimes o demanar mesures provisionals, si no és només com a últim recurs.

ELS ESTATS UNITS I EL SISTEMA INTERAMERICÀ

Els Estats Units era i és una gran potència defensora dels drets humans, però a la pràctica les seues polítiques s'han caracteritzat per una gran reticència a integrar-se en el sistema que han contribuït a crear. No han ratificat la Convenció de San José de Drets Humans ni accepten la jurisdicció de la Cort Interamericana. Els Estats Units solament estan obligats per la Declaració de 1948 i per la Carta de la OEA tal com pot ser interpretada per la Comissió.

d. COMISSIÓ INTERAMERICANA DE DRETS HUMANS

La Comissió es va crear en 1959 mitjançant un acord ministerial independent amb la funció de promoure i comprovar el grau de compliment dels drets humans a Amèrica. Té la seu a Washington D.C. De forma natural, poc després es va integrar a la OEA. La Convenció de San José aprofità la tradició i feina de la Comissió Interamericana i la integrà en el nou sistema que creava. No és molt diferent de la resta de tractats internacionals de drets humans. La Comissió Interamericana gestiona un sistema d'informes, així com un sistema de comunicacions interestatals opcionals.

La Comissió també pot rebre queixes i demandes individuals, que s'analitzen després de verificar-ne l'admissibilitat. La Cort i la Comissió han de donar una oportunitat a l'Estat de posar remei a la situació. També requereix haver esgotat els recursos interns i jutja Estats, no individus. La Comissió estudia els casos que li presenten i fins i tot pot prendre mesures provisionals. En alguns casos ha trobat els Estats Units responsable de moltes violacions, tot i que aquest país no ha ratificat la convenció.

Després pot indicar als Estats mesures per solucionar el problema. Si no se solucionaren, podria traslladar el cas a la Cort Interamericana. El factors que han de motivar la Comissió per a dur un cas a la Cort són⁴³:

- Posició del demandant.
- Naturalesa i gravetat de la violació.
- La necessitat d'aclarir la jurisprudència sobre algun tema.
- El futur efecte de la decisió en els sistemes legals dels Estats membres.

e. CORT INTERAMERICANA DE DRETS HUMANS. EL SISTEMA INDIRECTE

Si l'Estat no compleix o la Comissió considera que el cas ho mereix, pot traslladar-lo a la Cort Interamericana de Drets Humans, que va començar a funcionar a partir de 1978, quan va entrar en vigor la Convenció. També pot fer-ho un altre Estat.

La Cort es compon de set jutges de països membres de la OEA, dels quals no es pot repetir la nacionalitat. Com en el cas del TEDH, els jutges actuen a títol personal i són juristes de reconegut prestigi. Estan al càrrec durant sis anys i poden ser reelegits una sola vegada. Són nomenats per l'Assemblea General de la OEA en votació secreta i per majoria absoluta de vots. Els Estats membres proposen una llista de tres candidats i un dels tres proposats ha de ser de nacionalitat diferent. En cas que un dels jutges siga nacional d'un Estat implicat en un cas, l'altre Estat té dret de sol·licitar a la Cort que s'establisca un jutge *ad hoc*.

⁴³ La Comissió envia a la Cort uns catorze casos per any.

La Cort té funcions consultives i només veu casos individuals si són traslladats per la Comissió i l'Estat ha reconegut la competència de la Cort. Podríem definir el sistema americà com a indirecte. Els Estats Units han adoptat la Convenció, però no l'han ratificat. Altres països, com Jamaica, no reconeixen la competència de la Cort. La resta d'Estats la reconeixen, però alguns, com Veneçuela o Granada, se n'han retirat.

La Cort pot establir mesures provisionals en casos d'extrema gravetat. Les seues sentències són vinculants.

Comissió Interamericana de Drets Humans	Cort Interamericana de Drets Humans
• Més antiga que el Tractat. • Funciona en el marc de la OEA. • Quan va entrar en vigor, el Tractat Interamericà es va integrar al sistema. • Pot presentar consultes i gestió dels informes. • Les peticions individuals es presenten a la Comissió per analitzar-ne l'admissibilitat. Si ho considera convenient, pot traslladar el cas a la Cort.	• Creada pel Tractat. • Funcions consultives. • Funcions contencioses si se'n reconeix la competència. Hi podem veure casos individuals si inicien el procediment la Comissió o un altre Estat part de la Convenció.

2. SISTEMA AFRICÀ DE PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS

a. LA UNIÓ AFRICANA (UA)

L'Organització per a la Unitat Africana va aprovar el seu tractat fundacional (Carta d'Addis Abeba) el 25 de maig de 1963. Va entrar en vigor el 13 de setembre de 1963 i l'Organització de la Unitat Africana va començar a existir. Entre els seus objectius hi havia afavorir la cooperació internacional, eliminar el colonialisme i la defensa de la sobirania dels països africans. La seu estava a Addis Abeba, a Etiòpia, l'únic país africà que havia mantingut la independència durant l'imperialisme i que havia sigut agredit pel feixisme italià en 1936. Encara que moltes de les seues polítiques són més que discutibles, el prestigi internacional de l'emperador etiòp Haile Selassie era molt alt.

L'emperador a Londres en 1954. Font wikipedia

Haile Selassie, emperador etiòp (Negu) va ser una de les grans referències polítiques africanes fins a la seua mort. El seu títol era Ras Tafari i provenia d'una dinastia que enllaçava amb Salomó i la reina de Saba. Va generar fins i tot un culte religiós a Jamaica, el Rastafarianisme. Durant el segle XIX Etiòpia va ser l'únic país africà que va resistir les invasions europees. Durant els anys trenta Haile Selassie es va enfrontar, sense èxit, als invasors feixistes italians. Després de la guerra gaudia d'un prestigi immens i del suport de l'Església ortodoxa etiòp. Tot i això, el país encara era extremadament pobre i el poder de l'emperador depenia de les relacions gairebé de tipus feudal. Políticament parlant, Etiòpia va ser un país expansionista, amb Eritrea, i les relacions amb la població musulmana no van ser bones. Va ser deposat pels Derg en 1974.

UN CLUB DE DICTADORS?

La història africana dels anys setanta i vuitanta es pot entendre com la història de les oportunitats perdudes. Va patir tota mena de desastres. La violència al continent era endèmica, la intervenció de les superpotències i les seues empreses empitjorava la situació, i el poder polític va ser ocupat i saquejat per líders africans que van fer molt poc pels seus pobles a pesar que alguns foren molt populars. Es pot parlar també de la pandèmia de la sida, les fams canines, les guerres intra i interestatals i del genocidi que va tindre lloc a Ruanda. La OUA no tenia poder i algunes de les seues reunions eren literalment una trobada de dictadors que buscaven certa legitimitat i usaven l'antiimperialisme perquè era un relat convenient.

L'espenta política que va permetre la creació de la Unió Africana naix a Sirte (Líbia) en 1999. Va ser una iniciativa del dictador libi Moammar al-Gaddafi, que va aprofitar la cimera per a reforçar la seua imatge, que era molt qüestionada. Durant la cimera va proposar la creació dels «Estats Units d'Àfrica». La decisió política es va prendre el 9 de setembre de 1999. Gaddafi no havia tingut mai un prestigi alt, les seues excentricitats eren llegendàries, però la cimera va ser convocada en el moment oportú. En 1997 Mobutu, president etern del Zaire i conegut cleptòcrata, havia caigut. Per altra banda, Sudàfrica ja havia superat l'*apartheid* i el successor de Mandela, Thabo Mbeki, estava liderant el «Renaixement africà»⁴⁴.

L'11 de juliol de 2000 a Lomé (Togo) se'n va aprovar la carta constitutiva i el 26 de maig de 2001 va entrar en vigor. El juliol del 2002 va tenir lloc la primera reunió a Durban (Sud-àfrica), en un ambient carnavalesc i festiu. La UA va heretar la tradició i l'experiència política de la OUA.

La UA està formada per 53 Estats, la seu és a Addis Abeba i entre els seus objectius hi ha defensar els drets humans i dels pobles. La nova organització és molt ambiciosa i compta amb un Parlament Panafricà, una Cort de Justícia, un Banc Central i un Consell de Pau i Seguretat.

OUA (Organització Unitat Africana)	UA (Unió Africana)
1963	2001
Processos d'independència	Rol més proactiu en defensa dels drets humans

b. INSTRUMENTS DE DEFENSA DELS DRETS HUMANS

La Carta de Banjul, la Carta Africana, es va signar a la capital de Gàmbia el 1981⁴⁵ en el marc de la OUA. Podem parlar d'una certa espenta en favor dels drets humans i també pot ser entesa com una forma de defensar una via africana cap a la modernitat. Va entrar molt ràpidament en vigor, en 1986. Pot ser un símptoma del compromís dels líders africans amb els drets humans o també que eren conscients de les seues escasses implicacions pràctiques. El Tribunal Africà solament funcionaria si adoptaven un protocol addicional. També es pot veure com una forma de pressionar al règim sud-africà a l'època de l'*apartheid*, que òbviament no podia ni adoptar ni ratificar la Carta.

En 1988 es va adoptar un protocol que creava la Cort Africana de Drets Humans i dels Pobles. El Protocol, que establia una Cort vinculant, va entrar en vigor el 25 de gener de 2004.

Carta de Banjul (1981)	Protocol de 1988
Drets i deures humans i dels pobles	Tribunal africà
Comissió africana	Entada en vigor lenta (2004)
Entrada en vigor ràpida (1986)	

La Carta Africana és un text ambiciós i peculiar dins dels tractats de drets humans. Recull algunes peculiaritats del continent, com ara el concepte de poble. També incorpora drets col·lectius i alguns deures que, malgrat les bones intencions, no sempre s'entenen en una carta de drets. L'assumpte dels deures és problemàtic

⁴⁴ Paral·lelament, 2001, es va crear la NEPAD (New Partnership for African Development) en el qual varen participar els grans líders del continent: Olusegun Obasanjo (Nigèria, cristià renascut), Buteflika (Algèria), Mubarak (Egipte), Abdoulaye Wade (Senegal) i Mbeki (Sud-àfrica).

⁴⁵ Carta Africana de Drets Humans i dels Pobles. Adoptada a Banjul 27.7.1981. Entrada en vigor 21.10.1986. El procés va ser semblant. La conferència de la OUA va crear un comitè d'experts el 1979 que va redactar un esborrany que va ser finalment adoptat el 1981, a l'Assemblea de la OUA en Nairobi, Kenya.

perquè es podrien fer servir perquè un dictador retallara drets i imposara mesures polítiques molt coactives. D'altra banda, la Carta no inclou clàusules generals de suspensió de drets.

ART 27 DE LA CARTA AFRICANA DE DRETS HUMANS

L'individu també tindrà el deure de:

1. Preservar el desenvolupament harmoniós de la família i de fomentar-ne el respecte i la cohesió; de respectar els pares en tot moment i de mantenir-los en cas de necessitat;
2. Servir la seua comunitat nacional posant les seues aptituds físiques i intel·lectuals al seu servei;
3. No comprometre la seguretat de l'Estat del qual siga nacional o resident;
4. Preservar i reforçar la solidaritat nacional i social, especialment quan la primera es veja amenaçada;
5. Preservar i reforçar la independència nacional i la integritat territorial del seu país, així com contribuir a defensar-les de conformitat amb la llei;
6. Treballar al màxim del seu rendiment i pagar els impostos estipulats per la llei a l'interès de la societat;
7. Preservar i reforçar els valors culturals africans positius en les relacions amb els altres membres de la societat en un esperit de tolerància, diàleg i consulta i, en general, contribuir a la promoció del benestar moral de la societat;
8. Contribuir en tot el que siga possible, en tot moment i a tots els nivells, a la promoció i la consecució de la unitat africana.

Quant als drets, la Carta parla de drets polítics, econòmics i socials, que varen ser inclosos per la pressió de països socialistes del moment, com Etiòpia o Moçambic. Actualment molts internacionalistes estan d'acord i consideren que la distinció no té sentit.

Encara que es pot fer una acusació d'origen contra la Carta de Banjul, com a tractat internacional és molt ambiciós i es pot considerar el primer intent de prendre's de debò els drets humans a l'Àfrica.

c. MECANISMES DE GARANTIA DELS DRETS HUMANS

La Carta estableix diversos mecanismes per a garantir els drets, que no són molt diferents als dels altres tractats. Els Estats han de presentar informes i la Comissió Africana pot preguntar. La Carta també aborda la possibilitat que la Comissió tracte sobre comunicacions d'altres Estats. Bàsicament aprofiten la tradició consolidada a les Nacions Unides.

d. COMISSIÓ DELS DRETS HUMANS I DELS POBLES

La Carta Africana va establir la Comissió Africana sobre Drets Humans i dels Pobles (1987), que, com la resta de les comissions, té el deure de promoció dels drets humans i investigar els possibles abusos. Hi poden arribar peticions tant de l'Estat com d'individuals. La seua seu és a Banjul, Gàmbia, i no a Addis Abeba.

e. TRIBUNAL AFRICÀ DELS DRETS HUMANS I DELS POBLES

El Tribunal Africà es va crear mitjançant un protocol a la Carta de Banjul que va entrar en vigor el 25 de gener de 2004, després de la ratificació de quinze Estats. La Cort Africana dels Drets Humans i dels Pobles, en certa manera, era molt paregut a la Cort Africana prevista a la carta fundacional de la Unió Africana, així que la UA ha unificat els òrgans.

Els primers jutges van ser elegits en 2006 i la primera sentència va tenir lloc en 2009. Són onze i són elegits per una assemblea de caps d'Estat i presidents de govern. La seu és a la ciutat d'Arusha, que es troba a Tanzània. El president ho és a temps complet, mentre que la resta dels jutges ho són a temps parcial. El tribunal coopera amb la Comissió Africana, que és un òrgan semijudicial que vigila el compliment de la Carta, els coneguts informes, i en recomana casos a la Cort. Aquesta pot dictar opinions consultives.

1. LA RESPONSABILITAT DE PROTEGIR I EL CONSELL DE SEGURETAT

El gran principi del dret internacional públic és el respecte a la sobirania dels Estats. Se suposa que són ells els encarregats de fer complir els drets humans al seu territori i de protegir la seua població. Tot el sistema internacional de protecció dels drets humans va ser creat com una forma de protecció subsidiària.

No obstant això, hi ha moments en què pareix clar que un Estat o no vol o no pot fer respectar els drets humans. En aquestes situacions, alguns Estats han intervingut en altres territoris per motius humanitaris. N'hi ha moltíssims precedents.

Intervencions històriques i relats humanitaris	
França i Regne Unit contra l'Imperi otomà	Opressió i matances de grecs (matança de Quios)
EUA vs. Espanya (1898)	Tirania espanyola a Cuba
Intervenció multinacional a la Xina (1900)	Prevenir els assassinats dels conversos xinesos pels bòxers
Ocupació britànica de l'Índia	Deessa Kali, assassinat de viudes
Ocupació de l'Àfrica	Prevenició de l'esclavatge

L'experiència històrica demostra que cal analitzar amb moltíssim escepticisme les intervencions humanitàries. Fins i tot encara que pogueren estar justificades, dictadures terribles, per exemple, a vegades fa més mal que bé i condemnen milions de persones a dècades de penúria i inestabilitat. Les Nacions Unides apostaren de forma decidida pel respecte quasi absolut a la sobirania dels Estats.

Tot i així, hi ha hagut ocasions que no intervenir, el genocidi de Ruanda, per exemple, ha suposat també un gran mal i la comunitat internacional s'ha plantejat fins a quin punt la sobirania és absoluta. El dilema el va plantejar Kofi Annan en els seus discursos de 2000. Pot ser que la seua consciència no estiguera tranquil·la que durant el genocidi a Ruanda ell era el responsable de les missions de pau de l'ONU.

En 2005, una conferència mundial va tractar de l'assumpte i va generar un nou protocol, R2P o *Responsibility to Protect*, que intentava respondre a la pregunta sobre quan i com la comunitat internacional podia intervenir. El principi és simple i consisteix a respondre a la pregunta: qui té la responsabilitat de protegir les poblacions? En primer lloc són els Estats, però si no ho fan o no poden fer-ho, correspondria a la comunitat internacional. La primera aproximació al concepte de R2P va ser molt ambiciosa i permetia inclús autoritzacions de la força regionals, per exemple en el context africà. L'ONU va limitar la idea i, per exemple, va continuar defensant que l'únic ús autoritzat de la força havia de ser aprovat pel Consell de Seguretat.

R2P. Elements requerits per a una intervenció humanitària en el marc de les Nacions Unides	
Causa justa	«Danys greus i irreparables als éssers humans, o de manera iminent».
Intenció correcta	La intenció principal de l'acció militar ha de ser prevenir el patiment humà. No pot respondre a intencions polítiques diferents.
Últim recurs	L'opció militar ha de ser l'última. Hi ha d'haver motius raonables que solament una acció militar solucionaria el problema.
Mitjans proporcionals	Els mitjans militars no poden ser desproporcionats.
Perspectives raonables	Les possibilitats d'èxit han de ser raonablement altes i ha de ser poc probable que les conseqüències de la intervenció militar siguin pitjors que les conseqüències de no intervenir.
Autoritat correcta	Consell de Seguretat de les Nacions Unides.

El concepte R2P és estimulant i ha motivat reflexions pertinents sobre com haurien de ser les intervencions, però, ha canviat res? A la pràctica el sistema internacional continua repetint els mateixos patrons.

Sobirania dels Estats	R2P
Ús de la força en casos de legítima defensa o autoritzada pel Consell de Seguretat.	Es passa de preguntar-se qui té el poder a qui té la responsabilitat. Es van obrir portes i es va definir com hauria de ser una intervenció humanitària sota el paraigües de l'ONU.

L'INFORME HIPPO I LES NOVES MISSIONS DE PAU A ÀFRICA

L'any 2014 Ban Ki Moon va establir un grup d'alt nivell independent sobre operacions de pau (en anglès HIPPO). En aquest grup es va emetre un informe que es va discutir en una Conferència Internacional a l'ONU el 2015. A la cimera l'administració nord-americana, especialment Joe Biden, es van implicar activament apostant per unes missions de pau amb múscul. En els darrers anys la missions de pau de l'ONU tenen mandats més fermes, que els permeten utilitzar la força i intervenir especialment per a protegir civils. L'ONU en particular ha estat cooperant amb la Unió Africana, els membres de la qual posen la majoria dels soldats a l'Àfrica.

Foto de l'operació MONUSCO, que té un mandat ferm i ha intervingut activament contra grups rebels al país. 29 de novembre de 2012

2. TRIBUNALS PENALS INTERNACIONALS AD HOC I MIXTOS

a. EL LLARG CAMÍ CAP A LA RESPONSABILITAT PENAL INTERNACIONAL

En 1870 l'internacionalista Gustave Moynier va demanar la creació d'una Cort Penal Internacional que òbviament es va quedar en una simple proposta, no era el moment ni el segle. Totes aquestes propostes estaven basades en la idea que els governants havien de respectar certs principis d'humanitat o de civilització, que bevien de les arrels cristianes i il·lustrades de les societats occidentals. No n'hi havia cap llista però certes polítiques, hi havia una certa unanimitat, no eren acceptables.

Bàsicament hi havia dues opcions: atacar els Estats culpables o els polítics responsables.

b. RESPONSABILITAT DE L'ESTAT

A les Nacions Unides s'ha treballat durant un temps sobre la responsabilitat dels Estats. El ponent Roberto Ago va proposar el concepte de crim internacional d'Estat en el projecte de codificació sobre la responsabilitat internacional. Era el famós article 19, que va aguantar vint anys abans de ser eliminat perquè els Estats no l'acceptaven. Es basava en el vell concepte del *crimina iuris gentium* contra la pirateria i delictes similars.

ARTICLE 19 (DESAPAREGUT)

1. El fet d'un Estat que constitueix una violació d'una obligació internacional és un fet internacional il·lícit si quin siga l'objecte de l'obligació internacional violada.
2. El fet internacionalment il·lícit resultant d'una violació per un Estat d'una obligació internacional tan essencial per a salvaguardar interessos fonamentals de la comunitat internacional que la seua violació està reconeguda com a crim per aquesta comunitat en el seu conjunt constitueix un crim internacional.
3. Sense perjudici de les disposicions del paràgraf 2 i de conformitat amb les normes de dret internacional en vigor, un crim internacional pot resultar, en particular:
 - a) D'una violació greu d'una obligació internacional d'importància essencial per a mantenir la pau i la seguretat internacionals, com la que prohibeix l'agressió;
 - b) D'una violació greu d'una obligació internacional d'importància essencial per a la salvaguarda del dret a la determinació lliure dels pobles, com la que prohibeix l'establiment o el manteniment per la força d'una dominació colonial;
 - c) D'una violació greu i a gran escala d'una obligació internacional d'importància per a salvaguardar l'ésser humà, com les que prohibeixen l'esclavatge, el genocidi, l'*apartheid*;
 - d) D'una violació greu d'una obligació internacional d'importància essencial per a la salvaguarda i la protecció del medi humà, com les que prohibeixen la contaminació massiva de l'atmosfera o de les mars.
4. Tot fet internacionalment il·lícit que no siga un crim internacional conforme al paràgraf 2 constitueix un delictes internacional.

C. RESPONSABILITAT PERSONAL DELS POLÍTICS

Des de l'Edat Moderna hi havia un cert consens entre les elits polítiques europees que els governants eren immunes i inviolables per part d'altres Estats. Inclús un «fora del sistema» com Napoleó va ser respectat i enviat a Santa Helena a l'exili quan va arribar al tron per segona vegada i era probablement responsable de centenars de milers de morts. Solament a Espanya, la Guerra del Francès va causar més morts que la Guerra Civil.

Després de la Primera Guerra Mundial, un conflicte mortífer, algunes veus importants eren partidàries de castigar els culpables del conflicte, en particular l'exkàiser Guillem II. No va prosperar la proposta, entre altres raons, perquè era familiar de la família reial britànica, literalment l'oncle Willie. Al final va acabar els seus dies exiliat als Països Baixos amb l'aquiescència dels vencedors. Tampoc no estava gens clar qui eren els culpables, tots els països europeus hi tenien alguna responsabilitat.

Seria després de la Segona Guerra Mundial que es van posar en marxa els tribunals de Tòquio i Nuremberg, que jutjarien els dirigents nazis. Els nazis no tenien contactes, eren odiats pels comunistes i les evidències en contra seua eren aclaparadores. Des de 1943, a Teheran, els aliats sabien que els jutjarien. Quan Alemanya es va rendir van empresonar als líders alemanys en 1945. Entre ells hi havia l'almirall Dönitz, cap d'Estat alemany quan va morir Adolf Hitler.

El procés de Nuremberg va suposar la creació dels conceptes de crim contra la pau, i contra la humanitat. Els crims de guerra ja existien. Poc després, producte de les evidències presentades a Nuremberg, i ja totalment conscients dels camps de concentració i d'extermini, es va aprovar la convenció contra el crim de genocidi en 1948.

Els Tribunals de Nuremberg van haver d'enfrontar-se amb diversos problemes legals. No estava clar que foren legals. Hi havia el problema jurídic, duríssim per a qualsevol penalista, que no hi havia cap crim internacional previ ni pena prevista i que era evident que eren tribunals *ad hoc* establerts per a jutjar a persones concretes. Si Alemanya haguera guanyat la guerra, a la banc s'hi haurien assegut Churchill, Truman i els generals aliats. Per a molts era simplement la justícia del vencedor i de fet va el judici va ser contra el feixisme en general. Tot i això, en defensa seua, cal indicar que els tribunals van realitzar un esforç seriós per evitar ser un instrument de venjança i no tots van ser condemnats. De fet, molts consideren que van massa suaus amb els nazis.

A favor	En contra
Hi havia un costum internacional consolidat. Va haver-hi garanties i el procés va ser just.	Justícia del vencedor. No hi havia ni lleis ni penes anteriors.

Usant el precedent de la Segona Guerra Mundial, als anys noranta es van crear tribunals específics de segona generació (Rwanda, Antiga Iugoslàvia) que també van funcionar *ad hoc*, sobre situacions concretes. També es van crear altres tribunals per a Cambodja i Sierra Leone. El Tribunal Penal per a l'Antiga Iugoslàvia, a través de les seves sentències, va avançar en el desenvolupament dels crims contra la humanitat desvinculant-los dels conflictes armats internacionals i el de Ruanda va abordar i aprofundir sobre el delicte del genocidi. Aquests tribunals van ser possibles per la desaparició de l'URSS i l'existència d'un cert esperit de cooperació. Els precedents de Nuremberg i Tòquio també van ser significatius. També va ser molt rellevant que l'opinió pública internacional i les elits mundials foren conscients dels crims que s'havien comès.

3. TRIBUNAL PENAL INTERNACIONAL

L'èxit relatiu dels tribunals *ad hoc* va conduir a la proposta de creació d'una Cort o Tribunal Penal internacional general⁴⁶. La idea era establir un sistema general aplicable a tots els països i a totes les situacions. Les negociacions varen ser complicades. Els Estats Units temia demandes polítiques sobre el seus soldats que operaven a l'exterior i demanava una aproximació poc ambiciosa. La resta d'Estats pensaven que això era un pas enrere i crearia un poble Potemkin, seria solament teatre.

L'Estatut de la Cort Penal Internacional va ser adoptat a Roma en 1999 i va entrar en vigor l'1 de juliol de 2002. Era un projecte molt ambiciós, però no deixa de ser natural, ja que la major part dels països del món no s'impliquen en política internacional de forma agressiva i encara que algunes de les seues polítiques siguen discutibles, sí que són defensables. El tractat ha estat ratificat per 123 països, però els Estats més poderosos i poblats del planeta no en són part. Les grans potències: USA, la Federació Russa, Turquia, Índia i Xina i la major part de la població del planeta no són part de la Convenció. La Cort Penal Internacional es pot entendre com una eina defensiva dels països petits en front dels grans.

La Cort Penal va començar a treballar immediatament i la primera ordre d'arrest es va emetre en 2005. La primera condemna va recaure sobre el líder rebel congolès Thomas Lubanga Dyilo per haver fet servir nens soldats.

L'Estatut de la Cort Penal Internacional consolida molts dels avenços que havien tingut lloc durant els tribunals *ad hoc*. Una de les claus de la seua existència és que ha de complementar, no substituir, l'acció dels Estats. La Cort Penal no actuarà excepte en el cas que l'Estat no pugui o no ho vulga fer.

ARTICLE 17 QÜESTIONS D'ADMISSIBILITAT

1. La Cort, tenint en compte el desè paràgraf del preàmbul i l'article 1, ha de resoldre la inadmissibilitat d'un assumpte quan: a) L'assumpte siga objecte d'una investigació o enjudiciament per un Estat que en tinga jurisdicció llevat que aquest no estiga disposat a dur a terme la investigació o l'enjudiciament o realment no ho pugui fer;

Pel que fa a la composició, la Cort està formada per jutges de diferents zones geogràfiques, i també inclou una disposició d'igualtat de gènere d'acord amb l'esperit del temps⁴⁷.

Les categories generals de crims que poden ser jutjats són els de genocidi, crims contra la humanitat, crims de guerra i agressió. No són gaire diferents dels que es van jutjar a Nuremberg. El crim d'agressió, bàsicament iniciar una guerra no legal, no estava clarament definit a l'Estatut fins a una esmena de 2010, al qual encara no s'han adherit més que un nombre limitat de països. S'ha intentat, sense èxit fins ara, incorporar-hi altres crims com el tràfic de drogues o les desaparicions forçoses.

La Cort començarà a actuar en tres situacions que en constitueixen els mecanismes d'activació. Pot ser sol·licitada per un Estat part de la Convenció, pel Consell de Seguretat o pel fiscal, que pot actuar per si mateix davant de les comunicacions que li arriben. Després d'investigar haurà d'acudir a la sala de qüestions preliminars, que l'haurà d'autoritzar per a obrir una investigació i iniciar el procediment. La petició del Consell de Seguretat es podria considerar un «ús de la força de baixa intensitat» que indicaria clarament les posicions de l'òrgan de l'ONU.

Consell de Seguretat	Petició d'Estat	Actuació del Fiscal
«Ús de la força de baixa intensitat»	Signant de la Convenció	Criteris d'admissibilitat

⁴⁶ Estatut de Roma de la Cort Penal Internacional. Adoptat a Roma el 27 de juliol de 1998, entrà en vigor l'1 de juliol de 2002. Actualment té dos protocols.

⁴⁷ Molta literatura internacionalista feminista ha incidit en el fet que els conflictes i les violacions de drets humans afecten de forma diferent homes i dones.

		Autorització confirmativa posterior del tribunal

Pel que fa a la competència, la Cort en té en els casos en què els fets tenen lloc al territori o l'acusat és nacional d'un Estat part. Un Estat que no és part de la Convenció podria acceptar la competència del Tribunal mitjanant una declaració oficial i expressa. Aquesta possibilitat es consideraria un gest de bona voluntat per part de l'Estat i també obri la porta a la participació del països no part. És una clàusula *d'opt-in* amb l'ànim de proporcionar vies d'entrada.

Un aspecte absolutament nou de l'Estatut és que per primera vegada, de manera clara en el marc del dret internacional públic des de l'Edat Moderna, no es reconeix la immunitat i la inviolabilitat dels càrrecs oficials. El primer cap d'Estat acusat va ser Omar Al-Bashir, del Sudan.

ARTICLE 27 IMPROCEDÈNCIA DEL CÀRREC OFICIAL. ESTATUT DE LA CORT PENAL INTERNACIONAL

1. El present Estatut serà aplicable per igual a tothom sense cap distinció basada en el càrrec oficial. En particular, el càrrec oficial d'una persona, siga cap d'Estat o de govern, membre d'un govern o parlament, representant elegit o funcionari de govern, en cap cas no l'eximeix de responsabilitat penal ni constitueix per motiu per reduir la pena.

2. Les immunitats i les normes de procediment especials que comporte el càrrec oficial d'una persona, d'acord amb el dret intern o el dret internacional, no obstant perquè la Cort exercisca la seua competència sobre aquesta.

DILEMES TERRIBLES

La Cort Penal Internacional constitueix o sembla que constitueix la fi d'un camí, però fins ara el seu funcionament ha estat molt difícil i s'ha d'enfrontar a molts dilemes. Un pas en fals i probablement es convertisca en irrellevant o comence a jugar a les lluites polítiques.

Encara que actualment no és el cas, la Cort va ser fortament criticada perquè gairebé tots els casos jutjats i investigats eren africans: estem davant d'un cas de racisme encobert? Hi ha una certa atenció selectiva cap a països relativament febles, que es poden intimidar o forçar fàcilment. És l'Àfrica l'experiment moral dels internacionalistes europeus i dels Estats Units? La Cort Penal Internacional no ha investigat què va passar a Sri Lanka, per exemple. La Cort sembla mirar cap al sud i ignorar l'est.

L'altra gran qüestió, més ètica que no jurídica, és si la Cort ha d'intervenir necessàriament. Des d'una perspectiva conseqüencialista, la justícia no porta necessàriament la pau i pot causar el mal de molts. Què passa si un país aprova una amnistia i entra en un procés de reconciliació nacional com el que va tenir lloc a Sud-àfrica? Aquells que manen solen preferir morir matant si senten que després seran jutjats i condemnats.

Per altra banda, si no es castiguen els crims, això constitueix una victòria moral de l'agressor i justifica els crims comesos. En aquest camp es pot distingir entre amnistia, un acte polític proactiu que implica perdó i una victòria moral de l'agredit, i impunitat, on és l'agressor qui triomfa. No sempre és fàcil diferenciar-les.

4. JURISDICCIÓ UNIVERSAL

Els Estats han reconegut la sobirania d'altres Estats, que inclou la competència per a jutjar el seus líders o ciutadans penalment si han comès un crim. Té jurisdicció també si ha sigut contra un dels seus nacionals, encara que el crim s'haja comès fora del seu territori. No solament és una qüestió de respecte a les lleis internacionals, sinó també de conveniència. Jutjar els nacionals d'altres estats penalment, amb molta més raó si son líders, és el camí cap a un conflicte. La idea de molts Estats és que són ells qui han de jutjar els seus criminals. En certa manera és com si acusaren d'un crim algú de la nostra família: primer nosaltres decidírem si és culpable i després l'entregaríem a la justícia.

La idea que els sobirans, caps d'estats i presidents de govern eren immunes i inviolables durant i després d'haver exercit el càrrec era la norma assumida. Per altra banda, els líders més polèmics solament deixaven els seus Estats si eren invitats i tenien certa seguretat. Tot va canviar quan Augusto Pinochet, antic dictador i

cap d'Estat de Xile, va decidir anar a Londres a operar-se en 1998. L'oportunitat va ser aprofitada per un creatiu i polèmic jutge espanyol, Baltasar Garzón, que va demanar-ne la detenció per la seua participació en crims internacionals que implicaven tortura i genocidi. L'ordre de detenció va ser executada i Augusto Pinochet es va trobar a Londres defensant la seua immunitat com antic cap d'Estat i també la seua innocència. Des de Xile, el govern de la Concertació es va trobar en una situació molt incòmoda: és possible que Pinochet estiguera implicat en la mort del pare del president Eduardo Frei Ruiz-Tagle, que també havia sigut president de Xile. La seua argumentació és que estaven defensant la sobirania xilena, no Pinochet. També es tenia molta por a un nou colp d'Estat per part dels militars. Després d'un procés llarg, al final la justícia britànica va permetre a Pinochet tornar a Xile per motius de salut. No obstant això, la victòria moral estava del costat dels demandants⁴⁸ i es va obrir el debat sobre la jurisdicció universal.

La jurisdicció universal permet als Estats o organitzacions internacionals reclamar jurisdicció penal sobre una persona sense que importe la seua nacionalitat o el territori on haja tingut lloc el delictes. No serien tots els crims, sinó només els més greus, els que activarien una «cerca i captura» universal. Es basa en la idea que algunes normes són obligatòries per a tothom i en tot lloc i moment. Seria el cas de la prohibició absoluta de la tortura o del genocidi.

La jurisdicció universal és una idea interessant pròpia d'una posició maximalista i essencialista defensora dels drets humans. Parla molt bé dels seus defensors i envia un missatge clar a tots el polítics del món, que ja no poden sentir-se segurs si cometem crims terribles. No obstant això, les dinàmiques polítiques són complexes i la jurisdicció universal ha sigut matisada per molts països. Els seus detractors parlen d'efectes col·laterals a considerar. En primer lloc, els dictadors que dubten o estan buscant un camí d'eixida abans de morir-se seran molt més reticents a cedir el poder, ja que «la porpra és la millor mortalla». Per altra banda, pot crear situacions d'indefensió per a alguns líders, ja que la jurisdicció universal pot ser usada per interessos polítics tant per jutges com per governs.

5. COMISSIONS DE LA VERITAT. EL CAS SUD-AFRICÀ

Encara que no siguem instruments jurídics, una altra eina poderosa per a defensar els drets humans són les comissions de la veritat. Ben gestionades, serien òrgans equànimes, no neutrals, encarregats d'esbrinar amb tota la veracitat possible el que ha passat. Són eines perilloses perquè moltes vegades aquestes comissions són la veritat del vencedor i potencialment poden buscar impulsar un relat, no una veritat. Per altra banda, una comissió punitiva, amb poders penals, pot tenir molt complicat arribar a la veritat ja els testimonis poden variar la seua versió. En la seua variant més extrema, aquestes comissions poden buscar també la reconciliació, que va un pas més enllà.

El cas més conegut és la Comissió de la Veritat i la Reconciliació (Truth and Reconciliation Commission, TRC) establida pel govern sud-africà de Mandela i que va començar a treballar en 1995. El prestigi internacional i també nacional del president conegut com a Madiba era immens. Era mundialment conegut des del anys vuitanta, quan estava a la presó de Robben Island, prop de la Ciutat del Cap, com a pres polític. Durant l'estada a la presó havia moderat enormement les seues posicions polítiques i havia après afrikaans, la llengua dels seus carcellers.

Quan va eixir de la presó era un home ancià que va ser elegit president de la nova Sud-àfrica. Com a president va indicar moltes vegades a la minoria blanca que no havia de tenir por, amb la famosa frase: *Wat is verby is verby* (El passat, passat està). Va incloure l'antic president F. W. de Klerk al govern, va mantenir els noms de les places i escultures afrikaners i inclús va visitar el fiscal que havia demanat per a ell la pena de mort, i la vídua de Hendrik Verwoerd, el pare de l'*apartheid*. Ho va poder fer perquè el seu capital polític era enorme.

⁴⁸ El general va viure els seus últims dies a Xile entre judicis. La immunitat li va ser retirada pel Senat del país.

El gest més conegut va ser probablement el seu suport a l'equip de rugbi, quasi tot blanc, a la Copa del Món de Rugbi del 1995, que va guanyar.

La Comissió era una trampa política de primer nivell. No pretenia castigar sinó crear un record públic del que havia passat. De Klerk pensava que es convertiria en una caça de bruixes. Les altres opcions eren judicis normals, com els de Nuremberg, reparacions econòmiques, una amnistia general o simplement no parlar, l'opció de De Klerk.

La Comissió va ser presidida per l'arquebisbe Desmond Tutu i tractaria de violacions greus de drets humans. Investigaren des de 1960⁴⁹ fins a la fi de l'*apartheid*. Tenien poders de recerca i podien convocar persones individuals, però no eren un tribunal. A canvi de la veritat es proporcionava l'amnistia.

Semblava que no funcionaria però l'octubre de 1996, cinc policies van demanar amnistia per seixanta assassinats i van contar el que havia passat. Van seguir altres membres dels cossos de seguretat. El tenebrós món del Consell de Seguretat de l'Estat va quedar exposat i van implicar l'antic president P. W. Botha, que no hi va acudir.

Els que pitjor es van comportar van ser els polítics. De Klerk va demanar disculpes però va excusar els crims a causa de males interpretacions, excessos de la policia o la situació del moment. El Congrés Nacional Africà (African National Congress, ANC) va veure a la Comissió descriure com ells havien comès assassinats, col·locat bombes, practicat la tortura i estrangulat opositors interns i externs. També van ser acusats del conflicte amb Inkhata. Thabo Mbeki, que seria successor de Mandela i defensor dels drets humans, va parlar de guerra justa, i que s'havia usat la violència com a últim recurs.

La Comissió va redactar el seu informe final el 1988. Indicava que Botha va iniciar un període de conducta criminal, també acusava l'ANC. Va enfadar a tothom. Tant De Klerk com Thabo Mbeki van intentar impedir la publicació de l'informe acudint al Tribunal Suprem. Tenien raó amb el seu descontent, ja que era demolidor. Concloïa que els esquadrons de la mort eren part de l'aparell del govern, que la tortura s'havia fet servir de forma significativa i s'havia condonat de forma tàcita. També s'havia fomentat la violència intertribal per les dues parts i feia arribar les responsabilitats fins als escalafons superiors de la cadena de comandament. L'ANC va sentir-se força agreujada ja que considerava que la seua causa era justa.

Desmond Tutu, arquebisbe sud-africà i president de la Comissió, declarà: «Reconciliation is not being about being cozy; it is not about pretending that things were other than they were. Reconciliation based on falsehood, on not facing up reality, is not true reconciliation and will not last.»

Al final no hi va haver una sensació d'èxit i moltes persones, sobretot la població blanca, eren molt escèptiques, però també es pot veure com una forma de teràpia de xoc per a purgar verins que han quedat dins. La veritat no porta la reconciliació, però sense veritat no hi haurà reconciliació.

Model judicial	Model de comissió
Violència unidireccional (un culpable relativament clar). Justícia i reparació. Neutralitat del tribunal. Procediment legalista. Dret a la defensa (a mentir, per exemple). Sentència. Penes de presó i monetàries.	Violència multidireccional (els culpables no són clars). Veritat i reconciliació. Equanimitat de la Comissió. Procediment flexible. Dret a la veritat. Normalment es concedeixen amnisties molt àmplies. Càstig reputacional.

⁴⁹ Massacre de Sharpeville.

1. PRECEDENTS A L'ONU FINS AL PACTE GLOBAL

Els drets humans varen ser concebuts principalment per a protegir les persones i els pobles de la tirania dels governants o dels Estats, que des del segle XIX bàsicament tenien el monopoli de la violència. Si un particular, persona física, o una entitat privada, persona jurídica, agredia o infringia un dret d'un altre particular, els Estats tenien les seues pròpies lleis i podien defensar-lo.

No obstant això, la realitat no sempre és tan senzilla. Els Estats en teoria tenen el monopoli de la violència i de les lleis, però a vegades les entitats privades, empreses però també sindicats, organitzacions civils o esglésies, poden tenir tant de poder, mesurat en forma de capacitat, que escapen a la seua jurisdicció. Durant els segles XVIII i XIX la Companyia anglesa de les Índies Orientals dominava un territori amb més de 300 milions d'habitants, tenia ingressos molt considerables i exèrcits propis.

L'ECONOMIA MORAL DE LA MULTITUD

És una errada pensar que en el passat les empreses operaven amb immunitat. La realitat és més complexa. Algunes polítiques de les companyies anglesa i holandesa de les Índies Orientals van provocar protestes d'esglésies i ciutadans. La més coneguda és el Motí del Te de Boston. En èpoques de carestia i pujada de preus, no era estrany que les masses atacaren o pressionaren els acaparadors. L'historiador Thomson va definir el fenomen com l'economia moral de la multitud.

Aquestes entitats privades o grups també poden haver capturat l'Estat o el seu govern. Per exemple, els propietaris de les empreses poden presentar-se a les eleccions i defensar els seus interessos des del parlament, poden pagar les campanyes electorals als partits polítics o simplement poden usar el seu *know-how* producte de la seua activitat per a marcar l'agenda política (tecnològiques com Google i Facebook o les farmacèutiques). Una altra possibilitat que les empreses usen és «votar amb els peus»: si el marc legal d'un país no els convenç o el clima social no és bo, l'empresa marxarà o no arribarà mai. Al segle XX, algunes empreses van estar implicades en cops a Cuba, Haití, el Zaire, Nicaragua, Guatemala i Xile.

Es parla sovint, a més, de portes giratòries. Això és una possibilitat, és clar, però també es pot dir que en realitat no són portes i que totes les persones que formen part de la classe política, les grans empreses, les càtedres de les universitats més prestigioses, els caps de l'exèrcit i els comandaments de la policia formen part del mateix grup social.

Tesi dual (i optimista)	Tesi de les elits (pessimista)
Govern i empreses són dos grups diferents. Les empreses usen els càrrecs per a comprar polítics i manipular la dinàmica política sabotejant la democràcia.	Són tots del mateix grup. Només que estan en diferents estaments (seguretat, aparells de propaganda, política, economies dependents de la legislació estatal i organismes internacionals).
Teoria del mèrit (èxit polític, empresarial, acadèmic).	Cooptació.
Formes d'escapar al control estatal i incomplir els drets humans	
Capturar l'aparell de govern (legalment o il·legalment). Capacitat econòmica / tecnològica insubstituïble. Operant en diferents legislacions, operar en el país més lax.	

Un cas peculiar és el de les empreses multinacionals. Per una banda, són empreses i el seu capital l'aporten uns accionistes que busquen la major rendibilitat possible. Per l'altra, el seu poder i capacitat econòmica depenen que fabriquen productes o proporcionen un servei que siga valorat. Com més rendibilitat tinga l'empresa, més pujaran de preu les accions. Una anàlisi superficial considera que tot és una qüestió de cost (total i variable) i benefici però els empresaris saben que hi ha més coses: la percepció de l'empresa (si és bona, *goodwill*, si és roïna, *badwill*) és molt rellevant a l'hora de generar rendibilitat.

Les empreses multinacionals tenen una capacitat suficient per a operar en països on els costos són més baixos (mediambientals, matèries primeres, salaris, seguretat laboral). Una altra manera d'abaixar els costos és encarregar parts del procés productiu, subcontractar-les, a empreses locals. Les empreses multinacionals

durant les dècades dels seixanta, setanta i vuitanta tendien a no mirar i si el producte arribava al preu acordat, baratíssim, tot era correcte. El problema és que els periodistes també podien viatjar i descobriren que les condicions en algunes d'aquestes subcontractes eren terribles. Si les condicions no són bones, com ara menors cosint pilotes amb les dents, això generarà un problema monumental de relacions públiques, *badwill*, que farà baixar el preu de les accions. Per altra banda, podem suposar que els directius i els accionistes no són necessàriament dimonis i poden tenir en compte consideracions ètiques.

Tesi economicista	Teoria del <i>goodwill</i>	Teoria ètica / constructivista
Relació de causalitat positiva (encara que menor) entre respecte als drets humans i beneficis econòmics.	El respecte als drets humans genera <i>goodwill</i> i augmenta el valor de l'empresa (enfocament proactiu). No respectar-los genera <i>badwill</i> .	Algunes empreses fins i tot poden plantejar-se reduir la seua rendibilitat per augmentar la dels <i>stakeholders</i> (els interessats).
Teoria keynesiana dels salaris d'eficiència (més alts).	Teoria del valor de les accions.	

A l'ONU el respecte dels drets humans per les empreses no va estar a l'agenda fins a finals del segle XX. Probablement, l'esdeveniment que va marcar l'inici del camí és la tragèdia de Bophal, que va mostrar que els sistemes de responsabilitat civil nacionals no eren suficients.

En 1984 a la ciutat de Bophal, una ciutat de l'Índia d'uns 900.000 habitants, va tenir lloc una fuga de gas. L'empresa que gestionava la planta era Union Carbide India Ltd (UCIL) i la companyia mare o matriu era Union Carbide Corporation, amb seu als Estats Units. Com el nom indica, la connexió era evident.

El 2 de desembre de 1984 va tenir lloc la fuga. Durant els següents tres dies van morir entre 7.000 i 10.000 persones, es parla també de fins a 25.000. Sembla que hi va haver uns 560.000 afectats pels gasos, que van patir tota mena de danys, des de lleus a molt seriosos. A més, va tenir lloc una contaminació ambiental aèria, a banda dels aqüífers. UCIL no tenia prou patrimoni per a compensar tots els afectats. Aquests no tenien la capacitat de demandar l'empresa als Estats Units, així que l'Índia va aprovar una llei per la qual es va convertir en *parens patriae* i va portar el cas als Estats Units. Sembla que moltíssims advocats nord-americans van viatjar ràpidament a l'Índia per a oferir els seus serveis.

La demanda als Estats Units es basava en la idea que el dret de responsabilitat civil de l'Índia (*tort law*) no proporcionaria un remei efectiu. L'altre argument era que les connexions entre la companyia mare i la subsidiària eren evidents (per exemple, en seguretat). No van tenir èxit. El jutge Keenan, el 12 de desembre de 1986, va desestimar la demanda sobre la base del principi *forum non conveniens*. L'assumpte era competència de la judicatura índia.

El cas de Bophal va deixar clar que feia falta alguna mena de coordinació internacional que estudiara l'actuació de les empreses multinacionals. Fins aleshores, solament la societat civil o les entitats privades havien intervingut mitjançant protestes, pressió política, vagues o manifestacions. Als anys seixanta, per exemple, César Chávez, als Estats Units, va organitzar els llatinoamericans de la indústria del vi a Califòrnia. Ralph Nader va organitzar campanyes contra General Motors, Saul Alinsky contra Eastman Kodak, etc.

Als anys setanta hi va haver protestes contra la implicació de la ITT al cop d'Estat a Xile contra Allende, contra les inversions estrangeres a Sud-àfrica i, més tard, contra les condicions de la mà d'obra a les fàbriques de Nike i GAP. A la dècada dels noranta, les ONG van acusar empreses extractives, com TEXACO (Amazones) i UNOCAL (operant a Birmània / Myanmar). En 2013 va tenir lloc el desastre de Rana Plaza (Bangladesh), en la indústria tèxtil, on van morir 1134 persones. A un nivell individual, el líder sindical, escriptor i candidat al Nobel Ken Saro-Wiwa, de Nigèria, que protestava contra la indústria Shell al seu país, va ser assassinat en 1995. Les grans ONG polítiques, com ara Amnistia Internacional i Human Rights Watch, van començar a abordar l'assumpte de les empreses.

2. ELS PRINCIPIS RECTORS SOBRE LES EMPRESES I ELS DRETS HUMANS: POSADA EN PRÀCTICA DEL MARC DE LES NACIONS UNIDES PER A «PROTEGIR, RESPECTAR I REMEIAR»

El gran pas dins de l'ONU per a abordar el problema va començar durant l'època de Kofi Annan, que va demostrar ser un excel·lent *headhunter* i va incorporar al seu equip d'assessors prestigiosos professors universitaris. En el cas de les empreses multinacionals, l'encarregat va ser John Gerard Ruggie⁵⁰, professor a Harvard i també a la Universitat de Colúmbia (Nova York), mort recentment. Se'l pot enquadrar dins del liberalisme i del constructivisme⁵¹.

Col·laboradors de Kofi Annan			
Professor Ruggie	Professor Alston	Professor Sachs	Mary Robinson
Empreses	Desaparicions	Economia, desenvolupament	Alt Comissionat de Drets Humans

L'any 2005 es va crear el mandat del representant especial del secretari general de Nacions Unides sobre drets humans i empreses. En juny de 2008, després de tres anys d'investigacions i àmplies consultes amb governs, empreses, sindicats, organitzacions de la societat civil i experts per a identificar els estàndards i les pràctiques existents, el representant especial va presentar al Consell de Drets Humans l'anomenat Marc «Protegir, Respectar i Remeiar» al qual el Consell va prestar el suport de manera unànime mitjançant la resolució 8/7⁵².

John Gerard Ruggie, parlant del seu mandat, sostenia que els Principis eren el començament d'un camí i que no hi ha una bala d'argent per a solucionar el problema. Els Estats eren com espectadors en un partit de tenis, les ONG volien un tractat internacional i les empreses apostaven per l'autoregulació i el voluntarisme. Afirmava també que els Principis, com que havien sigut adoptats per consens, serien més efectius i s'evitarien acusacions d'imposició cultural. Les més complicades de convèncer van ser les ONG, que volien alguna mena de instància judicial internacional. Les empreses van ser molt més fàcils. Els Estats, per la seua part, estaven nerviosos sobre l'inici de la conversa⁵³. No estaven segurs si havien d'empènyer les empreses més enllà de la Responsabilitat Social Corporativa (Corporation Social Responsibility, CSR).

El 16 de juny de 2011, el Consell de Drets Humans de les Nacions Unides va adoptar per consens la resolució 17/4 mitjançant la qual feia seus els Principis Rectors sobre les Empreses i els Drets Humans (Principis Rectors).

Els Principis són aplicables a tots els Estats i a totes les empreses, tant transnacionals com d'altres, amb independència de la mida, sector, ubicació, titularitat i estructura. No creen obligacions legals noves. És a dir, no creen noves obligacions de dret internacional ni tampoc limiten les obligacions jurídiques que un Estat haja assumit o aquelles a què estiga subjecte de conformitat amb les normes de dret internacional en matèria de drets humans. Finalment, els Principis han d'aplicar-se de manera no discriminatòria, parant particular atenció als drets i les necessitats dels individus integrants de grups o poblacions amb un alt risc de vulnerabilitat o marginalització, i els diferents riscos als quals s'enfronten homes i dones .

⁵⁰ 18 d'octubre del 1944 - 16 de setembre del 2021.

⁵¹ Conferència: <https://www.youtube.com/watch?v=_UjdBGg0Fd0>

⁵² Informe del representant especial del secretari general de les Nacions Unides sobre drets humans i empreses (A/HRC/17/31).

⁵³ La Xina va estar present a les discussions. Acceptaven els Principis sobre empreses estrangeres a Xina, sobre empreses xineses a l'estranger però no sobre empreses xineses a la Xina. El govern xinès està preocupat pels desastres però també per les connexions amb els drets civils i polítics.

Els Principis es basen en 3 pilars:

PROTEGIR (ESTATS)

La idea és que és el deure de l'Estat protegir els drets humans. Sembla obvi si parlem en context de l'ONU, amb el principi de sobirania. Ho fa a través de les seues lleis, les seues polítiques i la investigació dels casos que tenen al seu territori. Per altra banda, cada Estat ha de vigilar que les seues empreses multinacionals complisquen els estàndards internacionals i els drets humans.

RESPONSABILITAT (EMPRESSES)

El segon gran apartat aborda la responsabilitat empresarial de respectar els drets humans. La idea és que s'ha aplicar la diligència deguda per a evitar infringir els drets dels altres i evitar o prevenir les conseqüències negatives sobre els drets humans d'una activitat empresarial. Les empreses no poden tapar-se els ulls i han de conèixer com funcionen les seues subcontractes. La idea és que les empreses facen avaluació d'impactes reals i potencials.

REPARACIÓ (ESTATS I EMPRESSES)

No hi ha dret si no hi ha remei; en cas contrari, solament són suggeriments. Els Principis de l'ONU parlen de l'accés a reparació si no es respecten aquests drets. Els Estats han de permetre remeis efectius per a reparar els danys (judicials, administratius o legislatius). Els mecanismes no judicials han de ser legítims, accessibles, predictibles, compatibles amb els drets, equitatius i transparents. Amb les empreses s'hi ha de treballar a través del diàleg i la participació. Es posa molt èmfasi en els mecanismes no judicials.

Sobre aquest punt, els Principis han rebut crítiques. En molts casos, hi ha molts desequilibris de poder i no sempre es pot reclamar en igualtat de condicions. Els Estats tècnicament poden prendre mesures però en molts estats no ho fan per conveniència, no volen molestar l'empresa, o perquè les empreses han capturat el legislatiu o les ONG. Normalment, una vegada una empresa accedeix a les peticions demanarà a les ONG que hi col·laboren. Cada ONG ha optat per un camí o un altre. La col·laboració pot ser simplement una pantalla de fum. Aleshores, les víctimes estaran perdudes. El cas més típic seria el d'un Estat que no vol que una empresa multinacional es retire del territori.

Els principis no parlen d'altres jurisdiccions. Tampoc no es parla de com un Estat pot evitar que les seues empreses infringisquen els drets humans a l'estranger.

ONG a l'atac	ONG dins de l'empresa
Pressió corporativa (cartes, parlar amb superiors..). Atac a la reputació. Atac al finançament, preu de les accions. Pressió sobre la cadena de subministrament. Acció directa (vagues per exemple...).	Vigilància des de dins. Recomanació de bones pràctiques. Vies de diàleg entre empresa i treballadors.
L'empresa es pot marxar. Violència contra els treballadors i sindicalistes. L'empresa es pot arruïnar.	Aparició d'oportunistes. Venda de l'ideal. Millores cosmètiques.

3. ELS PLANS D'ACCIÓ NACIONAL: ESPECIAL REFERÈNCIA AL PLA ESPANYOL

L'Estat espanyol va aprovar un Pla d'Acció Nacional per a aplicar els Principis Rectors de les Nacions Unides sobre Empreses i Drets Humans al 2017⁵⁴. La idea era mostrar el compromís de l'Estat espanyol, en aquells moments governava el Partit Popular. La idea també era treballar l'assumpte al Congrés i al Senat. El pla recolza les empreses que incorporen els principis rectors a les estratègies d'empresa. També buscava animar les que no ho hagen fet.

El Pla abordava els dos pilars estatals (Protegir, Reparar) i apostava per estratègies de promoció i sensibilització. Els mecanismes són la col·laboració amb entitats com la UE, l'ONU, la OIT o la OCDE; també la col·laboració amb les empreses i l'establiment d'un sistema d'incentius. Així mateix, el Pla insisteix en la formació del personal exterior, la inclusió de clàusules de drets humans i la informació a les empreses sobre com respectar el drets humans al exterior. Finalment, també parla de generar informes i guies de bones pràctiques, especialment per a les reparacions.

Com que el Pla és molt poc específic, es considera que s'ha de actualitzar. L'enfocament és interministerial i es forma una Comissió de Seguiment del Pla dins del trimestre posterior a la seua aprovació⁵⁵.

4. CAP A UN INSTRUMENT JURÍDICAMENT VINCULANT

En 2013 l'Equador, amb 84 Estats darrere, va proposar la creació i l'adopció d'un tractat internacional, vinculant, que proporcionés «protecció, justícia i reparació». Moltes ONG van donar suport a la creació d'aquest tractat, així com al Consell de Drets Humans. És relativament normal ja que moltes ONG consideraven els principis insuficients i molts Estats no tenien en alta estima les empreses multinacionals. Conseqüentment, es va establir un Grup de Treball Intergovernamental amb el mandat d'elaborar aquest tractat. El moviment va impactar molts Estats i també moltes empreses multinacionals.

Sobre com ha de ser aquest tractat, hi ha diverses opinions. El professor Ruggie era escèptic i sostenia que és molt complex un tractat internacional general i que necessàriament perdria eficàcia. Sí que es podrien generar tractats sobre temes més concrets. Si es fera, potser entrarien en conflicte amb la OIT. Ell era més partidari d'una aproximació suau.

Una altra qüestió, com en tants tractats internacionals, és com es faria complir. En principi els drets humans ja han d'estar protegits. Si es volguera dur a terme, caldria crear una jurisdicció extraterritorial. Actualment és impossible que els Estats acceptaren un tribunal internacional que poguera jutjar sobre les activitats internacionals de les seues multinacionals.

⁵⁴ Proposició no de Llei sobre Responsabilitat Social Corporativa i Drets Humans, en què s'insta el Govern a avançar, mitjançant diverses actuacions, en matèria d'empreses i drets humans. 4 d'abril de 2013. Estratègia Espanyola de Responsabilitat Social de les Empreses. Consell de Ministres, 24 d'octubre de 2014

⁵⁵ Hi participaran el Ministeri de la Presidència, Ministeri d'Affers Exteriors i de Cooperació, el Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social, Ministeri d'Energia, Turisme i Agenda Digital, Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat, Ministeri d'Hisenda i Funció Pública, Ministeri de Justícia i el Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. La Comissió podrà decidir incloure altres ministeris a les seues reunions. Es podrà convidar les reunions l'Oficina del Defensor del Poble, que tindrà veu però no vot.

Tema 8

**COOPERACIÓ INTERNACIONAL AL
DESENVOLUPAMENT: ORIGEN I EVOLUCIÓ**

1. POBRESA I DESENVOLUPAMENT

Què és la pobresa? Què significa viure en un país subdesenvolupat? Són termes comuns que no sempre s'utilitzen d'una manera precisa. En general, quan es parla de pobresa s'usa d'una forma objectiva i significa que les condicions de vida no són bones. Per altra banda, els conceptes de desenvolupament i subdesenvolupament enfoquen el problema des d'un punt de vista subjectiu o sobre el potencial. Per exemple, si parlem d'un punt de vista objectiu, un emperador romà seria pobre perquè no tenia accés a una atenció sanitària adequada, la seua esperança de vida era molt limitada però en ser la persona més rica i poderosa de l'imperi, podem suposar que gaudia de tots els luxes i atencions possibles de l'època.

Pobresa / Riquesa	Subdesenvolupament / Desenvolupament
Xifres brutes, com esperança de vida, educació, etc.	Es compara amb el potencial de la persona, la regió o el país. També es pot fer la comparació amb altres persones, grups socials o països.

a. LA POBRESA OBJECTIVA

Si optem per la primera opció, hem de reconèixer que la humanitat ha passat la major part de la seua existència al planeta en unes condicions que sota els paràmetres actuals només podem considerar com a extrema pobresa. Avui dia les considerariem terrorífiques i pot ser que en el futur consideren terrorífiques les nostres. Una persona d'aquí a dos-cents anys podria preguntar-se com podíem suportar viure solament fins als 75-85 anys.

Fins als segles XVIII-XIX, la major part dels éssers humans vivien unes vides dures on amb prou feines i molt esforç aconseguien posseir alguns béns materials: parlem del 90-95% de la població. Només unes minories, com els reis, emperadors o els més rics s'escapaven d'aquesta situació, encara que seguien patint les mateixes malalties i problemes que els seus coetanis. Un poc com avui dia: les persones més riques del planeta pot ser que tinguen més qualitat de vida i béns materials però la seua educació i esperança de vida no és molt superior a la d'una persona de classe mitjana d'un país ric.

La diferència en preu no sempre reflecteix la diferència real

Un dels quadres més tendres de Diego de Velázquez és el del príncep Felip Prósper, a qui va retratar amb molt pocs anys. Moriria poc després. El seu trist destí mostra com les diferències de preu pot ser que no reflecteixin les diferències de qualitat del servei rebut. Segur que el príncep va rebre les millors i més cares atencions, però no eren tan diferents que les que podria haver rebut una persona més humil. Passa el mateix amb molts béns. Les diferències de preu entre un viatge en primera i tercera en avió són molt més grans que la diferència de qualitat. Passa igual amb molts béns i serveis, per exemple els restaurants de luxe: els preus no sempre mesuren bé les diferències reals.

Príncipe Felip Prósper (Kunsthistorisches Museum), 1658

Tot va començar a canviar a partir del segle XVIII i la Revolució Industrial. A curt termini, la revolució va tenir perdedors, sobretot els infants, i guanyadors. A llarg termini, les condicions de vida van millorar per a tothom i els beneficis d'aquesta revolució es van expandir a diferents ritmes a tot arreu del planeta. Tot i això, el

creixement econòmic sovint no ha sigut capaç de seguir el ritme de creixement de la població i molts éssers humans del planeta viuen en la pobresa o en l'extrema pobresa. Es calcula que avui dia gairebé 800 milions de persones al món es veuen afectades per la fam. Són moltíssimes, solament una persona és massa, però percentualment són moltes menys que en el passat, en què la immensa majoria de la humanitat vivia vides curtes, dures i amenaçades per la fam.

Perspectives sobre la població	
Pessimista o Malthusiana	Optimista
Si la població creix més de pressa que l'economia hi haurà conflictes socials, migracions i no se solucionarà el problema de la pobresa. A més, causa problemes mediambientals. Aquesta posició es posicionaria contra la immigració excessiva.	El creixement poblacional pot ser causa del creixement econòmic ja que la població jove és més activa i dinàmica. Més població significa més creativitat humana i progrés. Segons avança l'educació, el creixement poblacional es modera.

b. LA POBRESA RELATIVA

Una altra forma de contemplar la desigualtat és de forma comparativa. No tenien les mateixes condicions de vida el serfs esclaus a l'Europa oriental que els camperols de Flandes retratats per Brueghel el Vell. El romans, encara que les seues vides eren duríssimes, tenien millors condicions de vida, sobretot els ciutadans, que els pobles anomenats bàrbars. De totes formes, les diferències en el passat, encara que podien ser molt grans en alguns casos puntuals, no eren gaire grans i podien dependre de molts factors no necessàriament econòmics, com el clima, l'orografia, la productivitat de la terra, les pandèmies o les possibilitats de comunicació.

Entre els factors no econòmics rellevants, podem citar l'existència o no de violència. En un món on els recursos eren molt escassos, la temptació d'agredir, furar o sotmetre els altres era molt intensa. Part de la prosperitat romana en comparació amb els altres pobles es pot atribuir al fet que era un poble agressiu i extractiu.

El canvi va tenir lloc durant la Revolució Industrial, quan es va produir el que s'ha anomenat la gran divergència. Les diferències, que existien, es van fer enormes. Els ciutadans del països que es desenvolupaven, les classes mitjanes incloses, tenien una renda i educació que solament tenien els més rics del països no desenvolupats. Fins i tot eren més alts, ja que estaven més ben alimentats. A més, com que també tenien una capacitat militar superior i, per tant, d'exercir la violència, podien imposar les seues condicions.

Desenvolupament o riquesa objectiva	Desenvolupament comparat
• Millora de les condicions de vida • Molts indicadors objectius (esperança de vida, educació, accés a bens, seguretat, renda etc.). • Es pot aconseguir seguint vies internes o de forma depredadora. • Passat – les condicions de vida tenien molt a veure amb molts factors. • Present – els factors econòmics són més importants.	• En aquest cas es mesura l'èxit en comparació amb la resta. • En totes les èpoques, excepte potser a la prehistòria, hi hagut diferències entre pobles i també dins de les mateixes societats. No obstant això, els factors no econòmics tenien un pes molt important. • Passat – comparativament parlant, les diferències no eren tan notables. • Present – des del segle XVIII, es va iniciar la gran divergència i les diferències són molt notables.

Els economistes parlen de la Frontera de Possibilitat de Producció, que és la quantitat màxima de productes i serveis que pot generar una economia si usa de la forma més eficient possible tots el seus recursos. Un país desenvolupat en produiria gairebé el màxim, un país menys desenvolupat n'estaria més allunyat per alguna raó, estructural o conjuntural. Per exemple, una potència estrangera podria drenar part de la seua producció perquè en té el control militar; la corrupció o el mal govern també en podrien ser factors importants.

c. ÉS TOT ECONOMIA, ÉS TOT PRODUCTES I SERVEIS?

Quan es parla de pobresa, normalment els principals temes són la renda per càpita, l'habitatge i l'esperança de vida, que són elements o trets que es poden mesurar objectivament. No obstant això, en economia des del segle XIX es parla i es defensa la teoria subjectiva del valor i marginalisme. Moltes persones o països poden valorar elements intangibles com la seua cultura, religió, vida familiar o comunitària o felicitat en general. Els economistes també reconeixen que el treball té un cost d'oportunitat, l'oci. És per això que les dades dures que apareixen als informes internacionals no sempre reflecteixen tota la realitat.

d. LES CAUSES DE LA POBRESA / SUBDESENVOLUPAMENT

Per què un país no arriba al seu màxim potencial? Quines en són les causes? Tenim casos de països en zones molt difícils i sense gaires recursos, com el Japó, que s'han desenvolupat, i d'altres amb molt de potencial i recursos que no ho han aconseguit. Els economistes i polítics sovint han reflexionat sobre les causes de la pobresa. El seu gran somni seria trobar la bala d'argent màgica que permetia solucionar aquest problema.

Pobresa no natural	Pobresa natural
• Sobrevingut (malaltia). • Causat per un agent intern o extern (trampa o <i>drain theory</i>).	• La idea és trobar la fórmula del creixement.

Alguns autors consideren el subdesenvolupament com una malaltia amb diversos símptomes⁵⁶. Les plagues del subdesenvolupament són la pobresa generalitzada, que es tradueix en alta mortalitat infantil, la baixa renda i malalties com la sida. El subdesenvolupament també implica inestabilitat política, creixement demogràfic ràpid, desplaçaments de població, fugida de cervells, problemes mediambientals i, en definitiva, un escàs ritme econòmic. Des d'aquest punt de vista hi pot haver instruments que minoren els efectes terribles del subdesenvolupament. No obstant això, no estem segurs de si els símptomes són també les causes. Tenim pobresa infantil perquè són pobres o som pobres perquè tenim pobresa infantil?

Jeffrey Sachs, un dels brillants professors universitaris reclutat per Kofi Annan durant la dècada dels noranta, ha comparat la pobresa amb una malaltia⁵⁷. Segons la seua opinió, la solució de la pobresa és diferent a cada país i requereix un diagnòstic diferenciat, com fan els metges amb els pacients quan no saben com és la malaltia. Considera que la pobresa no és natural. És a dir, cada país hauria de ser ajudat de manera diferenciada i específica depenent de les seues circumstàncies. És difícil no estar d'acord amb aquesta tesi. Per a aquest autor, les possibles causes de les pobreses poden ser la pobresa mateixa (el parany de la pobresa), les males polítiques econòmiques, la insolvència financera del govern, algun aspecte de la geografia del país, la mala governança⁵⁸, les barreres culturals i les relacions polítiques i de seguretat.

Sobre la corrupció / mala governança	
Tesi optimista	Tesi pessimista
El poder corromp. Necessitem institucions saludables i democràtiques. Tesi republicana. Corol·lari: millorar la governança.	Si un no es corromp, no arriba al poder. La corrupció (entesa com a favors) és un mecanisme polític de les elits per a arribar al poder i mantenir-s'hi. La diferència entre les democràcies i dictadures és que en les democràcies s'ha de comprar l'electorat (és molt més car). Corol·lari: els polítics no han de tocar el diners.

⁵⁶ Requeijo, Jaime: (2017) *Economía mundial*. McGraw-Hill. Madrid.

⁵⁷ Sachs, Jeffrey: (2015) *La era del desarrollo sostenible*. Planeta, Barcelona. El diagnòstic diferencial el feien servir la dona de Jeffrey Sachs i metges televisius, com House M.D.

⁵⁸ La corrupció no ho explica tot, però. Sovint s'utilitza com a excusa per a negar-se a donar l'ajuda que cal.

EL PES DE LES RELACIONS INTERNACIONALS

Sobre els factors i els símptomes de la pobresa, els experts hi estan relativament d'acord, encara que no està clar quines són les causes i quines les conseqüències. La discussió i el debat internacional rau en quin pes va tenir i té l'acció exterior.

Els economistes o polítics més crítics sostenen que l'imperialisme, el neoimperialisme i, en general, l'acció exterior dels Estats dominants és una causa determinant de la pobresa. No serien Estats pobres, sinó empobrits perquè els Estats rics drenen les seues riqueses: és la teoria del drenatge, vampírica o *drain theory*. Aquesta idea és particularment forta a Llatinoamèrica, on moltes persones entenen que una part dels seus problemes econòmics ve de la riquesa robada durant l'època colonial. Aquestes idees entren en oberta contradicció amb altres tesis que sostenen que els imperis colonials van tenir efectes positius i civilitzadors: el llibre *Empire*, de Niall Ferguson, va precisament en aquesta línia⁵⁹.

D'altres valoren la influència exterior com a important i la combinen amb causes endògenes, i després hi ha un grup relativament important que incideix en el fet que els països rics no han col·laborat tant com haurien pogut i bàsicament han ignorat els pobres durant el seu desenvolupament. Durant l'imperialisme senzillament van supeditar els interessos de la colònia als seus propis i gairebé tots els processos de descolonització van ser ràpids, precipitats i, per dir-ho curt, els països imperialistes van abandonar les colònies a la seua sort.

Tesis sobre la pobresa

Tesi dels Estats empobrits	Tesi de la pobresa amb causa endògena	Barreja d'elements endògens i exògens	Tesi de l'abandonament
L'imperialisme i l'acció exterior dels països rics van condemnar a la pobresa molts Estats als quals van drenar els recursos.	Els imperis, especialment el britànic, van aportar més que van restar. Factors climàtics, culturals, de relleu, històrics etc.	La major part dels autors van en aquesta línia.	Els països rics no van causar la pobresa però bàsicament van impedir-ne el desenvolupament subordinant els seus interessos als de la metròpoli i els van abandonar a la seua sort.
Factors que impedeixen o alenteixen el creixement (també poden ser entesos com conseqüències)			
Naturals Relleu, malalties, fauna, clima ⁶⁰ .	Econòmics Falta de capital físic i/o capital humà. Falta d'estalvi. Depredacions d'altres Estats.	Polítics Mala governança. Violència.	Culturals Discutible, però algunes idees i pràctiques culturals poden suposar un problema (per exemple, la marginació de les dones).

ELS COSTOS IMPERIALS. EREN RENDIBLES LES COLÒNIES?

La teoria del drenatge era i és molt popular, però hi més elements a prendre en compte. Com va afectar als països dominadors la possessió de colònies? La resposta no és tan clara. Amb excepcions, l'Índia la més important, les colònies eren molt cares de dominar, requerien moltes despeses dels eraris públics i eren quasi

⁵⁹ Crec que és un bon autor però en aquesta opinió pareix que és massa voluntarista amb l'Imperi britànic.

⁶⁰ Amb l'excepció del canvi climàtic i els efectes mediambientals, aquest tret no poden ser entesos com a conseqüències.

totes deficitàries. Hem de pensar en el cost de mantenir una guarnició militar mínimament motivada a milers de quilòmetres de distància. I aleshores, per què?

Es poden explicar les colònies en termes de prestigi nacionalista, *small splendid wars*, que permetien a alguns polítics reforçar el seu poder. Una altra raó era que els beneficis anaven a les elits extractives dels països dominadors. El pobre reservista que era enviat al Sàhara no obtenia cap benefici, pensem en la Setmana Tràgica de Barcelona de 1909. L'imperi beneficiava l'empresari que podia crear una xarxa d'exportació-importació monopolista gràcies a aquest pobre soldat. Aquests empresaris, fortunes imperials, formaven *lobbies* i pressionaven el govern per a enviar exèrcits a les colònies. Els exèrcits espanyols que van ser enviats a Amèrica per a recuperar les colònies van ser sol·licitats i finançats pels comerciants monopolistes de Cadis. A la resta del país, Amèrica senzillament no importava.

Una altra fet que sustenta aquesta tesi és que les independències van ser molt positives per a les potències dominadores. Espanya va tenir el primer, i probablement l'únic, superàvit de la seua història després de la independència de Cuba. El Regne Unit i França van tenir problemes socials, però no econòmics, després de la pèrdua de les colònies.

2. DE LA DESCOLONITZACIÓ AL MOVIMENT DE PAÏSOS NO ALINEATS

a. L'IMPERIALISME

A la dècada de 1920 el món estava dominat pels europeus, el Estats Units i, en menor mesura, el Japó, d'una manera o altra.

La forma més «lleugera» de dominació pot definir-se com l'imperialisme liberal. Molts països, en teoria independents, havien hagut que signar tractats internacionals que els obligaven a obrir les fronteres als productes del país més desenvolupats. Per descomptat, per a les elits liberals dels Estats Units, el Regne Unit, França o Alemanya el lliure comerç era el camí cap al progrés. Tots coneixien la tesi de David Ricardo sobre els avantatges comparatius i molts potser creien sincerament en les virtuts civilitzadores del lliure comerç. No obstant això, les teories pures no sempre sobreviuen al xoc amb la realitat i a nivell pràctic els productes dels països imperialistes, barats i de millor qualitat, van ofegar moltes indústries incipients que potser haurien tingut èxit. No està clar que hagueren funcionat altres opcions, ja que el proteccionisme tampoc no és una solució màgica.

Els tractats de lliure comerç negociats / imposats, a la pràctica, suposaven que el país signants renunciaven a la possibilitat de posar aranzels i als ingressos que suposaven. En alguns casos, aquests tractats eren amb una potència concreta, que tenia preferència, i en d'altres, com el cas de la Xina, es van repartir el pastís amb la famosa política de portes obertes. En el cas de molts països, els tractats de lliure comerç també incloïen altres clàusules que donaven privilegis als comerciants que actuaven en aquestes regions. Per això s'han conegut com a tractats desiguals. Dins dels països que van viure aquesta situació hi ha els de Llatinoamèrica, Tailàndia i el més conegut, la Xina.

L'imperialisme liberal també es podia traduir en acords amb el país mitjançant els quals una empresa estrangera podia explotar algun recurs. És el cas espanyol amb l'empresa Rothschild i les mines de Riotinto, a Huelva.

La segona forma de dominació es pot anomenar protectorat o mandat. En aquest cas, els regnes o països també eren independents però eren protegits (protectorats) per una potència concreta: el paternalisme és el relat dominant. El famós escriptor britànic Rudyard Kipling va escriure el poema *La càrrega de l'home blanc*, que explicava per què era el deure, la càrrega, dels blancs portar la civilització a altres regions.

Take up the White Man's burden— Send forth the best ye breed— Go bind your sons to exile To serve your captives' need; To wait in heavy harness On fluttered folk and wild— Your new-caught, sullen peoples, Half devil and half child. Take up the White Man's burden— In patience to abide, To veil the threat of terror And check the show of pride; By open speech and simple, An hundred times made plain. To seek another's profit,	Extracte del poema <i>White's man burden</i>, de R. Kipling Rudyard Kipling és el gran escriptor de l'imperialisme britànic. Va viure a l'Índia i a les seves obres es tracten temes imperials que avui dia són certament polèmics. Tot i això, algunes de les seues novel·les, com <i>Kim</i>, donen una visió del país amable i positiva. El 1899 va escriure un poema en el qual animava els Estats Units a assumir les seues responsabilitats a les Filipines, advertint sobre el preu que haurien de pagar. El va titular <i>la Càrrega de l'home blanc</i>. El poema es va fer cèlebre i va suscitar comentaris positius i també moltes reaccions en contra, especialment d'aquells que s'oposaven a l'imperialisme, que eren molts.

En aquest cas, el grau d'autonomia del governant local era molt baix i, a la pràctica, qualsevol mesura d'alta política havia de consultar-la amb l'ambaixador de la potència protectora, la qual no deixava que altres països hi intervingueren. El protectorat implicava lliure comerç i, normalment, l'establiment d'una guarnició per a vigilar el líder local, protegir l'ambaixador i també impedir la intervenció d'altres països. Les potències protectores afirmaven estar desenvolupant el regne o zona protegida, però a la pràctica, els interessos de la metròpoli s'imposaven sempre. Els protectorats normalment s'establien després d'una crisi de deute del regne implicat, és el cas d'Egipte. Després de la Primera Guerra Mundial, els protectorats estaven fora d'època i van ser substituïts per mandats, que conferien a una potència el control d'un territori per a conduir-lo a una futura independència. Els mandats van ser atorgats a França i el Regne Unit.

Abans de 1919	1919 – 1945	1945 -
Protectorat.	Mandats (aura de la Societat de Nacions).	Fideïcomisos. «Neomandats»?

El tercer nivell de dominació podem posar-lo en les colònies de domini directe, en les quals l'autoritat era directament un governador de la metròpoli. És el cas de l'Àfrica subsahariana, de Vietnam o d'Algèria. Les colònies dominades directament eren molt costoses per a la potència dominant i suposaven una càrrega per a l'economia del país. Requerien guarnicions, comprar voluntats locals, mantenir l'ordre i crear institucions governamentals. Solament se'n beneficiaven les empreses que obtenien recursos i els seus accionistes. Els britànics van optar per un model de mínima intervenció, mentre que França va optar per un model molt més intervencionista, com a Vietnam i a Algèria.

	Funcionaris colonials 1939	Milions (població)
Nigèria britànica	1315	20
Congo Belga	2384	9,4
Àfrica Equatorial francesa	887	3,2
Àfrica Occidental francesa	3660	15

El quart nivell de domini se situa en les colònies de poblament, en les quals una part molt substancial de la població era molt similar a la de la metròpoli. És el cas de Nova Zelanda, Austràlia, Canadà, Sibèria o els Estats

Units. També podem citar el cas de Corea, Manxúria o Taiwan, que van rebre moltíssima població japonesa. En aquestes situacions la població podia aconseguir l'autonomia, com ara els *dominions* britànics, i defensava molt millor els seus interessos que la resta de colònies. També eren més lleials, tenien menys costos i el seu creixement econòmic va ser similar. El problema sorgia quan una població important d'origen europeu convivia amb una població local important (Algèria, Sud-àfrica).

Domini liberal	Mandats	Colònies de domini directe	Colònies de poblament
Més suau. La idea és imposar / promoure el lliure comerç en els productes on guanya el dominant i mantenir el proteccionisme en els altres.	Creats per la Societat de Nacions. ONU – Territoris fiduciaris.	Estratègies de minimització de costos. Els moviments independentistes varen augmentar-ne els costos.	Expulsió o extermini dels nadius. Neteja ètnica (avui dia és un crim internacional).
Avui dia és més complicat.	Hui en dia es parla de neomandats. Perspectiva neopaternalista.		

b. LES COLÒNIES

Encara que és difícil extraure'n pautes generals, la dominació colonial és difícil de qualificar com a positiva. És veritat que l'imperialisme va crear xarxes i que els països dominats es van beneficiar de la tecnologia dels dominadors però sempre van ser els últims a l'hora de rebre'n els guanys. Les potències imperialistes a penes hi invertiren i les infraestructures creades estigueren subordinades a les economies d'exportació de recursos, com enuncia la teoria del drenatge.

També va ser poquíssima la inversió en capital humà. Solament una minoria molt escassa va poder rebre una educació tècnica i organitzativa adequada. Probablement van ser els missioners, amb la seua pròpia agenda, és clar, els únics que feren un esforç educatiu conscient i filantròpic. Tant a l'Àsia com a l'Àfrica es van crear moltíssimes institucions educatives privades, normalment religioses, que van servir de bressol dels líders de la independència. Un dels pares de la Declaració Universal dels Drets Humans, Charles Malik, es va educar a la Universitat Americana de Beirut.

Institucions educatives d'alt nivell fora d'Europa

Els missioners, protestants i catòlics, varen fundar nombroses institucions educatives a l'Àfrica, l'Amèrica del sud i Àsia. El Peking Union Medical College va ser fundat en 1921. Algunes d'elles evolucionaren i es convertiren en institucions molt prestigioses. Poden ser vistes, i ho són, com una manifestació de l'imperialisme cultural. El llibre d'Edward Said *Orientalisme* és una bona mostra d'aquesta tesi. Per altra banda, també es poden entendre com un intent sincer d'entendre i comunicar-se amb els nous móns.

Imatges d'Internet. Intenció didàctica i demostrativa

La dominació occidental del món, a més de política, militar i econòmica, també va ser cultural. Occident tenia un aura de superioritat moral i ideològica que era molt difícil de trencar. La idea era que l'èxit occidental estava molt relacionat amb la seua cultura (laica o religiosa) i amb les seues institucions⁶¹. Les grans masses de l'Àfrica i d'Àsia varen ser relativament immunes a aquest fenomen i la seua vida no va canviar gaire, però l'aura de superioritat va afectar les elits, que van desenvolupar identitats híbrides. El cas de Gandhi és molt clar: va estudiar dret a Londres i era part de la casta dels comerciants. El contacte amb Occident també va posar en

⁶¹ Avui dia es pensa que la superioritat occidental era tecnològica i militar.

contacte les elits dels territoris dominats amb el nacionalisme i el socialisme, que serien claus a l'hora de plantejar la idea de la independència.

c. EL CAS JAPONÈS. LA SEGONA GUERRA MUNDIAL I EL COL·LAPSE DELS IMPERIS

El Japó era un Estat molt popular entre tots els crítics amb l'imperialisme, ja que havia aconseguit desenvolupar-se i signar tractats en règim d'igualtat amb les potències occidentals, el primer amb el Regne Unit, en 1902. Participà a la Primera Guerra Mundial al costat dels vencedors, i a la Conferència de Versalles. A la Societat de Nacions intentà incloure una clàusula d'igualtat racial, que va ser rebutjada. Era un exemple i un referent per a molts (l'Imperi otomà, Iran o la Xina). Des del Japó es va desenvolupar una ideologia panasiàtica que defensava el paper d'Àsia i el lideratge japonès⁶².

En 1941 Japó va atacar per sorpresa els Estats Units, els Països Baixos i l'Imperi britànic. Durant els primers mesos va derrotar els països imperialistes i va ocupar gran part del Pacífic. En 1942, la guarnició britànica de la poderosa fortalesa de Singapur es va rendir. Les Filipines, Vietnam i Indonèsia van ser ocupades. Els asiàtics ara podien veure els dominadors presoners i en retirada. L'ocupació japonesa va ser, en molts aspectes, molt dura, però va obrir la porta a les independències, ja que va trencar l'aura de superioritat i també totes les estructures de govern dels occidentals a Àsia. Després d'acabar-se la Guerra Mundial al Pacífic, en agost de 1945, s'obriria la primera onada de les independències.

d. DESCOLONITZACIÓ VS. INDEPENDÈNCIES

Les grans potències imperials, el Regne Unit i França, van acabar el conflicte complement esgotades. Les dues altres potències, l'URSS i els Estats Units, eren, almenys nominalment, antiimperialistes i no estaven disposades a mantenir amb la seua economia o la seua sang els imperis d'altres.

Per altra banda, els costos eren inassumibles i la població no estava predisposada a aventures imperials. A les famoses eleccions de 1945 els britànics van haver d'optar per mantenir l'imperi de la mà de Churchill, l'heroi, o l'estat del benestar proposat pels laboristes d'Atlee. La derrota de Churchill, vista d'aquesta manera, no va ser tan sorprenent. L'opinió pública occidental i els grans grups no estatals, sindicats i esglésies, eren conscients del sentiment d'opressió dins de les colònies i hi estaven a favor.

No obstant això, les poblacions i les elits als països dominats no estaven disposades a esperar el permís dels dominadors i van iniciar processos d'empoderament ocupant els ressorts del poder. Encara que no hagueren volgut, les independències eren imparables. La primera va ser la de les Filipines, la més important va ser la de l'Índia, que va tenir lloc en 1948. Per això, molts autors no parlen de descolonització, sinó d'independències. Probablement l'esdeveniment més simbòlic va tenir lloc a la ciutat indonèsia de Bandung en 1955, on els líders del nous països varen deixar clara la idea de «no més complexos».

El procés va ser traumàtic. Encara que a vegades es compare una independència amb un divorci, si les connexions socials i culturals són intenses la metàfora més apropiada podria ser l'amputació. Els països occidentals van optar per marxar ràpidament i evitar tot els costos econòmics, culturals i polítics que suposava una transició ordenada a la independència. El Regne Unit va abandonar tan ràpidament Palestina (Israel) i el subcontinent indi que se'l pot acusar d'haver sigut una de les causes del conflicte.

Els nous països van nàixer amb una altíssima inestabilitat i en mig de la lluita ideològica entre el món capitalista i comunista. També van heretar la violència endèmica que va quedar de la Segona Guerra Mundial. Fins i tot suposant que les potències occidentals s'hagueren retirat de forma ordenada, racional i pacífica, els nous

⁶² No tot era lluminós ja que Japó també es va comportar com una potència imperialista agredint la Xina en 1894-1895, i ocupant Corea i Taiwan. El panasianisme té molta mala fama, amb raó, i avui dia no és viable. No obstant això, tant el panarabisme com el panislamisme o el panafricanisme tenen proponents.

països tenien moltíssims reptes per a superar. Aquests problemes anaven des de qüestions geogràfiques a problemes polítics i culturals, per exemple, la qüestió religiosa al subcontinent indi. També havien de triar el seu camí polític. Podien optar per mantenir les elits tradicionals, monarquies, o optar per models més moderns de tipus socialista i, en menor mesura, liberals. Econòmicament el problema més seriós, i encara ho és, va ser la falta de capital físic i de fons i també els problemes de capital humà. És veritat que s'havien creat elits durant l'imperialisme, però faltaven moltíssims tècnics i experts (metges, buròcrates, enginyers etc...).

Solament tenien dos punts a favor. Podien optar per una de les dos superpotències i intentar aconseguir fons i ajudes, cedint part de la seua independència política, i també tenien la possibilitat d'expropiar les empreses i propietaris occidentals amb l'argument, de pes, que la seua propietat no era legítima.

Durant aquesta etapa els Estats Units primer, en 1947, i després Europa, quan es va recuperar de la guerra, van començar a enviar fons a les antigues colònies. L'ajuda estatal estatunidenca normalment anava destinada a reforçar el poder de les elits favorables als Estats Units. Per exemple, a la Xina va enviar moltíssima ajuda al general Chiang Kai-shek, que es va gastar en comprar voluntats dels seus generals. L'ajuda i els fons privats es van canalitzar mitjançant les empreses, institucions educatives i missions que encara quedaven.

Passats els anys, els americans van dissenyar plans més sofisticats. L'economista Walter Whitman Rostow va dissenyar el model del *take off*, que pretenia haver descobert un camí progressiu al desenvolupament. La primera fase era una reforma agrària, acompanyada de mesures educatives i sanitàries. Una vegada tingueren èxit, el país començaria a volar, s'enlairaria. L'enlairament o *take off* era la gran idea de l'administració Kennedy i de l'Aliança per al Progrés amb Llatinoamèrica, que es va llançar en 1961.

Problemes i oportunitats			
• Problemes geogràfics. • Problemes d'inestabilitat política. • Problemes de capital humà. ○ Noves elits – ocupen el poder. • Falta de capital i fons per a obtenir bens d'equip • Dos models de desenvolupament: ○ Capitalista – no anava més enllà de copiar el models occidentals. ○ Comunista – imitació de l'URSS (s'ignoraven el costos humans i econòmics, la propaganda soviètica no permetia conèixer la veritat). • El fons feien falta per a comprar voluntats i ocupar el poder. Una forma ràpida d'aconseguir fons era expropiar les empreses i propietaris occidentals.			
Diferents propostes de desenvolupament			
Ajuda militar amb certa ajuda econòmica	Via socialista (URSS) al desenvolupament	Via socialista (xinesa) al desenvolupament	Model <i>take off</i> o model EUA al desenvolupament
Ajuda militar a la Xina (fracàs), Grècia, Turquia, etc.	Inversió en indústria pesada (model soviètic).	Comunes, reforma agrària. Programa de salts: gran salt endavant.	Sanitat i educació + reforma agrària.

La percepció durant les dècades de 1950 i 1960 era que una vegada hagueren superat l'opressió occidental, els nous països independents podrien prosperar i convertir-se en països rics. És la gran idea de la Conferència Panasiàtica de Bandung (Indonèsia) en 1955. En general, el model socialista va tenir més èxit que el liberal i quasi tots els països intentaren planificar el camí cap a la prosperitat. Els països més importants van ser l'Índia, liderada per Nehru (socialisme democràtic, 1947-1964), i la Xina, liderada per Mao (socialisme democràtic, 1947-1975).

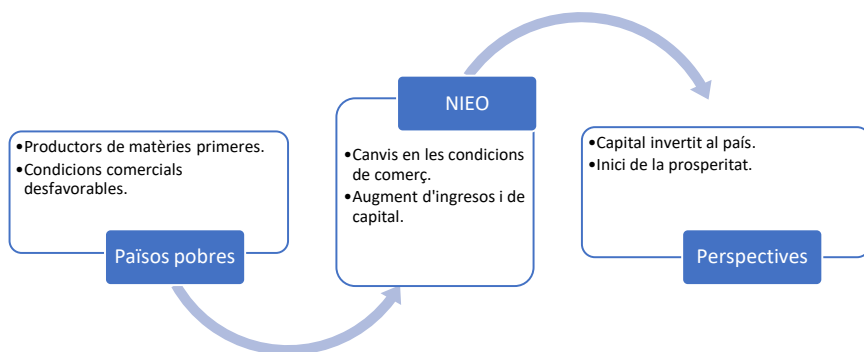
Aquesta prosperitat no va arribar, de fet, el fenomen va ser just el contrari. Europa i els Estats Units van viure l'extraordinària etapa de creixement que Hobsbawm va anomenar els anys daurats, mentre que molt pocs dels nous països van créixer. Les distàncies no es van reduir, sinó que, al contrari, van augmentar.

Els tres camins en les primeres etapes de les independències		
Camí proteccionista	Formació de càrtels	Nacionalitzacions
Protegir amb aranzels contra els productes occidentals. No van poder generar una indústria competitiva pròpia.	El més conegut, la OPEP, que va tenir un cert èxit (és un producte de demanda inelàstica). En la resta de productes d'exportació, les condicions de comerç no van ser tan favorables.	Molt polèmiques i van ser contraproductes. Van espantar la inversió estrangera.

3. EL NOU ORDRE ECONÒMIC INTERNACIONAL. LA MIRADA AL COMERÇ

En la dècada de 1970, el països nous ja eren molt més nombrosos que els antics i hi havia un cert descontent sobre com estaven evolucionant algunes economies regionals. La pobresa era endèmica en moltes zones i la independència no hi havia posat fi. La sensació, real, era que les diferències havien augmentat. No s'entenia gaire bé com era possible, ja que les antigues colònies tenien gran quantitat de matèries primeres que eren necessàries per a l'economia mundial. Per això, el primer enfocament internacional per les Nacions Unides d'aquest problema va ser comercial.

En 1964 es va reunir la Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament. Els seus promotors eren el Grup dels 77⁶³. La idea era aconseguir millor condicions comercials, que permetrien acumular capital, invertir i iniciar l'enlairament cap al desenvolupament. Conseqüència directa de la Conferència va ser la creació de la UNCTAD, que és l'òrgan permanent de l'ONU que depèn de l'Assemblea General i tracta de qualsevol problema que afecta els països en desenvolupament.

En 1974, des de les Nacions Unides es va aprovar una resolució de l'Assemblea que parlava del Nou Ordre Internacional⁶⁴ (en anglès, New International Economic Order, NIEO), que era un conjunt de propostes dels països en desenvolupament per a unes noves relacions internacionals econòmiques que havien de posar fi al

⁶³ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).

⁶⁴ Declaració per a l'establiment d'un Nou Ordre Econòmic Internacional i el seu programa d'acció (1.5.1974). Vegeu també: Carta de drets i deures econòmics dels estats de l'Assemblea General de les Nacions Unides.

colonialisme econòmic i a la dependència. L'esperit era *trade not aid*. El NIEO implicava canvis en el comerç, la indústria i l'agricultura, així com transferències de tecnologia.

L'Informe Brandt (1980), redactat per Willy Brandt (excanceller alemany), que havia tingut un paper rellevant en el desgel de les relacions entre les dues Alemanyes, va analitzar la situació. El tema de l'informe eren el colonialisme econòmic que es considerava que existia, i també apostava per l'autodeterminació econòmica, sobretot dels recursos naturals, que es va traduir en nacionalitzacions. També preconitzava l'estabilització de preus de les matèries primeres, o *commodities*. Demanava un acord internacional i un fons per a l'estabilització. L'informe també era molt crític amb el comerç internacional i demanava canvis en les condicions de comerç o *terms of trade*. Igualment, defensava una reducció d'aranzels al països en desenvolupament i l'eliminació d'altres obstacles comercials i la reforma del sistema de Bretton Woods. La idea era que el creixement econòmic i el mercat eren molt més útils que l'ajuda al desenvolupament i la filantropia.

Mesures

- Codi de Pràctiques Empresarials (no vinculant). Adoptat en 1980.
- Resolució de l'ONU sobre el dret al desenvolupament en 1986.
- Fons Comú per als Productes Bàsics (1989). Seu a Amsterdam.
- Participació dels països en desenvolupament en la Ronda de Tòquio i de l'Uruguai.
- L'any 2000 la UNCTAD i el fons comú van iniciar un nou marc de cooperació.

El nou ordre internacional es va enfrontar a molts problemes. Va ser rebutjat per liberals i liberals llibertaris, sobretot perquè a la pràctica suposava la nacionalització dels recursos en alguns països. També va ser molt criticat el control de preus. Ronald Reagan, d'acord amb la seua visió de l'economia, s'hi va oposar a Cancún en 1981. El més socialistes i intervencionistes criticaren la falta d'ambició de les mesures.

4. NOUS PARADIGMES DE DESENVOLUPAMENT DES DE LA POSTGUERRA FREDA. DISCIPLINA PRESSUPOSTÀRIA I CONSENS DE WASHINGTON

Durant la dècada de 1980 van tenir lloc les crisis de deute i el món va descobrir els problemes que patia l'URSS. En 1991, l'URSS va desaparèixer i va haver-hi un sentiment d'eufòria entre els partidaris del lliure mercat. Durant la dècada dels setanta, la crisi del petroli i el fenomen de l'estagflació havia desprestigiats els economistes keynesians, que van perdre el lideratge econòmic davant d'economistes de l'oferta, com Milton Friedman i el ja ancià Friedrich Hayek. Alhora, alguns països, sobretot d'Amèrica, s'havien endeutat de forma considerable i no podien pagar els préstecs perquè el preu de les seues exportacions havia disminuït. En 1982 Mèxic anuncià que no podia pagar, fet que va generar una crisi financera.

En 1988 l'economista John Williamson va usar el terme *consens de Washington* per a descriure les reformes estàndard proposades pel FMI, el Banc Mundial i el Departament del Tresor dels Estats Units. El terme s'ha fet servir de forma genèrica per a descriure els postulats del capitalisme «neoliberal». Les mesures consensuades, que no ho eren tant, van ser:

- Política fiscal amb disciplina, evitar grans dèficits fiscals.
- Despesa pública centrada en punts clau (educació, sanitat, infraestructures) davant de subsidis indiscriminats.
- Reforma tributària (ampliar la base, però tipus impositius marginals moderats).
- Tipus d'interès determinats pel mercat.
- Tipus de canvi competitiu.
- Liberalització del comerç (eliminació o reducció d'aranzels o restriccions).
- Eliminació de les barreres a la inversió estrangera.

- Privatització d'empreses estatals.
- Desregulació, amb algunes excepcions (seguretat).
- Protecció de la propietat, seguretat jurídica.

El rebuig al consens de Washington pot ser que fora exagerat, però sí que és cert que durant les dècades dels noranta i la primera dècada del 2000 pareix haver tornat una certa nostàlgia del colonialisme i una aposta per millorar la gestió dels països pobres des de les institucions internacionals. Historiadors com Niall Ferguson, polítics com Condoleezza Rice o polítics com Stephan Krasner pensaven que amb certes institucions gestionades de forma correcta, es podia eixir de la pobresa. S'ha parlat d'un sistema de neomandats, la vella càrrega de l'home blanc ha sigut substituïda per una altra càrrega. A la pràctica, els organismes internacionals van adquirir un més que notable control sobre algunes qüestions polítiques i moltes qüestions econòmiques del països que volien ajudar.

En 1995, l'Acord General sobre Comerç i Aranzels va ser substituït en 1995 per la OMC, que ha continuat la seua política de reducció d'aranzels, encara que amb un èxit limitat.

5. DELS OBJECTIUS DEL DESENVOLUPAMENT DEL MIL·LENNI ALS ODS

El secretari general de l'ONU, l'egipci Butros-Ghali, va proposar des del seu càrrec la celebració d'una sèrie de cimera internacional per a afrontar els nous reptes. Aprofitant el canvi de segle, va tenir lloc a la ciutat de Nova York, en setembre de l'any 2000, la Cimera del Mil·lenni. El gran canvi en aquesta trobada és que ara l'enfocament era holístic: els objectius de drets humans i de desenvolupament econòmic estaven indissolublement units.

En aquesta cimera, representants de 189 estats, entre els quals 160 caps d'estat i de govern, recordaven els compromisos adquirits als noranta i signaven la Declaració del Mil·lenni, que tenia vuit grans objectius. Per a fer-los més comprensibles i accessibles per la gent més humil, també es van presentar amb imatges.

	Objectius	Indicadors
1. ERRADICACIÓ DE LA POBRESA	Reduir a la meitat, entre 1990 i 2020, la proporció de persones que pateixen gana. Reduir a la meitat, entre 1990 i 2015, la proporció de persones els ingressos de	1.1 Proporció de la població amb ingressos inferiors a 1 dòlar per dia segons la paritat del poder adquisitiu (PPA). 1.2 Coeficient de la bretxa de pobresa. 1.3 Proporció del consum nacional que correspon a la cinquena part més pobra de la població.

DRETS HUMANS I COOPERACIÓ INTERNACIONAL

	les quals són inferiors a un dòlar amb vint-i-cinc cèntims diaris. Aconseguir plena ocupació productiva i feina digna per a tothom, incloent-hi joves, i a més rebutjar rotundament el treball infantil.	1.4 Taxa de creixement del producte intern brut per persona ocupada. 1.5 Taxa de població ocupada. 1.6 Proporció de la població ocupada amb ingressos inferiors a 1 dòlar per dia segons la paritat del poder adquisitiu. 1.7 Proporció de la població ocupada total que treballa per compte propi o en un negoci familiar. 1.8 Infants menors de 5 anys amb pes inferior al normal. 1.9 Proporció de la població que no assoleix el nivell mínim de consum d'energia alimentària.
2. EDUCACIÓ PRIMÀRIA UNIVERSAL	Assegurar que en 2021 els adults de qualsevol lloc siguin capaços de completar un cicle complet d'ensenyament.	2.1 Taxa neta de matriculació a l'ensenyament primari. 2.2 Proporció d'alumnes que comencen el primer grau i arriben al darrer grau de l'ensenyament primari. 2.3 Taxa d'alfabetització de les persones entre 15 i 24 anys, dones i homes.
3. IGUALTAT ENTRE ELS GÈNERES	Que hi haja igualtat entre els gèneres en l'educació terciària i quaternària per a l'any 2020, i en tots els nivells mínims que hi pugui haver. Existència d'equitat entre persones, igual que tracte igualitari en feines o activitats diàries.	3.1 Proporció de nenes i nens a l'ensenyament primari, secundari i superior. 3.2 Proporció de dones amb llocs de treball remunerats al sector no agrícola. 3.3 Proporció d'escons ocupats per dones als parlaments nacionals.
4. MORTALITAT INFANTIL	Reduir la mortalitat en menors de 5 anys almenys en dues tercers parts.	4.1 Taxa de mortalitat de nens menors de 5 anys. 4.2 Taxa de mortalitat infantil. 4.3 Proporció de nens d'1 any immunitzats contra el xarampió.
5. MORTALITAT MATERNA	Reduir en tres quartes parts, entre 1990 i 2015, la mortalitat materna. Aconseguir l'accés universal a la salut reproductiva. Reduir la taxa de mortalitat materna. Més proporció de parts amb assistència de personal sanitari especialitzat. Educació sexual per a decidir, anticonceptius per a no avortar.	5.1 Taxa de mortalitat materna. 5.2 Proporció de parts amb assistència de personal sanitari especialitzat. 5.3 Taxa d'ús d'anticonceptius. 5.4 Taxa de natalitat entre les adolescents. 5.5 Cobertura d'atenció prenatal (almenys una consulta i almenys quatre consultes). 5.6 Necessitats insatisfetes en matèria de planificació familiar.
6. VIH/SIDA	Haver aturat i començat a reduir la propagació del VIH-sida en 2015. Aconseguir, per a 2010, l'accés universal al tractament del VIH-sida per a totes les persones que ho necessiten. Haver aturat i començat a reduir, en 2015, la incidència de la malària i altres malalties greus.	6.1 Prevalença del VIH en les persones entre 15 i 24 anys. 6.2 Ús de preservatius en la darrera relació sexual d'alt risc. 6.3 Proporció de la població entre 15 i 24 anys que té coneixements amplis i correctes sobre el VIH-sida. 6.4 Relació entre l'assistència escolar de nens orfes i la de nens no orfes entre 10 i 14 anys. 6.5 Proporció de la població portadora del VIH amb infecció avançada que té accés a medicaments antiretrovirals. 6.6 Incidència i taxa de mortalitat associades a la malària. 6.7 Proporció de nens menors de 5 anys que dormen protegits per mosquiteres impregnades d'insecticida i proporció de nens menors de 5 anys amb febre que reben tractament amb els medicaments contra la malària adequats. 6.8 Incidència i taxa de mortalitat associades a la tuberculosi. 6.9 Proporció de casos de tuberculosi detectats i curats amb el tractament breu sota observació directa.
7. SUPORT DEL MEDI AMBIENT	Incorporar els principis del desenvolupament sostenible a les polítiques i els programes nacionals per a reduir la pèrdua del medi ambient. Haver reduït i haver alentit considerablement la pèrdua de diversitat biològica en 2010. Reduir a la meitat, en 2015, la proporció de persones sense accés sostenible a	7.1 Proporció de la superfície de terres coberta per boscos. 7.2 Emissions de diòxid de carboni (totals, per càpita i per cada dòlar del producte intern brut [PPA]) i consum de substàncies que apripen la capa d'ozó. 7.3 Proporció de poblacions de peixos que estan dins d'uns límits biològics segurs. 7.4 Proporció del total de recursos hídrics utilitzats. 7.5 Proporció de zones terrestres i marines protegides. 7.6 Proporció d'espècies en perill d'extinció.

	l'aigua potable i als serveis bàsics de sanejament. Haver millorat considerablement, en 2020, la vida d'almenys 100 milions d'habitants de barris marginals.	7.7 Proporció de la població amb accés a fonts d'aigua potable millors. 7.8 Proporció de la població amb accés a millors serveis de sanejament. 7.9 Proporció de la població urbana que viu en barris marginals.
8. ASSOCIACIÓ MUNDIAL PER AL DESENVOLUPAMENT	Desenvolupar més un sistema comercial i financer obert, basat en normes, previsible i no discriminatori. Atendre les necessitats especials dels països menys avançats. Atendre les necessitats especials dels països en desenvolupament sense litoral i els petits estats insulars en desenvolupament (mitjançant el Programa d'Acció per al Desenvolupament Sostenible dels Petits Estats Insulars en Desenvolupament i els resultats del vint-i-dosè període extraordinari de sessions de l'Assemblea General). Encarar de manera integral els problemes del deute dels països en desenvolupament amb mesures nacionals i internacionals perquè el deute siga sostenible a llarg termini. En cooperació amb les empreses farmacèutiques, proporcionar accés als medicaments essencials als països en desenvolupament a preus accessibles. En cooperació amb el sector privat, donar accés als beneficis de les noves tecnologies, especialment les de la informació i les comunicacions.	8.1 AOD (Assistència oficial per al desenvolupament) neta, en total i per als països menys avançats, com a percentatge de l'ingrés nacional brut dels països donants del Comitè d'Assistència per al Desenvolupament de l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmics (CAD/OCDE). 8.2 Proporció del total d'AOD bilateral i per sectors que els donants del CAD/OCDE destinen a serveis socials bàsics (ensenyament bàsic, atenció primària de la salut, nutrició, aigua potable i sanejament). 8.3 Proporció de l'AOD bilateral dels donants del CAD/OCDE que no està condicionada. 8.4 AOD rebuda pels països en desenvolupament sense litoral en proporció al seu ingrés nacional brut. 8.5 AOD rebuda pels petits estats insulars en desenvolupament en proporció al seu ingrés nacional brut. 8.6 Proporció del total d'importacions dels països desenvolupats (pel seu valor i excepte armaments) procedents de països en desenvolupament i països menys avançats, admeses sense pagar drets. 8.7 Aranzels mitjans aplicats pels països desenvolupats als productes agrícoles i tèxtils i les peces de vestir procedents de països en desenvolupament. 8.8 Estimació de l'ajut agrícola dels països de la OCDE en percentatge del producte intern brut. 8.9 Proporció d'AOD destinada a fomentar la capacitat comercial. 8.10 Nombre total de països que han assolit el punt de decisió i nombre total de països que han assolit el punt de culminació de la Iniciativa a favor dels països pobres molt endeutats (acumulatiu). 8.11 Alleugeriment del deute compromès d'acord amb la Iniciativa a favor dels països pobres molt endeutats i la Iniciativa multilateral d'alleugeriment del deute. 8.12 Servei del deute com a percentatge de les exportacions de béns i serveis. 8.13 Proporció de la població amb accés sostenible a medicaments essencials a preus accessibles. 8.14 Línies de telèfon per cada 100 habitants. 8.15 Abonats a telèfons mòbils per cada 100 habitants. 8.16 Usuaris d'Internet per cada 100 habitants.

El plantejament dels objectius del mil·lenni era conseqüencial i no causal⁶⁵. Foren criticats per massa ambiciosos i generalistes, també que parlaven de percentatges i no de números absoluts.

No obstant això, l'ONU va iniciar la Campanya del Mil·lenni, que tenia el lema «Sense excuses». La Campanya pretenia promoure la participació social i la voluntat política. Al Sud va intentar la mobilització de recursos interns, que els Estats prioritzaren la despesa pressupostària cap als ODM i enfortir els drets humans i la democràcia. Al Nord, als països rics, la campanya es va centrar en la necessitat de més quantitat i qualitat d'AOD adreçada a assolir els ODM, i també va intentar que s'alleugerira el pes del deute i s'obriren els mercats

⁶⁵ Segons la teoria del cercle viciós, la conseqüència és també una causa...

a productes del Sud. A Espanya es va articular mitjançant la campanya Pobresa Zero, a través de la qual les entitats treballen per la difusió i la consecució dels ODM.

En 2015 els objectius van ser substituïts pels ODS, els Objectius de Desenvolupament Sostenible, també coneguts com l'Agenda 2030. Els objectius seguien la línia dels ODM, amb alguns canvis.

ODM i el ODS (canvis)	
Sostenibilitat	Planteja un model «sostenible» per a garantir la vida, els drets humans i el planeta Terra.
Equitat	Es passa d'un model de mitjanes nacionals a un de més objectiu.
Universalitat	Ara es treballa a tots els països, no només als països en vies de desenvolupament. Interconnexió dels problemes.
Compromís	Tots els països del món.
8 objectius i 21 metes (ODM) vs. 17 objectius i 169 metes (ODS).	

Tema 9

**ACTORS I INSTRUMENTS DE
LA COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT**

1. LA COOPERACIÓ INTERNACIONAL MULTILATERAL I DE LA UNIÓ EUROPEA

Des del final de la Segona Guerra Mundial, els països més desenvolupats proporcionen fons i recursos als més desfavorits. Les intencions són sempre mixtes. Per una banda, no es pot negar una certa filantropia, per l'altra, els països donants esperen certa bona voluntat per part dels receptors d'ajuda i que els corresponguen internacionalment. Alguns autors, com P. Singer, defensen la redistribució de la riquesa des de la utilitat i com un imperatiu ètic⁶⁶.

El cas del Pla Marshall n'és un bon exemple. El general va tornar de Moscou el 1947 profundament afectat pel que havia vist a Europa: aquell va ser l'hivern més fred en anys, però el programa d'ajuda també pretenia evitar l'avenç del comunisme a Europa. Part del seu èxit convencent el públic i el Senat dels Estats Units és que va saber jugar amb aquests dos motius. El Pla va ser un èxit propagandístic enorme, suposadament va ser gestionat empresarialment i va coincidir amb l'inici de la recuperació europea⁶⁷. Com en la resta dels casos, no tots els autors estan d'acord que va ser la causa de la recuperació, sinó que l'atribueixen al capital humà europeu, que estava relativament ben format.

El debat sobre el Pla Marshall continua vigent avui dia. Fins a quin punt és efectiva l'ajuda? Hi ha alguna manera de maximitzar l'impacte de les ajudes directes?⁶⁸

a. L'AJUDA ÉS NECESSÀRIA I ESTÀ FUNCIONANT. LA CLAU SÓN FONS SUFICIENTS I UN BON PLA

Una de les respostes és que la cooperació o l'ajuda al desenvolupament ha tingut un paper important en la millora de les condicions de vida de moltes persones als països que l'han rebut. Simplement, les quantitats aportades no han sigut suficients i calen més fons i més implicació dels països rics.

En agost de 1957 el Comitè Central del Consell Mundial d'Esglésies va demanar als països que donaren l'1% de la seua renda nacional. La xifra va circular a l'Assemblea General de les Nacions durant alguns anys. En 1964 la Conferència de l'ONU sobre Comerç i Desenvolupament va començar a treballar sobre el tema. En 1968 el president del Banc Mundial Robert S. McNamara va encarregar una comissió que tractara l'assumpte a Lester Bowles Pearson, antic primer ministre de Canadà. La Comissió va redactar un informe, l'Informe Pearson, que va ser publicat el 15 de setembre de 1969 i que indicava que els països desenvolupats havien de destinar el 0,7% del PIB a l'Ajuda Oficial al Desenvolupament. No era un percentatge gaire científic i es basava en la idea que la fi de la pobresa és possible. La xifra va ser adoptada per l'Assemblea de les Nacions Unides i s'ha fet servir com a referència. La xifra amb prou feines l'han aconseguit un petit grup de països, i no gaire grans.

⁶⁶ Singer, P. (2002). *One World: The Ethics of Globalisation*. Melbourne: Text Publishing. L'exemple que fa servir és el d'un nen que s'ofega i per a salvar-lo, hauríem de banyar la nostra roba. Per a l'autor, el preu a pagar és tan baix que ens trobem amb l'obligació moral d'ajudar.

⁶⁷ Per exemple, la OCDE.

⁶⁸ La xifra del 0,7% és l'estàndard internacional que expressa el volum d'ajuda oficial al desenvolupament (AOD) que ha de proporcionar un país desenvolupat, mesurant-lo com a percentatge (0,7%) de la seva riquesa total (RNB: renda nacional bruta).

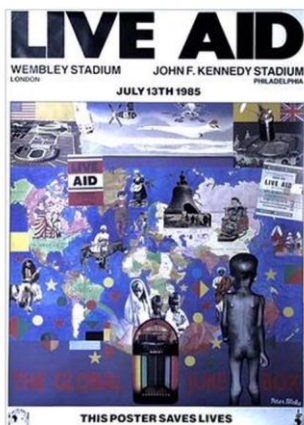

Robert McNamara va passar a la història com el secretari de Defensa que va fracassar a la guerra de Vietnam. Pertanyia a una nova generació de polítics nord-americans molt preparada. Ell en concret, havia sigut executiu de l'empresa Ford. Ell i altres pensaven que podien microgestionar la guerra i, en general, tot. El seu fracàs al Vietnam va ser absolut, no era estrany trobar-lo plorant al seu despatx. Quan va deixar el seu lloc en 1968, va ser nomenat president del Banc mundial, on va posar la seua energia habitual i va autoritzar nombrosos préstecs a països pobres. Encara que la seua intenció probablement fora bona, aquests préstecs no van generar l'esperat creixement econòmic. Un altre dels gurus dels anys seixanta va ser Walt Whitman Rostow, que va treballar per a les administracions de Kennedy i Johnson. Era molt anticomunista i és el pare de l'Aliança per al Progrés, que era un programa de cooperació econòmica amb Llatinoamèrica.

Robert McNamara (1916-2009), 1961. (Font: Wikipedia)

La idea subjacent al 0,7% és que una ajuda substancial i ben gestionada seria clau per a posar fi a la pobresa. És la tesi de cantants irlandesos, com Bono o Bob Geldof; de polítics, com Junichiro Koizumi o George Bush; economistes, com Jeffrey Sachs, o politòlegs, com David Held. Òbviament també és la idea força de totes les organitzacions no governamentals i les agències governamentals que treballen en aquest camp gestionant ajuda pública i privada.

Les iniciatives han estat nombroses. Probablement la més gran, mediàtica i que ha mobilitzat més gent fins ara va ser Live Aid, promogut per Bob Geldof en 1985, que va mobilitzar milions de persones. La idea és que l'ajuda ha de ser l'empenta o l'impuls per a poder eixir del parany de la pobresa tal com la defineix Jeffrey Sachs.

Probablement el concert de Wembley Live Aid siga un dels més importants en la història del rock i és un bon exemple de com art, política, bones intencions i mística varen coincidir. Va ser organitzat per Bob Geldof i va invitar els millors artistes del moment, que varen actuar simultàniament a Philadelphia i a Londres, al famós estadi de Wembley, el 13 de juliol de 1985. L'objectiu era recaptar fons per a ajudar al Etiòps, que patien una fam canina. El concert va ser un èxit total, i va destacar en particular el show que va muntar Freddy Mercury, els vint minuts més espectaculars de la història del rock. Lamentablement, pareix ser que els fons recaptats no van arribar als seus destinataris. Etiòpia estava governada pels Derg, socialistes, i pot ser que usaren els fons per a la compra d'armes. També es va dir que part del fons anaren als rebels Tigray del nord.

ELS TIPUS D'AJUDA / COOPERACIÓ

En primer lloc, hem de considerar les ajudes directes mitjançant les quals un país o organització directament proporciona ajuda econòmica, béns materials o serveis sense rebre cap contraprestació. Se sol fer servir en

moments d'emergència per a evitar catàstrofes humanitàries. En qualsevol cas, sol ser una part minoritària de l'ajuda global.

Pot ser ajuda econòmica genèrica o unitats monetàries que el govern o la societat receptora pot usar per a comprar béns materials o ajuda material concreta: aliments, tendes de campanya. El primer tipus d'ajuda és pràctic perquè deixa al receptor la decisió del que s'ha d'adquirir, però per altra banda fa molt més fàcil la corrupció. L'ajuda material està bé però si no és adequada a les condicions particulars, probablement es perdrà.

En segon lloc hi hauria els préstecs o l'assistència financera temporal, amb interessos més baixos que els del mercat a través de canals públics o privats, que es pagaran a través del creixement econòmic. Aquests préstecs preferencials sovint porten incorporades condicions, *conditionalities*, que impliquen que l'Estat receptor ha de fer algun tipus de reformes econòmiques o polítiques i mostrar certa transparència. En alguns casos també s'obliga l'Estat que rep els préstecs a comprar béns del país prestador, que no necessàriament han de ser la millor opció per al desenvolupament. Els préstecs condicionats constitueixen la major part de l'ajuda al desenvolupament. Els organismes internacionals intenten distingir quina part del préstec és comercial i quina part té un component de donació. El FMI ha sigut particularment estricte a l'hora de demanar aquestes polítiques de retallades als països receptors. A vegades, de forma molt poc humana i sense conèixer la realitat del país.

La tercera gran opció seria la condonació parcial o total del deute als països més pobres, una iniciativa que va tenir moltíssims adherents⁶⁹. La condonació del deute, encara que lloable, també va suscitar nombrosos problemes perquè creava un risc moral o *moral hazard*: afavoria els governs irresponsables i malgastadors i penalitzava els països que sí que havien complert els seus compromisos. En el cas de les condonacions hi ha molta discussió política, perquè alguns països deutors no sempre estan disposats a pagar tot o part dels préstecs o simplement no poden fer-ho. Al llarg del segle XX s'han constituït dues organitzacions internacionals informals que renegocien el pagament dels deutes: en el cas del deute públic, es coneix com el Club de París; en el del deute privat, el Club de Londres.

EL PES DEL DEUTE

Els préstecs internacional tenen interessos que han de ser abonats cada any. La idea dels prestataris és generar prou creixement econòmic per a pagar-los però si no tenen èxit o canvia la situació internacional, per exemple, una baixada del preu de les matèries primeres, un país pobre pot trobar-se en una situació dramàtica. Si els interessos són molt elevats, poden suposar una càrrega importantíssima per a l'economia d'un país.

Ajuda directa	Préstec amb tipus d'interès menors	Condonació del deute
• Típica de situacions d'emergència. • Es busca evitar una catàstrofe. • Ajuda al desenvolupament en sentit estricte.	• Permet al país obtenir capitals que li permeten créixer a llarg termini. • Sovint comporta condicions (<i>conditionalities</i>) de tipus polític o econòmic. • Es parla de «cooperació al desenvolupament».	• Es proposa pel fet que el deute contret és un last per al desenvolupament econòmic. • El país està en una fossa de la qual no pot sortir. • Problema del risc moral.

⁶⁹ La campanya per la condonació del deute va tenir tota mena d'adherents, incloent-hi presidents d'Estats Units retirats o el mateix papa Joan Pau II.

- b. L'AJUDA ÉS NECESSÀRIA PERÒ ALGUNA COSA NO FUNCIONA. LA CLAU ÉS PARTIR DES DE LES CIRCUMSTÀNCIES LOCALS, EVITAR PLANS GENERALS I FER PROTAGONISTES ELS RECEPTORS

Les organitzacions no governamentals solen parlar del «cansament de l'ajuda» (*aid fatigue*) per a descriure les reticències dels ciutadans dels països rics i molts governs a continuar col·laborant, almenys de la mateixa manera. En general, hi ha un cert clima de desconfiança sobre la tasca de les agències de desenvolupament, governamentals o no. Escàndols com el d'Oxfam a Haití, lamentables però no significatius, no han fet sinó reforçar aquestes percepcions. S'ha parlat del cicle de l'ajuda, que tindria quatre fases:

- Idealisme.
- Altes expectatives.
- Resultats decebedors.
- Reacció cínica.

A la pràctica, els discursos crítics més coherents s'han articulats a través de dos grans relats. El primer és la tesi del laberint burocràtic, defensat pel professor Easterly, de la Universitat de Nova York⁷⁰. El professor defensa que gairebé tota l'ajuda es perd en qüestions burocràtiques i se'n rep molt poca al final. En una àcida introducció resumia el procés burocràtic que hauria de viure un camperol etiop que volguera veure reparat un forat davant de casa. No és una visió amable,⁷¹ encara que és molt respectuós amb l'idealisme dels proponents de l'ajuda i creu que una altra ajuda és possible. Per a provar les seves afirmacions, compara els creixements en PIB per càpita de països que han rebut ajuda i dels que no n'han rebut per a concloure que no hi ha diferències substancials, amb certes excepcions. Si l'ajuda estava destinada a serveis tangibles i concrets, sanitat o educació, per exemple, pareix que sí que ha funcionat.

Per a ser justos, la idea del professor de la universitat de Nova York no és eliminar l'ajuda, sinó gestionar-la d'una altra manera, fent servir els mecanismes de mercat i partint des de les xarxes locals que operen sobre el terreny des de temps immemorials. Igual que els models estatalistes no han funcionat, el lliure mercat imposat per força tampoc funciona. Easterly conclou que la visió holística i global que defensen moltes organitzacions internacionals és molt poc efectiva i que s'haurien d'especialitzar tractant de resoldre problemes concrets i de baix a dalt. L'ajuda especialitzada i no genèrica també fa més fàcil l'assumpte de la responsabilitat i permet mesurar quins projectes han tingut èxit i quins no.

La tercera gran crítica és que l'ajuda, almenys tal com s'ha gestionat moltes vegades, ignora les necessitats i els coneixements locals i serveix a interessos occidentals, de manera que moltes vegades queda en res per abandonament. La seua aposta és bàsicament comptar amb la població i els funcionaris locals, tenir paràmetres de mesura concrets i crear un sistema que premie l'èxit, no la bona intenció o els diners gastats.

Bureaucracy works best where there is high feedback from beneficiaries, high incentives for the bureaucracy to respond to such feedback, easily observable outcomes, high probability that bureaucratic effort will translate into favorable outcomes, and competitive pressure from other bureaucracies and agencies⁷².

Proposta liberal	Proposta estatal / burocràtica	Proposta local
El lliure mercat trenca amb totes les tradicions locals que són força efectives.	Els buròcrates no coneixen la realitat.	Basar-se en les xarxes locals. Ajudar a trencar (sense pressions) les possibles gàbies de la tradició.

⁷⁰ És en certa manera veí, metafòricament parlant, de Jeffrey Sachs, que treballava a la Universitat de Colúmbia.

⁷¹ Easterly, W. (2002). «The Cartel of Good Intentions: Bureaucracy Versus Markets in Foreign Aid». Center for Global Development Institute for International Economics. Easterly, W. (2006). *The White's Man Burden: Why the West's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*. Oxford: Oxford University Press.

⁷² Easterly, W. (2002). «The Cartel of Good Intentions: Bureaucracy Versus Markets in Foreign Aid». Center for Global Development Institute for International Economics.

Les burocràcies estatals poden no ser perfectes però coneixen la seua feina.	No hi ha incentius per a la millora, l'únic objectiu és aconseguir finançament. La indústria de l'informe.	

C. L'AJUDA NO FUNCIONA. LA CLAU ÉS ENTENDRE LES DINÀMIQUES BUROCRÀTIQUES

En un pla més crític, tenim la tesi del professor Peter Boone. Aquest autor va analitzar l'ajuda entre 1981 i 1990 en 80 països i va concloure que els diners enviats només havien augmentat el volum del sector públic. Les seues conclusions bàsicament eren que s'havien llançat els diners. Per a ser justos, el professor va advertir efectes positius en algunes àrees, com ara la disminució de la mortalitat materna i infantil. La tesi d'aquest professor, compartida per molts, és que les elits dels països que reben l'ajuda la fan servir en interès propi. És a dir, estan interessades a augmentar el sector públic que controlen i els més roïns poden estar temptats de quedar-se amb part d'aquesta ajuda en forma de comissions. La millora de les condicions de vida de les persones del país que reben l'ajuda serien un objectiu secundari⁷³.

Una altra visió molt crítica de l'ajuda la va donar més recentment el professor Bruno Bueno de Mesquida. Entén l'ajuda dins de la dinàmica política dels països rics i democràtics. Els polítics demòcrates necessiten accontentar molts partidaris (els seus electors amb bona intenció) i per això els cuiden, a la seua manera. No obstant això, en qüestió d'ajuda no són gaire bons. En molts casos, els països que reben ajuden acaben odiant el donant. Afirmar que els dictadors en països pobres tenen menys electors a accontentar. Per això els dictadors primer accontenten els seus suports, després a ells i, finalment, la resta de la població.

Les democràcies donen ajuda als dirigents més lladres, que vendran el seu poble. Tota ajuda porta alguna cosa a canvi i es negocia. Per exemple, ser aliat en la guerra freda i col·locar bases militars al territori. Un exemple més actual està relacionat amb el control migratori: molta ajuda està destinada que els països de trànsit no deixen arribar a Europa als migrants subsaharians. Alguns favors polítics valen molts diners, d'altres, menys. L'ajuda, a més, ofereix un camí fàcil per a evitar fer reformes que el dictador / dirigent hauria fet si no en disposara. Per a aquest autor, l'ajuda funciona molt millor quan hi ha una bona governança, via ONGs i amb coses concretes que no siguin diners. Si l'ajuda és monetària, el país receptor simplement pot moure diners d'educació al «Ministeri de Corrupció» i fer servir l'ajuda en el Ministeri d'Educació.

Moltes vegades es mesura l'èxit de la ajuda pels diners gastats i és un cras error. En altres ocasions s'usen els objectius aconseguits, fet que és millor però no perfecte, o pel nombre de persones ajudades, que també pot ser un problema ja que es poden abandonar persones que necessiten l'ajuda desesperadament.

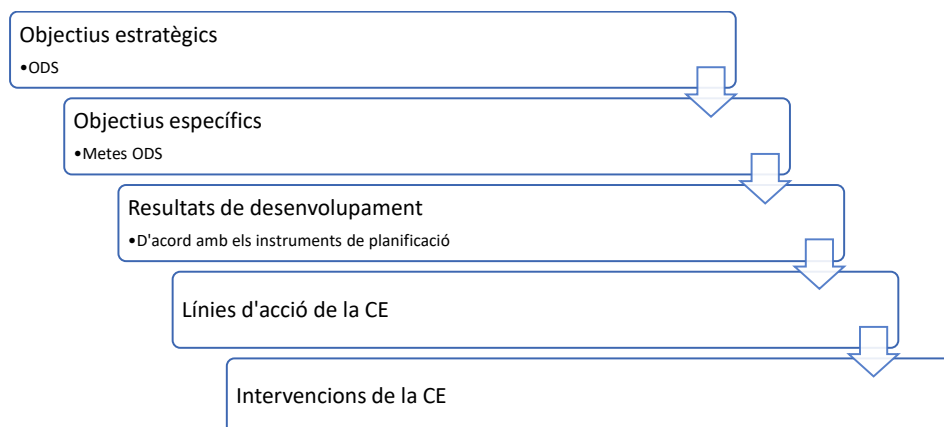
2. LA COOPERACIÓ ESPANYOLA: ELS PLANS DIRECTORS

L'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID) és un òrgan relativament nou, que va ser creat en novembre de 1988. És l'òrgan de gestió de la política espanyola de cooperació internacional per al desenvolupament. Està orientat a la lluita contra la pobresa i al desenvolupament humà sostenible.

Depèn del Ministeri d'Afers Exteriors, Unió Europea i Cooperació i de la Secretaria d'Estat de Cooperació Internacional. La AECID té Oficines Tècniques de Cooperació (OTC), centres culturals (CC) i centres de formació (CF) situats als països on duu a terme la seua actuació. El personal ronda les 1.000 persones a Madrid i a les unitats a l'exterior, que solen estar en països amb algun vincle amb l'Estat espanyol.

⁷³ Boone, P. D. (1995). «Politics and the Effectiveness of Foreign Aid». *NBER Working Paper No. w5308*.

Com passa en altres òrgans, la AECID ha generat diversos plans d'acció exterior. El primer es va aplicar entre 2001 i 2004. Com passa a la resta de països, la cooperació espanyola pot intervenir exclusivament com a sector públic o cooperar amb organismes privats (ONG, sindicats o empreses), en el que s'anomena aliances públic-privades. L'últim pla es va aprovar en 2018 i ha durat fins a 2021.

Una altra qüestió és qui participa en la cooperació espanyola. Per al pla, els actors són l'Administració General de l'Estat i altres entitats que integren el sector públic institucional estatal, les comunitats autònomes i entitats locals, les organitzacions no governamentals de desenvolupament, els agents socials (empreses i sindicats), les universitats i centres docents i de recerca i les Corts i els partits polítics. En general, aquests actors operen en el marc legal de l'Estat espanyol.

Tanmateix, no són els únics. Els actors han de aliar-se amb altres entitats que funcionen amb normes diferents i tenen autonomia. Una possibilitat són les estratègies bilaterals, que es gestionen mitjançant els marcs d'associació amb un altre Estat. Les regions prioritàries per a la CE són Amèrica Llatina i el Carib, Àfrica Occidental i el Sahel, i el Magrib i l'Orient Mitjà.

Marc d'Associació	Països del Pla 2018 - 2021	Trets
Marc d'associació amb PMA (països menys avançats)	Etiòpia, Mali, Mauritània, Moçambic, Níger, Senegal i Haití.	Desenvolupament humà baix i gran vulnerabilitat. L'AOD que reben és una de les principals fonts de finançament extern.
Països d'associació de renda mitjana	Bolívia, Colòmbia, Cuba, Equador, El Salvador, Filipines, Guatemala, Hondures, Marroc, Nicaragua, Palestina, Paraguai, Perú i República Dominicana.	L'ajuda que reben no suposa una aportació absoluta de gran magnitud en relació amb la renda nacional bruta.
Països de cooperació avançada	Argentina, Brasil, Xile, Costa Rica, Mèxic, Panamà i Uruguai, a Amèrica Llatina; Cap Verd, Egipte, Guinea Equatorial i Tunísia, a l'Àfrica; i Jordània a l'Orient Mitjà.	Socis tradicionals. Cooperació tècnica i institucional.

Una qüestió es la cooperació, una altra de molt diferent és l'ajuda humanitària, que ha de respondre a emergències humanes i materials. La idea del Pla és concentrar l'ajuda i centrar-se allà on Espanya pugui tenir més valor afegit.

3. LES ONG. LA SOCIETAT CIVIL

El terme *Organitzacions No Governamentals* és un concepte genèric per a descriure qualsevol grup o organització no estatal que té algun projecte i intenta dur-lo a terme. En teoria, l'Estat no és voluntari, recapta impostos i està limitat per les lleis que s'ha donat, el seus compromisos i les normes internacionals. Les ONG, per la seua banda, tenen membres contractats i socis voluntaris, reben donacions (voluntàries) i estan limitades per les lleis. Òbviament, parlarem de les ONG que operen a nivell internacional i intenten promoure el desenvolupament.

Entre les ONG podem citar esglésies, ONG amb un projecte no transcendent⁷⁴ i empreses. La distinció pareix clara però a la pràctica no ho és tant. Els límits són molt difusos i sovint es confonen.

Molts Estats usen les ONG per a implementar el seus programes d'ajuda i intentar que donen suport a les seues polítiques. Moltes ONG, sobretot el seus treballadors, estan a sou d'Estats i això perjudica la seua independència. Per altra banda, les ONG actuen com a grups de pressió i a la seua manera poden intentar manipular les polítiques dels Estats. Els grans avantatges de les ONG que no busquen benefici són el gran idealisme d'alguns dels seus membres i el fet que moltes elles operen sobre el terreny. No obstant això, són molt més vulnerables que els Estats.

En el seu funcionament, moltes ONG estan adoptant procediments empresarials que normalment són força efectius per a recaptar fons, publicitar projectes i avaluar resultats. Aquest procés normalment comporta una certa pèrdua de l'idealisme inicial. Des del costat de les empreses s'han apropiat de l'idealisme de les ONG: moltes, a més de productes, venen esperit o una idea normalment relacionada amb una causa solidària. Per altra banda, moltes ONG d'origen religiós s'han laïcitzat i no tenen projectes proselitistes explícits.

	ONG	Esglésies fent cooperació	Empreses fent cooperació
Avantatges	Com que no tenen una base transcendent (excepte drets humans), poden operar en qualsevol context.	Sobre el terreny, vincles locals, gran idealisme, a vegades massa voluntaristes i rigorisme moral. Arrels molt profundes. Voluntaris.	Esperit pràctic. <i>Know-how</i> .
Problemes	Gran diversitat. Ús de tàctiques empresarials. Dependència dels Estats si no tenen gaires socis.	La seua fonamentació transcendent pot ser un problema. Perill de proselitisme i, per tant, de generar rebuig.	Interessos comercials i de relacions públiques encoberts.

4. EL CONDICIONANT DELS DRETS HUMANS A LA COOPERACIÓ

Una de les grans crítiques a la cooperació internacional és que funciona, i com que funciona, pot contribuir a conservar al poder personatges molt poc amables amb el seu poble, o a mantenir lleis o costums clarament incompatibles amb els drets humans. Per això, la cooperació internacional sol incloure clàusules que asseguruen el respecte als drets humans. I què passa si no es respecten?

⁷⁴ Sindicats.

Normalment els fons vinculats a l'ajuda es donen en diverses fases. Si un Estat no complira, podrien retirar-se o retenir-se. Són les mesures de retorsió. No obstant això, en alguns casos fer-ho suposa castigar poblacions no culpables, ja que els responsables d'aquestes violacions de drets no solen patir les sancions.

10. Abreviatures

AAAA Agenda d'Acció d'Addis Abeba	IPM Índex de Pobresa Multidimensional
AP Administracions Públiques	LA Línia d'Acció
ACNUR Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats	LCID Llei de Cooperació Internacional per al Desenvolupament
AECID Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament	MAE Marc d'Associació Estratègica
AGE Administració General de l'Estat	MAEC Ministeri d'Afers Exteriors i de Cooperació
ALC Amèrica Llatina i el Carib	MAP Marc d'Associació País
ANG Acords de Nova Generació	MECD Ministeri d'Educació, Cultura i Esport
AOD Ajuda Oficial al Desenvolupament	MINECO Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat
AOTDS Suport Oficial Total per al Desenvolupament Sostenible o TOSSD	MPS Dones, Pau i Seguretat
APPD Aliances Público-Privades per al Desenvolupament	NU Nacions Unides
BID Banc Interamericà de Desenvolupament	OCDE Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics
CAD Comitè d'ajuda al desenvolupament	OCHA Oficina de Nacions Unides per a la Coordinació de l'Ajuda Humanitària
CARICOM Comunitat del Carib	ODM Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni
CCAA Comunitats Autònomes	ODS Objectius de Desenvolupament Sostenible
CCD Consell de Cooperació al Desenvolupament	OE Objectiu Estratègic
CE Cooperació Espanyola	OEs Objectiu Específic
CED Consens Europeu per al Desenvolupament	OEA Organització dels Estats Americans
CEDEAO Comunitat Econòmica d'Estats d'Àfrica Occidental	OIM Organització Internacional per a les Migracions
CICD Comissió Interterritorial de Cooperació per al Desenvolupament	OIT Organització Internacional del Treball
CICI Comissió Interministerial de Cooperació Internacional	OMUDES Organitzacions Multilaterals de Desenvolupament
COD Cooperació Oficial Descentralitzada	ONGD Organització No Governamental de Desenvolupament
CPDS Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible	OI Organitzacions Internacionals
CRB Construcció de Resiliència per al Benestar	PA Països d'Associació
DGPOLDES Direcció General de Polítiques de Desenvolupament Sostenible	PAS Pla d'actuació sectorial
DIH Dret Internacional Humanitari	PCA Països de Cooperació Avançada
EL Entitats Locals	PD Pla Director
EpD Educació per al Desenvolupament	PMA Països Menys Avançats
FIIAPP Fundació Internacional i per a Iberoamèrica d'Administració i Polítiques Públiques	PNUD Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament
FONPRODE Fons per a la Promoció del Desenvolupament	PRM Països de Renda Mitjana
FPAN Fòrum Polític d'Alt Nivell	QCPR Quadrennial Comprehensive Policy Review
IDH-G Índex de Desenvolupament Humà corregit per Gènere	RSC Responsabilitat Social Corporativa
IFIS Institucions Financeres Internacionals	SECIPIEC Secretaria d'Estat de Cooperació Internacional i per a Iberoamèrica i el Carib
IG Índex de Gini	TOSSD Total Official Support for Sustainable Development
	UA Unió Africana
	UE Unió Europea

11. Referències

A

Acord General sobre Comerç i Aranzels, 86
 Activisme judicial, 47, 56
 Admissibilitat, 47, 49, 56, 57, 64
 Ajuda Oficial al Desenvolupament, 88
 Amnistia Internacional, 30, 70
 Apartheid, 30, 58, 66, 67
 Avantatges comparatius, Teoria dels, 79

C

Carta de Drets Fonamentals, 51
 Carta de Londres, 19
 Carta Social Europea, 46, 48, 50
 Cimera del Mil·lenni, 86
 Club de Londres, 93
 Club de París, 93
 Comissió de la veritat, 66
 Comissió Interamericana de Drets humans, 55
 Condicions de comerç, 84, 85
Conditionalities, 93
 Conferència de Bandung, 83
 Conferència sobre Seguretat i Cooperació a Europa, 50
 Consell d'Europa, 19, 44, 45, 47, 50, 54
Consens de Washington, 85, 86
 Convenis de Ginebra, 25, 26
 Cort Internacional de Justícia, 26
 Cort Penal Internacional, 64, 65
 Crim contra la pau, 63

D

Declaracions de drets, 6, 13
 Desaparicions forçoses, 33
 Discriminació directa, 47
 Discriminació indirecta, 47
Drain theory, 78
 Drenatge, teoria del, 78, 81
 Dret humanitari, 25, 42

E

Enlairament o *take off*, 83, 84
 Esgotament de recursos interns, 16, 37, 38, 49, 56, 88
 Examen de l'admissibilitat, 49

F

Frontera de Possibilitat de Producció, 76

G

Genocidi, 15, 26, 39, 61, 62, 63, 64
Goodwill, 69, 70
 Governança, 77, 95
 Grup dels 77, 84

I

Impunitat, 65
 Inflació de drets, 8, 29
 Informes a l'ombra, 36
 lus cogens, 26, 30
ius in bellum, 26

J

Jurisdicció universal, 66

K

Kissinger, Henry, 50

L

Lawfare, 49
 Legítima defensa col·lectiva, 54

M

Mesures de retorsió, 98

N

Neomandats, 81, 86
 Nou Ordre Internacional, 84

Nuremberg, Judici de, 19, 26, 44, 63

O

OEA, 54, 55, 56, 57, 58, 98
 OMC, 86
Opt-in, 65
 Organització Internacional del Treball, 17, 98

P

Parany de la pobresa, 77, 92
 Passaport Nansen, 17
 Pearson, Informe, 91
 Pinochet, Cas, 65, 66
 Pla Marshall, 44, 45, 91
 Pobresa Zero, 89
 Poliarquia, 11
 Principis d'humanitat, 17
 Procediment 1503, 38
 Protecció diplomàtica, 15, 16

R

R2P, 61, 62
 Reserva, 29, 31
 Responsabilitat Social Corporativa, 71, 73, 98
Responsibility to Protect, 61
 Risc moral, 93

S

Soft law, 25
 Subdesenvolupament, 77

T

Tècniques d'interrogatori millorades, 30
 Tractat Briand-Kellogg, 18
 Tractat de Versalles, 17
Trade, 85
 Tribunals *ad hoc*, 63, 64

V

Vel de la ignorància, 7

12. Bibliografia

- Acemoglu, D., & James A., R. (2012). *Why nations fail. The origins of power, prosperity and poverty*. Londres: Profile Books.
- Acemoglu, D., & James A., R. (2020). *The narrow corridor. States, societies and the fate of Liberty*. Londres: Penguin.
- Antkowiak, T. M., & Alejandra, G. (2017). *The American Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Baumann- Pauly , D., & Nolan, J. (Ed.). (2016). *(2016) Business and Human Rights. From Principles to Practice*. Nova York: Routledge.
- Bou Franch, V., & Castillo Daudí, M. (2008). *Curso de Derecho internacional de los derechos humanos, Valencia*. València: Tirant lo Blanch.
- Bueno de Mesquita, B., & Smith, A. (2013). *The Dictators handbook. Why bad behaviour is almost always good politics*. Nova York: Public Affairs.
- Buergethal, T. i. (1990). *La protección de los derechos humanos en las Américas*. Madrid: Civitas.
- Cassese, A. (1991). *Los derechos humanos en el mundo contemporáneo*. Barcelona: Ariel.
- DGPOLDES (Ed.). (2018). *Construcción de Resiliencia para el Bienestar. Directrices para la Cooperación Española Subdirección General de Planificación*.
- Diez de Velasco, M. (2010). *Instituciones de Derecho Internacional Público*. Madrid: Tecnos.
- Dunant, H. (2017, original de 1862). *Recuerdo de Solferino*. Ginebra: Comité Internacional de la Cruz Roja.
- Harris, M. (1980 / 2019). *Vacas, cerdos, guerras y brujas. Los enigmas de la cultura*. Madrid: Alianza editorial.
- Hopgood, S. (2013). *The endtimes of Human Rights*. Londres: Cornell University Press.
- Ignatieff, M. (2003). *Los derechos humanos como política e idolatría*. Barcelona: Paidós.
- Lauterpacht, H. (1950). *International Law and Human Rights*. Londres: Steven.
- Malamud, C. (2010). *Historia de América*. Madrid: Alianza editorial.
- Maquiavel, N. (1991, original 1513). *El Príncipe*. Madrid: Espasa Calpe.
- Meredith, M. (2011). *The State of Africa. A History of the Continent since Independence*. Londres: Simon & Schuster.
- Piketty, T. (2019). *Capital e ideología*. Barcelona: Deusto.
- Ruggie, J. G. (2013). *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*. Nova York: W.W. Norton & Company.
- Sachs, J. (2005). *The end of poverty. Economic possibilities for our time*. Londres: Penguin.
- Sachs, J. (2015). *La era del desarrollo sostenible*. Barcelona: Deusto.

Scheidel, W. (2019). *Escape from Rome. The Failure of Empire and the Road to Prosperity*. Princeton: Princeton University Press.

Singer, P. (2002). *One World: The Ethics of Globalisation*. Melbourne: Text Publishing.

Stonor Saunders, F. (2001). *La CIA y la guerra fría cultural*. Madrid: Debate.

Umozurike, U. (1997). *The African Charter on Human and Peoples Right*. Londres: Kluwer Law International.

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism. The fight for a human future at the new frontier of power*. Londres: Profile Books.